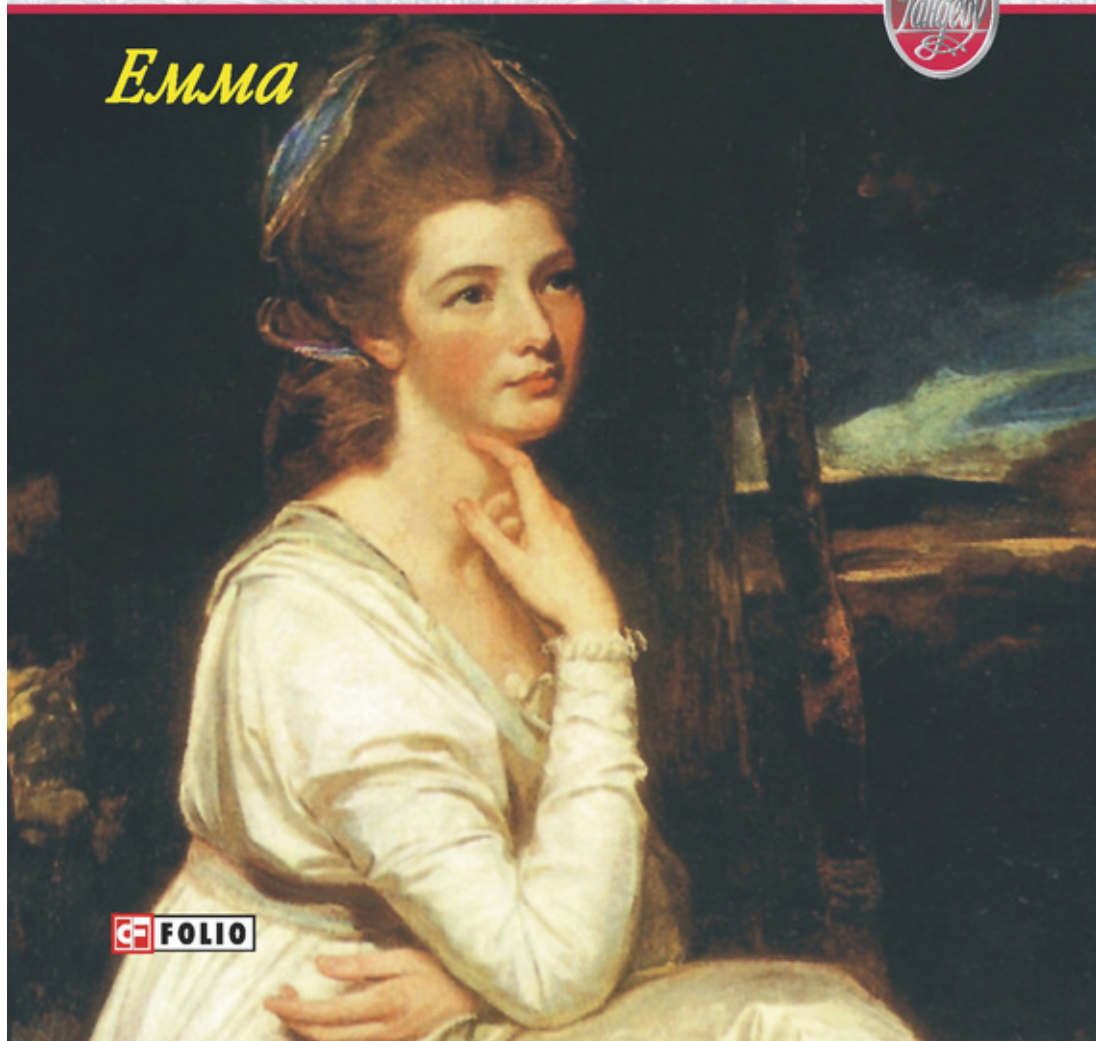

Джейн Остен

Цим
романом
захоплювалась
вся
Європа

Емма

F FOLIO

Джейн Остен Емма

предоставлено правообладателями
http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5317249
Джейн ОСТЕН «Емма», серія «Реноме»: Фоліо; Харків; 2004
ISBN 978-966-03-4693-7

Аннотація

Світ творів англійської письменниці Джейн Остен (—1817) – світ звичайних чоловіків і жінок, доволі буденний, розмірений і в той же час не позбавлений драматизму. Тонкий психолог і знавець людського серця, письменниця створила надзвичайно виразні й правдиві образи. Її герої – живі люди, з усіма їх достоїнствами і недоліками, здатні і на високі почуття, і на великі помилки.

Содержание

Книга 1	4
Розділ I	4
Розділ 2	9
Розділ 3	12
Розділ 4	15
Розділ 5	21
Розділ 6	25
Розділ 7	30
Розділ 8	34
Розділ 9	41
Розділ 10	50
Розділ 11	54
Розділ 12	58
Розділ 13	63
Розділ 14	68
Конец ознакомительного фрагмента.	70

Джейн Остен

Емма

Книга 1

Розділ I

Емма Вудхаус, власниця розкішного маєтку та щасливої вдачі, вродлива, розумна і багата, здавалося, втілювала в собі деякі з найомріяніших дарів земного існування і прожила на світі майже двадцять один рік безтурботно та безжурно.

Вона була молодшою з двох дочок надзвичайно люблячого батька, який в усьому їм потурав, і через заміжжя своєї сестри ще змалечку стала хазяйкою в його будинку. Мати її померла дуже давно, і тому в Емми збереглися лише невиразні спогади про материнську ніжність; її ж місце заступила дбайлива гувернантка, яка відзначалася справді материнською добротою та чуйністю.

Шістнадцять років прожила міс Тейлор у родині містера Вудхауса, вона була більше подругою, ніж гувернанткою, дуже любила обох дочок, а особливо – Емму. Їхні стосунки скоріше нагадували дружбу сестер. Навіть ще тоді, коли міс Тейлор офіційно працювала гувернанткою, її доброта майже ніколи не дозволяла їй вдаватися до якихось обмежень; а тепер, коли від нальоту офіційності давно уже і слід пропав, вони жили поруч як подруги, що відчували велику взаємну симпатію. Емма чинила на свій власний розсуд, дуже поважаючи думку міс Тейлор, але керуючись здебільшого своєю.

Реальні ж вади становища Емми крилися в наданні їй, можливо, дещо надмірного права на самостійні вчинки та в її схильності думати про себе надто гарно. Саме ці недоліки становили загрозу її численним втіхам. Втім, ця загроза усвідомлювалася настільки слабо, що Емма зовсім на неї не зважала.

З'явився смуток – легенький смуток – але аж ніяк не відчуття чогось неприємного. Міс Тейлор вийшла заміж. Якраз одруження міс Тейлор і стало першою журбою. Саме в день шлюбу своєї улюбленої подруги Емма вперше сіла і невесело замислилася над тим, що буде далі. Коли весілля закінчилось і гості розійшлися, вона з батьком лишилися вечеряти удвох, уже не тішачи себе надіями, що хтось третій складе їм товариство і розважить цього нескінченного вечора. Після вечері батько, як завжди, тихенько задрімав, і їй нічого не лишилося, як сидіти та розмірковувати про свою втрату.

Ця подія не передвіщала для її подруги нічого, крім щастя. Містер Вестон мав бездоганну репутацію, солідний капітал, підходящий вік та приємні манери; Емма не без утіхи згадувала про те відчуття самозречення і безкорисливої дружби, з яким вона завжди бажала цього шлюбу і сприяла йому, та смуток все одно не полишав її. Відсутність міс Тейлор відчуватиметься день у день, кожної хвилини. Вона згадала, з якою добротою і ніжністю гувернантка ставилася до неї всі шістнадцять років, як гралася з нею, п'ятирічною дівчинкою, як віддавала всі свої сили, щоб вона росла здоровою і щасливою, і як доглядала за нею, коли вона хворіла, а таке траплялося нерідко. Тут Емма мала великий борг – борг вдячності; але ще дорожчі, ще ніжніші спогади залишили ті сім років рівноправного та абсолютно невинного спілкування, коли після заміжжя Ізабелли вони лишились удвох. Мало хто мав таку подругу та співрозмовницю – розумну, тямущу, корисну, лагідну, обізнану в родинних справах і зацікавлену всіма домашніми турботами, а особливо – Еммою, кожною її радістю,

кожним її кроком; подругу, котрій вона могла звірити будь-яку таємницю, і яка ставилася до неї з ніжністю, що виключала найменшу прискіпливість.

Як же їй пережити цю перемену? Так, насправді її подруга від'їжджала від них лише на півмилі, але Емма усвідомлювала ту велику різницю, яка обов'язково виникне між місіс Вестон, що мешкатиме лише за півмилі від них, та міс Тейлор, що мешкала в їх будинку; попри всі її чесноти – природжені та набуті вдома – тепер над нею нависла велика загроза вимушеної інтелектуальної самотності. Вона ніжно любила свого батька, але він був їй не товариш. Він не годився їй у співрозмовники, якою б розмова не була – серйозною чи жартиливою.

Вада великої вікової різниці між ними (містер Вудхаус теж одружився далеко не юнаком) значно посилювалася його фізичним станом та звичками: будучи все своє життя людиною хворобливою, бездіяльною розумово та фізично, він своїм поведінням був набагато старший за свої роки. І хоча всі любили його за добре серце та незлобиву вдачу, ніякими особливими здібностями він ніколи не вирізнявся.

Хоча її сестра, вийшовши заміж, переїхала відносно недалеко – за шістнадцять миль, і мешкала тепер у Лондоні, їхньому щоденному спілкуванню настав край; тепер їй доведеться терпляче висиджувати численні і нескінченні вечори у Гартфілді, очікуючи чергового різдвяного візиту Ізабелли з чоловіком та маленькими дітьми, коли в будинку знову станелюдно і вона знову матиме приємне товариство.

Гартфілд, дарма що мав свою назву, широкий лужок і тінисті чагарникові алеї, становив частину Гайбері – великого та багатолюдного селища, майже міста, але там не було нікого, з ким вона могла б спілкуватися на рівних. Вудхаусам належав там найвищий статус. Усі їх поважали і мали за взірць. У неї було там багато знайомих, бо її батько з усіма поводився ввічливо, але ніхто з них не зміг би заступити міс Тейлор і на півдня. Її відсутність означатиме нудьгу; і Емма, засмучено зітхаючи з цього приводу, бажала нездійсненого і – поки її батько спав – намагалася підбадьоритися. Його настрій завжди потребував підтримки. Він був людиною нервовою і легко впадав у депресію, любив усіх, до кого зважав, і дуже не любив з ними розлучатися, не терпів будь-яких перемін. Заміжжя, як першопричину змін, завжди сприймав негативно; він ще й досі не примирився із одруженням своєї дочки, а тепер, коли йому довелося розстатися з міс Тейлор, завжди згадував про неї лише зі співчуттям, хоча заміж вона вийшла виключно з любові. За своєю звичкою до незлобивого егоїзму та відсхильності завжди вважати, що інші люди поділяють його думки, він був майже переконаний у тому, що міс Тейлор вчинила зле не тільки щодо них, а й не меншою мірою щодо себе самої, і що для неї було б набагато краще, якби вона провела решту свого життя у Гартфілді. Щоб розвіяти ці думки, Емма усміхалась і намагалася розмовляти якомога бадьорішим тоном, але за чаєм він не витримав і сказав те, що й під час вечері:

– Бідолашна міс Тейлор! Шкода, що вона тепер не з нами. І чому тільки містер Вестон її вподобав!

– Ти ж знаєш, що я не можу погодитися з тобою, тату. Містер Вестон – настільки доброзичлива, приємна та чудова людина, що він, без сумніву, заслуговує на добру дружину; невже ти хочеш, аби міс Тейлор весь час жила з нами і терпіла всі мої дивацтва замість того, щоб жити у своєму власному будинку?

– У своєму власному будинку! А який їй з того зиск? Наш утричі більший. До того ж я ніколи не помічав за тобою ніяких дивацтв, моя любя.

– Ми дуже часто навідуватимемося до них, а вони – до нас! Ми завжди зустрічатимемося! І найперші мусимо привітати їх із весіллям уже найближчим часом.

– Серденько, як же я піду в таку далечінь? Рендоллз – це зовсім не близько. Я не подолаю пішки таку відстань.

– Ніхто не каже, щоб ти йшов пішки, тату. Аби все було гаразд, нам треба їхати туди каретою.

– Каретою! Але Джеймс не захоче возитися і запрягати коней для такого короткого шляху; та й куди ми подінемо бідолашних конячок, поки будемо там?

– їх можна буде прилаштувати на стайні містера Вестона. Ти ж знаєш, тату, що ми про все вже домовилися. Вчора ввечері ми обговорили це питання з містером Вестоном. А щодо Джеймса ти можеш бути абсолютно впевненим: йому завжди подобатиметься їздити до Рендоллза, адже його донька працює там служницею. Інша річ, чи захоче він повезти нас куди-інде, ось тут я непевна. Це твоя заслуга, тату. Саме завдяки тобі Ганна влаштувалася в таке гарне місце. Ніхто про Ганну і не думав, аж доки ти не згадав про неї – Джеймс такий вдячний тобі!

– Я й сам радий, що згадав про неї. Це було дуже доречно, бо не міг же я допустити, щоб бідолаха Джеймс подумав, ніби ним погордували. І я певний, що з неї буде дуже добра служниця; вона така ввічлива, так приємно розмовляє. Я про неї дуже високої думки. Щоразу, коли я зустрічаю її, вона робить реверанс і як найввічливіше вітається зі мною, а коли ти кликала її сюди займатися шитвом, я звернув увагу, що вона ніколи не грюкає дверима і завжди як слід їх причиняє. Не сумніваюся, що вона стане чудовою служницею, а бідолашний міс Тейлор буде втіхою мати поруч когось із тих, до кого вона звикла. Щоразу, коли Джеймс приїжджатиме до своєї доньки, вона чутиме й про нас. Джеймс переказуватиме їй, як нам ведеться.

Емма не шкодувала зусиль, аби підтримати цей більш оптимістичний хід думок, і сподівалася за допомогою гри в трик-трак якось так згаяти з батьком вечір, щоб їй завдавали клопоту лише власні негаразди. Принесли стіл для триктраку, але тут нагодився гість, і потреба у грі відпала.

Містер Найтлі, розважливий добродій років тридцяти семи – тридцяти восьми, був не тільки давнім та близьким другом їхньої родини, але й свояком – як старший брат Ізабеллиного чоловіка. Він мешкав приблизно за милю від Гайбері, часто навідувався до них і завжди був бажаним гостем, а цього разу – тим паче, бо приїхав до них прямісінько від спільних родичів у Лондоні. Він повернувся пізно ввечері після кількаденного від'їзду, і тепер прийшов до Гартфілда сказати, що на Бранзвік-сквер усі живі та здорові. Його прихід був радісною подією, яка на деякий час збадьорила містера Вудхауса. Містер Найтлі мав життєрадісну вдачу і це завжди йому допомагало. На батькові розпитування про «бідолашну Ізабеллу» та її дітей він одповів щонайоптимістичніше. Потому містер Вудхаус вдячно зауважив:

– Дуже люб'язно з вашого боку, містере Найтлі, що ви наважилися завітати до нас такої пізньої години. Боюся, що йти вам було неприємно і страшно.

– Зовсім ні, сер. Сьогодні гарна місячна ніч; надворі так тепло, що мені доведеться відіссти від вашого розпеченого каміна.

– Але ж надворі, мабуть, сиро й багнюка. Ще, чого доброго, застудитесь.

– Багнюка, сер? Погляньте на мої черевики. На них жодної плями.

– Це справді дуже дивно, бо у нас тут пройшов сильний дощ. Ми саме сіли снідати, коли полило мов з відра. Злива не вщухала десь з півгодини. Я навіть хотів, аби відклали весілля.

– До речі, я не привітав вас, добре розуміючи, що настрій у вас зовсім не святковий; тому я і не поспішав з привітаннями. Але сподіваюся, що все відбулося більш-менш пристойно. Як ви трималися? Хто найбільше рюмсав?

– Ой, бідолашна міс Тейлор! Все це так сумно.

– Бідолашний містер і міс Вудхаус, коли ваша ласка, але я аж ніяк не можу сказати «бідолашна міс Тейлор». Я дуже поважаю вас із Еммою; та коли мова заходить про залежність чи незалежність! У всякому разі краще догоджати одному, ніж двом.

– Особливо коли одне з двох – таке примхливе та надокучливе створіння! – грайливо сказала Емма.

– Я знаю, саме про це ви якраз думаєте і саме це ви напевне сказали б, якби поряд не було батька.

– Гадаю, що так воно і є, – сказав, зітхнувши, містер Вудхаус. – Боюсь, що я справді буваю інколи примхливим та надокучливим.

– Мій любий татусю! Невже ти думаєш, що я або містер Найтлі мали на увазі тебе? Яка жахлива нісенітниця! Звичайно ж, ні. Я мала на увазі лише себе. Ти ж знаєш, що містеру Найтлі подобається прискіпуватися до мене – жартома, звичайно, – і тільки жартома. Ми завжди говоримо одне одному, що заманеться.

Справді, містер Найтлі належав до тих небагатьох, хто помічав недоліки Емми Вудхаус, і єдиним, хто насмілювався про них говорити вголос; і хоча Еммі це було не дуже приємно чути, вона знала: батько теж цим не дуже перейматиметься, навіть і не запідозрить, що хтось може вважати її не зовсім бездоганною.

– Емма знає, що я ніколи її не улещую, – сказав містер Найтлі, – але я не мав на увазі нікого конкретно. Міс Тейлор звикла догоджати двом, а тепер – доведеться лише одному. Цілком імовірно, що вона навіть виграє від цього.

– Отже, – мовила Емма, явно не бажаючи і далі розводитись на цю тему, – ви хотіли почути про весілля, будь ласка, я охоче розповім про це, бо всі ми поводитися зразково. Були пунктуальними й мали якнайліпший вигляд. Жодної сльозинки і майже жодної кислоти міни. Жодної! Бо всі ми знали, що нас розділятиме лише півмилі, і не сумнівалися, що бачитимемося кожного дня.

– Моя люба Емма тримається дуже гарно, – мовив її батько. – Але насправді, містере Найтлі, їй дуже шкода, що міс Тейлор не з нами, і я певен, що вона нудьгуватиме за нею більше, ніж гадає.

Емма відвернулася, усміхаючись крізь сльози.

– Хіба можливо, щоб Емма не сумувала за такою подругою! – сказав містер Найтлі. – Ми б її так не любили, якби було інакше. Але вона знає, як міс Тейлор пощастило з цим заміжжям, наскільки потрібно для міс Тейлор у її віці мати власну оселю, наскільки важливо для неї мати гарантований пристойний статок, і тому не може дозволити своєму смутку взяти гору над радістю. Кожен доброзичливець міс Тейлор мусить радіти її такому щасливому шлюбу.

– А ви забули привітати мене іще з дечим, – мовила Емма, – і це дещо має дуже суттєве значення – адже саме я посватала їх, саме я звела їх чотири роки тому; і найбільшою втіхою мені буде те, що цей шлюб відбувся, надії на нього справдилися, хоч багато хто вважав, що містер Вестон більше ніколи не одружиться знову.

Містер Найтлі похитав головою у відповідь. А батько лагідно зауважив:

– Моя ж ти золотенька! Ліпше б ти нікого не сватала та не віщувала майбутнє, бо що ти не напророчиш, усе збувається. Зроби ласку, не влаштовуй більше шлюбів!

– Обіцяю, тату, що для себе не влаштовуватиму, але для інших людей я просто мушу це робити. То ж найцікавіша розвага на світі! І особливо після такого успіху! Всі казали, що містер Вестон ніколи знову не одружиться. Та ви що – ніколи! Містеру Вестону, який так довго був удівцем і який, здавалося, прекрасно почувався без дружини, містеру Вестону, постійно зайнятому то своїми справами в місті, то спілкуванням із друзями тут, завжди бажаному, куди б він не прийшов, завжди бадьорому та життєрадісному, ніколи б не довелося сидіти самому жодного вечора, коли б він сам того не захотів. Та ви що, ніколи! Містер Вестон і справді більше ніколи не одружиться. Дехто навіть говорив, що саме це він обіцяв дружині на її смертному одрі, інші ж казали, що одружуватися не дозволяли йому син та дядько. Щодо цього – з найсерйознішим виглядом – висловлювалися всілякі дурниці, але я

не вірила жодній з них. Для мене це було вирішеною справою ще з того дня (чотири роки тому), як ми з міс Тейлор зустріли його на Бродвей-лейн: якраз почалася мжичка і він, виявляючи неабияку галантність, щодуху помчав до оселі фермера Мітчелла позичити для нас дві парасольки. Саме з тієї години я і запланувала цей шлюб; і невже ти думаєш, тату, що я облишу займатися сватанням після такого успіху в цій справі?

– Не розумію, що ви маєте на увазі під «успіхом», – сказав містер Найтлі. – Успіх є результатом наполегливих зусиль. Якщо останні чотири роки ви енергійно намагалися сприяти цьому шлюбу, то ви не згаяли часу даремно. Гідне заняття для розуму молодої особи! Але коли ваше, з дозволу сказати, сватання означає – як я підозрюю – лише планування шлюбу, коли одного дня задля розваги ви кажете собі: «Гадаю, для міс Тейлор було б дуже гарно, якби з нею одружився містер Вестон», – а потім час від часу повторюєте ці слова, то чому ви називаєте це успіхом? Де тут ваша заслуга? Чим ви пишаєтесь? Вам просто пощастило і ви вгадали, от і все.

– А ви що, ніколи не відчували радості та тріумфу від вдалої здогадки? Мені просто шкода вас. Гадала, що ви проникливіший, бо, повірте мені, вдала здогадка – то не просто везіння. У ній завжди криється дешиця таланту. А щодо мого злосчастного слова «успіх», із яким ви не погоджуєтесь, то я зовсім не певна, що не маю права його вживати. Ви намалювали дві картини, але, гадаю, тут може бути і третя – щось середнє між тим, коли не робиш нічого, і тим, коли робиш усе. Якби я не сприяла візитам містера Вестона до нас, якби не мої численні ненав'язливі заохочення, якби я не влаштувала багато інших дрібних справ, то з цього й справді могло не вийти нічого взагалі. Здається, ви досить добре знаєте Гартфілд, аби це розуміти.

– Такий відвертий та щиросердий чоловік, як Вестон, і така розумна та розважлива жінка, як міс Тейлор, здатні самі чудово впоратися зі своїми проблемами. Схоже, що своїм втручанням ви не стільки допомогли їм, скільки нашкодили собі.

– Коли Емма допомагає іншим, вона ніколи не думає про себе, – знову втрутився в розмову містер Вудхаус, хоча й не розумів її до пуття. – Але благаю, любя моя, не влаштовуй більше сватань; шлюб – це безглузда дурниця, яка приносить смуток і руйнує родинне коло.

– Ну ще один, тату; ще один для містера Елтона. Бідолашний містер Елтон! Ти ж любиш містера Елтона, тату, тож я і мушу знайти йому дружину. В Гайбері гідної пари йому немає. Він тут уже цілий рік пробув і так гарно облаштував свій будинок, що було б соромно, коли б він і далі лишався холостяком. А сьогодні, коли він з'єднавав руки молодих, мені здалося, що і сам не проти, аби я надала йому таку люб'язну послугу! Я гарної думки про містера Елтона, і тому ця послуга – єдиний для мене спосіб висловити свою повагу до нього.

– Авжеж, містер Елтон – дуже привабливий молодий чоловік, до того ж дуже добродушний, і я надзвичайно його поважаю. Але коли ти хочеш виявити до нього свою повагу, моя любя, то запроси його якось прийти до нас на обід. Смію сподіватися, що містер Найтлі люб'язно погодиться з ним зустрітися також.

– Вельми охоче, сер, і будь-коли, – відповів містер Найтлі, посміхнувшись. – Я цілком погоджуюся з вами, що так буде набагато краще. Запросіть його пообідати, Еммо, подайте на стіл найсмачнішу рибу та курчат, але дозвольте йому самому вибирати собі дружину. Повірте мені, чоловік двадцяти шести чи двадцяти семи років здатен сам собі дати раду.

Розділ 2

Містер Вестон народився у Гайбері, в респектабельній сім'ї, яка протягом останніх двох чи трьох поколінь поступово піднімалася до шляхетності та заможності. Він здобув гарну освіту, але рано досягнувши певної незалежності, став байдужим до прозаїчніших потреб, що їх ставили собі за мету його брати, і знайшов застосування своїй жвавій оптимістичній вдачі і активній життєвій позиції, вступивши до міліційної армії, яку саме формували.

Капітан Вестон був загальним улюбленцем; і коли мінливості військової служби звели його з міс Черчілль, що походила з аристократичної йоркширської родини, і міс Черчілль у нього закохалася, то цьому не здивувався ніхто, окрім її брата і його дружини, які містера Вестона ніколи не бачили, а що вони були сповнені пиhi та почуття власної значущості, то їх не могло не образити це родічання. Однак міс Черчілль, яка, досягши повноліття, стала повноправною хазяйкою своєї маєтності (яка, щоправда, не йшла ні в яке порівняння з багатством її родини), так і не вдалося відмовити від шлюбу, і він відбувся, сповнивши величезним приниженням серця містера та місіс Черчілль, котрі, дотримуючись належної добростойності, вказали їй на поріг. Це був невдалий шлюб, і тому він не став щасливим. Місіс Вестон могла б сподіватися на більше, бо мала чоловіка, чиє добре серце та незлобива вдача спонукали його до безмежної турботи про неї в подяку за велику милість її кохання до нього; і хоча була вона з характером, однак цей характер виявився не з найкращих, їй стачило рішучості протистояти своєму братові, але забракло для того, щоб утримуватися від необачних нарікань на його нерозсудливий гнів та від ностальгійних спогадів про розкіш, у якій вона колись купалася. Вони жили невідповідно до своїх статків, але все одно це було ніщо у порівнянні з Енскумом: вона не розлюбила свого чоловіка, але хотіла одночасно бути і дружиною капітана Вестона, і міс Черчілль Енскумською.

Сталося так, що капітан Вестон, котрий, як вважали (а особливо – Черчіллі), зміг надзвичайно вдало одружитися, утратив від цього шлюбу найбільше, бо коли його дружина після трьох років заміжжя померла, він виявився біднішим, ніж раніше, та ще й з дитиною на руках. Однак незабаром його було звільнено від необхідності утримувати малюка. Хлопчик став причиною певного примирення, котрому до того ж сприяла, пом'якшуючи серця, хронічна хвороба його матері. Містер і місіс Черчілль, не маючи про кого турбуватися, бо не було в них ні власних дітей, ні якогось іншого подібного малюка, взяли малого Френка на повне забезпечення незабаром після її смерті. Може, батько-вдівець і відчував якісь докори сумління та певне небажання, однак перемогли інші мотиви, і він залишив малюка Черчіллям, після чого самому тільки й лишилося, що дбати про власний добробут та поліпшення свого становища.

Настав час круто змінити життя. Він пішов із міліції, щоб зайнятися торгівлею, і в цьому посприяли його брати, що вже міцно стояли на ногах у Лондоні. Це заняття було для нього не надто обтяжливим. Він лишався власником невеличкого будинку в Гайбері, де перебував більшу частину свого вільного часу; ось так приємно – між роботою і товариськими розвагами – і промайнули наступні вісімнадцять чи двадцять років його життя. До того часу він уже встиг зібрати достатню суму, щоб не тільки купити невеличкий маєток неподалік Гайбері, що давно впав йому в око, а й одружитися навіть із такою безприданницею, як міс Тейлор, і жити відповідно до своєї приятної та компанійської вдачі.

Відтоді, як міс Тейлор почала впливати на його рахунки, вже минув деякий час; але це не був тиранічний вплив молодості на молодість, він не міг похитнути його твердого бажання не починати сімейного життя, доки не буде в змозі придбати Рендоллз. Він уже давно прагнув купити Рендоллз і, маючи перед собою цю мету, вперто йшов уперед, поки

не досяг її. Він розбагатів, придбав будинок і одружився. Це було початком нового періоду в його житті, котрий обіцяв принести більшу радість, аніж усі попередні періоди. Він ніколи не був нещасною людиною навіть під час свого першого шлюбу: від цього його вберегла власна вдача; але другий шлюб мусив продемонструвати, якою чарівною може бути розважлива і по-справжньому щира та привітна жінка, мусив надати щонайприємніший доказ того, що набагато краще обирати, ніж бути обраним, викликати вдячність, аніж відчувати її.

Нікому, крім себе, своїм вибором він не догоджав: його статок належав лише йому; що ж до Френка, то того не просто виховували – без зайвих слів – як природного спадкоємця дядька; він став для Черчіллів настільки бажаним прийомним сином, що вони збиралися дати йому своє прізвище, тільки-но він досягне повноліття. Тому навряд чи хлопцеві коли-небудь могла знадобитися батькова допомога. Сам же батько цієї небезпеки не усвідомлював. Френкова тітка була жінкою примхливою та владною і тримала свого чоловіка під каблуком; але – відповідно до своєї вдачі – містер Вестон і подумати не міг, що якась її примха може бути достатньо сильною, аби негативно вплинути на того, хто був таким любим його серцю, і любим, як він вважав, цілком заслужено. Щороку він бачився зі своїм сином у Лондоні й пишався ним; його сповнені любові розповіді про сина як чудового юнака змусили й мешканців Гайбері теж відчувати за нього своєрідну гордість. Вони вважали Френка настільки своїм, що його чесноти та його майбутнє стали предметом спільної турботи.

Містер Френк Черчілль був для гайберійців визначеною особою, котру всім кортіло побачити, проте його реакція на це люб'язне ставлення була такою слабкою, що досі жодного разу він не навідався до Гайбері. Про його можливий візит до батька часто говорили, але він так і не відбувся.

Однак після батькового одруження всі вважали, що такий візит – як найдоречніший вияв синівської поваги – таки має відбутися. З цим погоджувалися всі – навіть коли місіс Перрі чаювала у місіс та міс Бейтс чи коли місіс та міс Бейтс чаювали у місіс Перрі. Для Френка Черчілля настала слухна година з'явитися до них; і надія на це зміцніла, коли поширилася чутка, що він написав своїй новоявленій матінці листа з нагоди її одруження. Протягом декількох днів кожен, хто прибував уранці до Гайбері, приносив із собою якусь згадку про той шляхетний лист, що його отримала місіс Вестон. «Сподіваюсь, ви чули про те, що містер Френк Черчілль написав місіс Вестон шляхетного листа? Наскільки я розумію, це був дійсно шляхетний лист. Містер Вудхаус сам сказав мені про це. Він бачив його і каже, що ніколи в житті він не читав такого шляхетного листа».

Це й справді був лист, гідний усіляких похвал. Зрозуміло, що у місіс Вестон склалося про цього молодика дуже позитивне враження; а такий приємний вияв уваги був безперечним доказом його неабиякої розважливості і щонайбажанішим додатком до тих усіляких привітань від різних людей, які місіс Вестон встигла отримати з приводу свого заміжжя. Вона почувалася найщасливішою жінкою в світі; а що прожила на світі чимало, то розуміла, що інші цілком безспідставно також можуть вважати її щасливою. Єдиним смутком була часткова розлука з друзями, чії щирі почуття до неї ніколи не охолоджувалися і яким так не хотілося розлучатися з нею!

Вона знала напевне, що інколи за нею сумуватимуть, і не могла без болю в серці думати про те, що Емма втратила єдину втіху, або про те, як вона страждає від скороминущої нудьги, не маючи її співчутливої підтримки. Але ж красунечка Емма мала аж ніяк не слабку вдачу; вона трималася краще, ніж більшість дівчат у подібному становищі; вона була розумна, енергійна та рішуча. Можна було сподіватися, що цих якостей буде цілком досить, аби вона спокійно пережила ті невеликі труднощі і незгоди, яких завдала нова ситуація. А ще втішали дуже близька відстань між Рендоллзом та Гартфілдом, яку самотужки легко могла подолати пішки навіть жінка, а також добра вдача містера Вестона і його чималі статки, котрі з наближенням холодів не перешкоджають їм проводити разом кожен другий вечір.

Місіс Вестон не полишало почуття вдячності долі за такий поворот подій; лише зрідка воно переривалося хвилинами жалю, а її задоволення – ба більше, ніж задоволення, – її радісна насолода була такою зрозумілою і такою очевидною, що Емму, дарма що вона знала свого батька дуже добре, інколи просто дивувала його схильність і досі жаліти «бідолашну міс Тейлор» – і тоді, коли вони залишили її в Рендоллзі серед усіх мислимих атрибутів домашнього комфорту, і тоді, коли спостерігали ввечері, як вона йшла до власної карети в супроводі свого елегантного чоловіка. І щоразу, коли вона від'їздила, містер Вудхаус легенько зітхав, промовляючи: «Ох, бідолашна міс Тейлор. Вона так хотіла залишитися».

Надії на те, що місіс Вестон знову зробиться міс Тейлор, не було, як і не було особливої надії на те, що він перестане її жаліти; але через кілька тижнів містер Вудхаус відчув деяке полегшення. Вітання сусідів припинилися; його вже не дратували побажаннями радості з приводу такої сумної події; весільний пиріг – причина його невимовних страждань – був з'їдений дочиста. Його шлунок не витримував ніякої жирної їжі, і він і гадки не мав, як це інші люди чимось можуть від нього відрізнятись. Що було нездоровим для нього, те він вважав незугарним для всіх, і тому цілком серйозно намагався Замовити інших не їсти зовсім весільного пирога; коли ж його зусилля виявилися марними, він з не меншою серйозністю спробував зашкодити поїданню пирога будь-ким. На цю тему він інтенсивно консультувався у містера Перрі, місцевого аптекаря. Містер Перрі був розумною, інтелігентною людиною, і його часті візити були однією з утіх у житті містера Вудхауса; по-скільки до нього вже звернулися за допомогою, то він не міг не визнати (дещо покрививши при цьому душею), що справді інколи весільний пиріг, споживаний надміру, може зашкодити багатьом людям, а то й більшості з них. Маючи таку авторитетну думку, підкріплену думкою власною, містер Вудхаус сподівався переконати кожного гостя, що приходив привітати молодят; але пиріг все одно їли, і не було спокою його щедрій натурі, доки пиріг не з'їли геть увесь до останньої крихти.

Ходили по Гайбері дивні чутки про те, що кожного з малолітніх нащадків містера Перрі бачили з куснем вестонівського весільного пирога в руках, але містер Вудхаус ніяк не хотів цьому вірити.

Розділ 3

Містер Вудхаус теж не цурався спілкування, але по-своєму. Він дуже полюбляв, коли друзі самі приходили до нього; і через різні причини – своє тривале проживання в Гартфілді, свою добру вдачу, своє багатство, свій будинок і свою дочку – здатен був улаштувати візити людей, що належали до його вузького кола знайомств, значною мірою за власним уподобанням. Із сім'ями, що не входили до цього кола, він спілкувався мало; жахався пізньої години та багатолюдних званих обідів і тому бачився лише з тими знайомими, які ладні були приходити в гості на його власних умовах. На щастя для нього, у Гайбері, включно з Рендоллзом, що належав до тої самої парафії, та у Донвелл-Еббі із парафії сусідньої – маєтку містера Найтлі – таких було чимало. Досить часто після умовлянь Емми він запрошував когось із обраних та найдостойніших пообідати з ним, але все ж таки віддавав перевагу вечірнім прийомам, і якщо йому ні з того ні з сього не наверталось на думку, що він не в змозі приймати гостей, то рідко серед тижня траплявся такий вечір, коли Емма не могла підшукати йому партнерів для гри в карти.

Непідробна та випробувана часом повага приводила в будинок містера Вудхауса подружжя Вестонів і містера Найтлі, а містер Елтон, молодик, що жив сам-один і якому не подобалося самотнє життя, залюбки користувався привілеєм обміняти будь-який із своїх самотніх та неприкаяних вечорів на вишукане товариство вітальні містера Вудхауса та усмішку його гарненької дочки.

Крім цієї компанії, існувала іще одна, де найбільшу готовність до відвідин виявляли місіс і міс Бейтс та місіс Годдард – дами, що майже завжди відгукувалася на запрошення з Гартфілда. Цю трійцю привозили та відвозили додому настільки часто, що містер Вудхаус не вважав це чимось обтяжливим для Джеймса чи для коней. От коли б їх перевезення випало лише раз на рік, то тоді він вважав би його справжньою бідою.

Місіс Бейтс, вдова колишнього гайберійського парафіяльного священика, була така старезна бабця, що годилася хіба що для чаювання та партії в кадриль. Жила вона зі своєю єдиною дочкою вкрай скромно, і до неї ставилися з усією тією повагою та шаною, на яку заслуговує незлобива стара жінка, що опинилась у скрутних обставинах. Її дочка мала неабияку популярність як для жінки немолодої, некрасивої, небагатої і незаміжньої. Мабуть, таке вкрай несприятливе становище міс Бейтс і стало причиною загального гарного до неї ставлення. Для самовтіхи або щоб змусити своїх можливих недоброзичливців хоча б про людське око ставитися до неї з повагою, їй потрібна була інтелектуальна вищість, та ба – як нема, то й дарма. Ніколи не могла вона похвалитися ані красою, ані розумом, її молодість проминула без якихось особливих подій, а зрілі роки були присвячені догляду за старіючою матір'ю та енергійним спробам вичавити максимум із убогих статків. Однак вона була щасливою жінкою, котру кожен згадував добрим словом. Причиною подібної дивини була її всепоглинаюча зичливість та невибаглива удача. Вона всіх любила, прагнула, щоби всім було добре, у кожному ладна була вбачати лише гарні риси, а себе вважала найщасливішою людиною на світі, котрій поталанило мати таку чудову матір, так багато прекрасних друзів та домівку, де всього було вдосталь. Простота і оптимізм її натури, невибагливий та вдячний характер для кожного були доброю рекомендацією, а для неї – невичерпним джерелом щастя. Вона неабияк полюбляла поговорити про різні дрібниці, а саме це і цікавило містера Вудхауса з його жвавим інтересом до тривіальних розмов та безневинних пліток.

Місіс Годдард була хазяйкою школи – не інституту благородних дівич, не гімназії чи якогось іншого закладу, де на основі нових принципів і нових систем і за допомогою довжелезних нудних сентенцій, сповнених витончених дурниць, навчають поєднувати ліберальні знання та навички зі світською мораллю і де молоді дівчата за грубі гроші терплять

приниження, аби втратити здоров'я і набути пихатості, – а справжнього, непідробного, старомодного пансіону, в якому за помірну плату продавали помірну кількість знань і в який можна було посилати дівчат (аби вони менше заважали), не боячись при цьому, що після повернення вони перетворяться на вундеркіндів. Школа місіс Годдард мала високу – і цілком заслужену – репутацію, бо Гайбері вважалося місцем з винятково сприятливими для здоров'я умовами. Місіс Годдард мала просторий будинок та садок, ситно годувала дівчаток здоровою їжею, влітку дозволяла їм досхочу набігатися, а взимку власноруч накладала пов'язки на їхні застудні наріви. Тому не дивно, що до церкви її парами супроводжували сорок дівчаток. Це була турботлива жінка непримітної зовнішності, яка в молодості багато працювала, а тепер вважала, що має право інколи дозволити собі відпочинок у вигляді візиту з чаюванням. Досягши колись чимало чого завдяки доброті містера Вудхауса, вона, відчуваючи борг вдячності, завжди була готова на його вимогу полишити при нагоді свою чепурненьку, завішану вишивками вітальню, щоби біля його каміна виграти чи програти декілька шестипенсовиків.

Ось такими були ті дами, яких Емма спробувала збирати у себе дуже часто, радіючи, що на догоду батькові має таку можливість. Сама ж вона не вважала це повноцінною компенсацією відсутності місіс Вестон. Вдоволенний вигляд батька втішав її, і вона була дуже рада за себе, що так добре облаштувала справи, але неквапливі та нудні розмови цих трьох жінок нагадували їй, що якраз таких довгих та нудних вечорів і доводиться з острахом очікувати.

Коли одного ранку вона сиділа, чекаючи саме такого завершення ще одного дня, від місіс Годдард принесли записку з висловленим у найшанобливіших виразах проханням дозволити їй привести із собою міс Сміт. Це прохання виявилось вельми бажаним і доречним, бо міс Сміт була сімнадцятирічною дівчиною, яку Емма знала дуже добре в обличчя і до якої її давно вабило через її красу. Відповіддю на прохання стало люб'язне запрошення, і чарівна господиня маєтку вже не тремтіла від думки про прийдешній вечір.

Гаррієт Сміт була чиеюсь позашлюбною дочкою. Декілька років тому хтось віддав її до пансіону місіс Годдард; хтось нещодавно підвищив її статус зі звичайної школярки до пансіонерки, що живе в сім'ї хазяйки. Оце і все, що було відомо загалу про її минуле. Здається, вона не мала інших друзів, крім тих, що набула в Гайбері; вона щойно повернулася з тривалої поїздки на село, де гостювала у якихось дівчаток, з котрими навчалася в пансіоні.

Міс Сміт була дуже привабливою дівчиною, і якраз саме цей тип вроди викликав у Емми особливе захоплення. Вона була невисока на зріст, повненька і білошкіра, рум'янощока, блакитноока, білява і мала правильні риси обличчя, яке виражало безкінечну ніжність. Її манери полонили Емму не менше, ніж її зовнішність, і ще до закінчення вечора вона сповнилася рішучості продовжити це знайомство.

Під час розмови нічим особливо розумним міс Сміт Емму не вразила, але загалом видалася їй дуже привабливою – без обтяжливої сором'язливості, без зайвої стриманості в розмові; при цьому вона була настільки далекою від нав'язливості, виказувала настільки доречну та не принизливу для себе поштивість, здавалася настільки вдячною за те, що її допустили в Гартфілд, і так невігладливо демонструвала захоплення подив від обстановки, своїм стилем незрівнянно вищої за ту, яку звикла бачити, що це явно свідчило про її розважливість і заслуговувало на заохочення. А раз так, то заохочення слід було надати. Ці ніжні погляди блакитних очей, всю цю природну грацію не годилося витрачати надаремно серед другорядного товариства Гайбері та його оточення. Знайомства, які вона на цей час встигла завести, були недостойними її. Подруги, з якими щойно розлучилася, без сумніву, шкодили їй, якими б гарними людьми вони не були. То була родина на ім'я Мартін, яку Емма добре знала з відгуків. Вони орендували у містера Найтлі велику ферму і мешкали вельми пристойно – настільки їй було відомо – у Донвеллівській парафії. Вона знала, що містер Найтлі високо ставив їх, але скоріш за все були це люди грубі та невиховані, які зовсім не годилися

в близькі друзі дівчині, котрій до абсолютної бездоганності бракувало лише трохи знань та витонченості. Вона, Емма, і стане тією людиною, яка зверне на неї увагу, зробить її кращою, відлучить від непідходящих знайомих і введе до дійсно гарного товариства, формуватиме її думки та манери. Це буде справою цікавою, безсумнівно, добродійною, великою мірою відповідною її власному соціальному статусу, можливостям і дозвіллю.

Вона так захопилася спогляданням отих блакитних очей, розмовами та побудовою своїх планів у проміжках між ними, вечір промайнув так незвично швидко, що вона і незчулася, як накрили та підсунули до каміна стіл для вечері, на появу якого в означений час вона інколи з таким нетерпінням чекала. Зі жвавістю, викликаною не одним лише звичним для людини бажанням похвали за ретельно і добре зроблене, із непідробним доброзичливим настроєм та у захваті від ідеї, що спала їй на думку, вона заходилася виконувати всі прийняті за столом умовності і, знаючи про звичку гостей рано лягати та про їх стримані світські манери, хутко частувала гостей січеною курятиною та запеченими в черепашках устрицями.

У таких випадках між почуттями бідолошного містера Вудхауса починалася справжнісінька війна. Він полюбляв, коли накривали на стіл, бо то була традиція його молодості, але переконаність у шкідливості вечері як явища нездорового викликала в нього жаль при вигляді будь-якої страви, що подавалася до столу; з хлібосольства він ладен був запропонувати гостям будь-яку страву, але занепокоєність їхнім здоров'ям наганяла на нього смуток від того, що вони цю страву їстимуть.

Усе, що він міг із явним самовдоволенням рекомендувати гостям, – це ще мисочку дуже рідкої вівсяної каші, такої ж, яку споживав сам; хоча зазвичай – поки дами із задоволенням поїдали смачнішу їжу – лише проказував:

– Місіс Бейтс, а чому б вам не покуштувати одне з цих яєць? Некруте яйце не шкодить шлунку. Ніхто так добре не розуміється на приготуванні варених яєць, як Серлі. Я не рекомендував би їсти яйце, приготоване кимось іншим, – але не треба боятися – ви ж бачите, що вони дуже маленькі, – одне з невеличких яєць вам не зашкодить. Міс Бейтс, дозвольте Еммі почакувати вас *маленьким* шматочком пирога, *ну дуже маленьким* шматочком. У нас печуть пироги лише зі свіжими яблуками. Не бійтеся, консервованих фруктів тут немає. Не раджу вживати солодкого крему. Місіс Годдард, може, вип'єте півсклянки вина? Нещасні півсклянки, та ще й розбавлені чаркою води? Гадаю, це вам не зашкодить.

Емма не заважала батькові говорити і тим часом щедро частувала гостей; у той вечір вона була особливо вдоволена тим, що завдяки їй вони роз'їхалися в доброму гуморі. Вона намагалася створити піднесений настрій у міс Сміт – і це їй вдалося сповна. Міс Вудхаус була у Гайбері такою значною персоною, що перспектива бути представленою їй вселяла стільки ж збентеження, скільки і задоволення – але, від'їжджаючи, скромна та вдячна дівчинка була просто в захваті від доброзичливості, яку міс Вудхаус виказувала їй увесь вечір, та ще й на прощання потисла руку!

Розділ 4

Невдовзі Гаррієт Сміт зробилась у Гартфілді своєю. Всі питання Емма звикла вирішувати швидко і не вагаючись, тому вона не витрачала марно часу на запрошення, заохочення та умовляння приходити якомога частіше; чим більше вони дізнавались одна про одну, тим міцнішою ставала їхня взаємна симпатія. Ще на початку знайомства Емма відчула, що міс Сміт може бути дуже приємною компаньйонкою в піших прогулянках. Із цього погляду відсутність місіс Вестон була серйозною втратою. Її батько ніколи не заходив за чагарникові насадження, і тому їхньої ближньої чи дальньої межі цілком вистачало для тривалої чи – в залежності від пори року – нетривалої прогулянки. Після того ж, як міс Тейлор вийшла заміж, Еммі стало бракувати моціону. Якось вона відважилася сходити сама до Рендоллза, але це їй не сподобалося, і тому Гаррієт Сміт, яку вона могла покликати на прогулянку будь-коли, видавалася їй цінним здобутком. Чим більше Емма бачилася з міс Сміт, тим більше та подобалася їй у всіх інших відношеннях і тим більше вона впевнювалась у всіх своїх добрих задумах.

Так, Гаррієт не була надто розумною, проте мала лагідний, поступливий і схильний до вдячності характер. Вона не знала, що таке марнославаство і воліла радше користуватися порадами тих, кого шанувала. Дуже зворушливою була її симпатія до Емми, виявлена у перші ж дні їхнього знайомства, а схильність до гарного товариства і здатність розрізняти елегантне та розумне демонструвала присутність смаку, хоча на глибину розуміння сутності речей очікувати не доводилося. Загалом же Емма була абсолютно переконаною, що Гаррієт Сміт – це саме та юна подруга, якої вона прагнула і саме те, чого бракувало її домівці. Певна річ, що вона не зможе стати такою ж подругою, якою була місіс Вестон. Іншої такої не буде ніколи. Іншої такої вона і не бажала. То було щось зовсім відмінне – зовсім інше і несхоже почуття. Місіс Вестон була гідною пошани, основою якої були вдячність та любов, а Гаррієт вона любитиме як людину, котрій зможе принести користь. Місіс Вестон не потребувала нічого; Гаррієт – усього.

Її перші спроби бути корисною полягали в намаганні дізнатися, хто батьки Гаррієт, але дівчинка нічого не знала достеменно. Вона б радо розповіла все, що могла, але розпитування на цю тему були марними. Еммі доводилося лише здогадуватися – проте вона була абсолютно переконана, що змогла б дізнатися правди, якби опинилася у подібній ситуації *сама*. Гаррієт не відзначалася допитливістю. Вдовольняючись тим, *що* місіс Годдард вважала за потрібне їй говорити, та вірячи цьому, вона й не намагалася довідатися більше.

Цілком природно, що розмовляла вона в основному про місіс Годдард, про вчительок, про дівчаток та про шкільні справи в цілому, і коли б не її перебування у Мартінів на млинарській фермі в Донвелл-Еббі, то цим би і вичерпувалися теми її розмов. Але Мартіни займали її думки значною мірою; з ними Гаррієт провела два щасливі місяці й тепер залюбки розповідала про отриману під час відвідин насолоду, змальовуючи всі ті дива та побутові comfortи, які вона зустріла під час відвідин. Емма заохочувала її говірливість, захопившись цією картиною життя незнайомих людей. Їй подобалася та підліткова простодушність, з якою так екзальтовано розповідалося про те, що місіс Мартін має «аж дві вітальні – правда! Цілих дві вітальні; одна з них така ж велика, як і вітальня у місіс Годдард; а ще вона має старшу служницю, що прожила з нею двадцять п'ять років; а ще в них вісім корів, дві з яких – олдернійської породи, а одна невеличка – валлійської, така собі гарненька валлійська корівонька; а місіс Мартін казали, що дуже ту корівку люблять, і називали її *моя корівонька*» а ще у них в садку – чепурненький літній будиночок, де одного дня наступного року всі вони неодмінно питимуть чай: пречудовий літній будиночок, у якому вистачить місця дюжині людей».

Певний час це просто розважало і тішило Емму без будь-яких задніх думок; але коли вона пізнала цю родину краще, з'явилися зовсім інші почуття. Раніше вона мала хибне уявлення, що це були мати і дочка, син та його дружина, які всі жили разом. Але потім виявилося, що містер Мартін – одинак. А він посідав значне місце в розповідях і завжди згадувався з повагою, оскільки виявляв велику милість, зробивши те чи інше. Це означало, що молода місіс Мартін зовсім не була його дружиною. Емма виразно відчувала небезпеку для своєї бідної маленької подруги, і ця небезпека крилася саме в гостинності та доброті Мартінів. Вона зрозуміла, що коли про Гаррієт не потурбуватися, то на ній назавжди доведеться поставити хрест.

Усвідомлення цього спонукало Емму до дії, і вона почала більше і докладніше розпитувати дівчинку; навмисне підводила її до розмов про містера Мартіна – і та говорила про нього з явною охотою. Гаррієт з готовністю розповідала, наскільки часто він брав участь у їхніх прогулянках місячними ночами та у вечірніх розвагах; при цьому вона не забувала згадати про його добродушність та гречність. «Одного разу він об'їздив довкола аж три милі, щоб добути їй горіхів, бо вона сказала, що дуже їх полюбить, – і у всьому іншому він був такий чемний! Якось увечері він спеціально привів до вітальні сина їхнього пастуха, щоб той для неї поспівав. Вона дуже любила співи. Він мав добру отару; і поки вона з ними перебувала, він отримав більше пропозицій продати вовну, ніж будь-хто в окрузі. На її думку, він користується загальною повагою. Матір та сестри дуже його люблять. Якось місіс Мартін сказали їй, зашарівшись, що кращого сина годі й бажати; і тому вона переконана, що коли він оженився, то стане добрим чоловіком. Але не схоже на те, щоб вона дуже хотіла його одруження. Вона не надто цим переймається».

«Чудова робота, місіс Мартін! – подумала Емма. – Ви добре розумієте, чого прагнете».

А коли вона поїхала, то місіс Мартін виявили велику милість і прислали місіс Годдард чудову гуску: кращої місіс Годдард ніколи і не бачили. Якось у неділю місіс Годдард приготували цю гуску і запросили до вечері всіх трьох учительок – міс Неш, міс Прінс та міс Річардсон.

– Гадаю, що з містером Мартіном нема про що поговорити, окрім його власного бізнесу. Він, мабуть, не любить читати?

– Та що ви, любить! Тобто ні – я не знаю, та мені здалося, що він дуже начитаний – але не в тому сенсі, що маєте на увазі ви. Він читає «Сільськогосподарські відомості» та якісь інші книги, що лежать на одному з диванів біля вікна, але ці книги він читає мовчки. Інколи ввечері, перед тим, як сісти за карти, він, бува, зачитував що-небудь у голос із «Витягів з красного письменства» – це було дуже цікаво. А ще я знаю, що він прочитав «Вейкфілдського священика». Ні «Лісового роману», ні «Дітей абатства» він не читав. Він нічого не знав про ці книги, доки я йому не розповіла, але тепер твердо вирішив роздобути їх при нагоді.

Потім Емма запитала:

– А який містер Мартін на вигляд?

– Та некрасивий, зовсім некрасивий. Спочатку він здався мені дуже непоказним, але тепер я вже так не вважаю. З часом до всього звикаєш, еге ж? А ви що, ніколи його не бачили? Час від часу він буває у Гайбері, принаймні раз на тиждень – це точно – коли їде до Кінгстона. Він проїздив повз вас дуже часто.

– Можливо – як можливе і те, що я кільканадцять разів його бачила, але не мала щонайменшого уявлення про його ім'я. Мені тільки й лишилося, що цікавитися молодими фермерами – кінними чи пішими! Йомени видаються мені якраз тими людьми, з якими я ніколи не матиму нічого спільного. Одним-двома станами нижче – тоді мене ще може зацікавити людина із зовнішністю, що вселяє довіру; тоді я ще можу сподіватися, що здатна буду принести користь її родині так чи інакше. Але фермер принципово не може потребувати моєї

допомоги і тому в цьому розумінні він лишається поза моєю увагою, а в усіх інших – просто не вартий її.

– Авжеж. Звісно, навряд чи ви його помічали, але він знає вас досить добре – я маю на увазі в обличчя.

– Я аніскільки не сумніваюся, що містер Мартін – гідна пошани молода людина. Я впевнена, що саме таким він і є; і як людині, гідній пошани, я бажаю йому добра. Як ти гадаєш, скільки йому років?

– Восьмого червня минулого року йому виповнилося двадцять чотири, а мій день народження – двадцять третього; різниця лише у два тижні! Так дивовижно!

– Лишень двадцять чотири роки. Для шлюбу це надто молодий вік. Матір має абсолютну рацію, що не поспішає з його одруженням. Їм і так тепер добре, і коли б вона поспіхом оженила його, то потім могла б і пожалкувати. Ось років через шість – якби він зустрів достойну молоду жінку з того самого стану, що і його власний, із невеликими статками – це могло б піти на користь.

– Через шість років! Міс Вудхаус, дорогенька, та йому ж тоді буде аж тридцять!

– Так. І це – наймолодший вік, у якому більшість чоловіків, що не мають достатньої спадщини за правом народження, можуть дозволити собі одружитися. Наскільки мені відомо, містер Мартін іще тільки береться за створення свого капіталу, і не треба квапити події та забігати наперед. Яких би грошей він не успадкував після смерті батька, якою б не була його частка в сімейній маєтності, все це – смію сказати – є задіяним у справі, вкладеним у худобу і так далі; і хоча згодом – за умови старанності та за сприятливих обставин – він може розбагатіти, майже неймовірно, щоб він уже чогось досяг на цей час.

– Напевно, так воно і є. Але вони живуть досить заможнo. Служника не мають – просто немає потреби; але міс Мартін подекує, що наступного року візьме у служки хлопчика.

– Коли він усе ж таки одружиться, то я хочу, щоб ти не потрапила в незручне становище; я маю на увазі знайомство з його жінкою: хоча його сестрами – з огляду на їх пристойну освіту – і не варто зовсім нехтувати, це ще не означає, що він одружиться з кимось, хто буде гідний твоєї уваги. Через несприятливі обставини свого народження ти мусиш виявляти особливу обережність щодо вибору знайомих. Немає ніяких підстав сумніватися, що ти – дочка людини шляхетної, і ти словом і ділом мусиш підтримувати свої претензії на шляхетність, інакше знайдеться чимало людей, які із задоволенням принижуватимуть тебе.

– Так, безперечно – такі люди знайдуться. Але доки я у Гартфілді і доки ви такі ласкаві до мене, міс Вудхаус, я не боюся нікого і нічого.

– Ти досить добре розумієш, який вплив має протекція авторитетної особи, Гарріет; але я б хотіла, щоб ти настільки міцно утвердилась у гарному товаристві, що стала незалежною навіть від Гартфілда і від міс Вудхаус. Я хочу, аби ти мала сталі зв'язки з добрими людьми, – а щоб цього досягти, треба якомога менше заводити випадкових і непотрібних знайомств. Тому я і кажу, що коли містер Мартін одружиться, а ти ще й досі перебуватимеш у цих краях, я не хотіла б, аби твоя дружба із сестрами втягнула тебе у знайомство з його дружиною, котра може виявитися дочкою якогось простого фермера, та ще й неосвіченою.

– Авжеж. Однак я гадаю, що містер Мартін ніколи не одружиться з дівчиною без освіти і без доброго виховання. Але не хочу протиставляти свою думку вашій – і тому ніколи не шукатиму знайомства з його жінкою. Завжди матиму велику повагу до сестер Мартін, особливо до Елізабет, і мені дуже не хотілося б розлучатися з ними, бо вони мають таку ж гарну освіту, як і я. Але коли він одружиться з темною неосвіченою простачкою, то мені краще з нею не зустрічатися без особливої на те потреби.

Емма спостерігала за дівчинкою, прислухаючись до мінливостей її мови, і не побачила ніяких тривожних симптомів любові. Цей хлопець був першим її залицяльником, але вона

була переконана у відсутності чогось більшого і тому не бачила можливого серйозного спротиву з боку Гаррієт її власним дружнім пропозиціям по влаштуванню її життя.

Вони зустріли містера Мартіна наступного ж дня, прогулюючись Донвеллівською дорогою. Він ішов пішки і, поглянувши з великою повагою на Емму, перевів на її компаньйонку погляд, сповнений щирого задоволення. Емма не пожалкувала, що має таку добру нагоду придивитися до цього молодика. Поки вони говорили, вона відійшла на декілька ярдів уперед і своїм гострим оком досить швидко і пильно придивилася до містера Роберта Мартіна. Зовні він був дуже охайний і мав вигляд розсудливої молодшої людини, але більше нічим особливим його персона не відзначалася. Емма подумала, що коли його поставити поруч із джентльменом, то він не витримає порівняння і повністю втратить в очах будь-кого ту прихильність, яку завоював у Гаррієт. Дівчинка достатньо добре розумілася на манерах; вона сама з подивом і захопленням відзначила гречність Емминого батька. Містер же Мартін мав вигляд людини, що з гарними манерами не обізнана.

Вони були разом лише кілька хвилин, бо міс Вудхаус не варто було змушувати чекати; тож Гаррієт підбігла до неї з усміхненим обличчям і в піднесеному настрої, котрий Емма сподівалася дуже швидко остудити.

– Подумати тільки – така несподіванка, що ми його зустріли! Це так дивно! Він сказав, що лише випадково не пішов через Рендоллз. Він і гадки не мав, що ми ходимо цією дорогою. Думав, що в основному ми ходимо через Рендоллз. Він досі не зміг дістати «Лісовий роман». Був такий заклопотаний, коли останнього разу ходив до Кінгстона, що зовсім забув про книгу, але завтра він знову піде туди. Це так дивно, що ми випадково зустрілися! Ну що, міс Вудхаус, він такий, як ви й очікували, чи ні? Якої ви про нього думки? Ви теж вважаєте, що він дуже непоказний?

– Він, безперечно, дуже непоказний – просто винятково непоказний, але це ніщо в порівнянні з цілковитою відсутністю у ньому елегантності та світськості. Я не мала підстав очікувати багато, та й не очікувала багато, але й гадки не мала, що він може бути таким сміховинним, таким повністю позбавленим статечності. Зізнаюся, я уявляла його собі трохи більше схожим на шляхетну людину.

– Авжеж, – засмучено мовила Гаррієт, – далеко йому до шляхетності справжнього джентльмена.

– Як на мене, Гаррієт, то з того часу, як ти стала вхожою в нашу сім'ю, ти неодноразово мала можливість перебувати в товаристві деяких настільки вишуканих і настільки шляхетних джентльменів, що сама мусила побачити ту вражаючу різницю між ними та містером Мартіном. У Гартфілді ти мала змогу зустріти добре освічених і добре вихованих чоловіків. І мені дивно, що, познайомившись із ними, ти знову прагнеш товариства містера Мартіна, не розуміючи, що він – людина набагато нижчого ґатунку, і не дивуючись: як це він міг колись справити на тебе приємне враження взагалі? У тебе ще не виникло такого відчуття? Ти не помітила величезної різниці? Я не сумніваюся, що тебе неприємно вразили його незграбний вигляд та неотесані манери – а також надто гучний голос; коли я тут стояла, то чула, що він зовсім не вмів його контролювати.

– Певна річ, він не схожий на містера Найтлі. Він не має тієї статечності й тієї бездоганної ходи, як у містера Найтлі. Я досить добре бачу різницю. Але ж містер Найтлі просто недосяжний у своїй бездоганності!

– Містер Найтлі такий надзвичайно гарний, що було б просто недоречно порівнювати його з містером Мартіном. Чоловіка, котрому б так пасувало ймення «джентльмен», як йому, не знайдеш і одного на сотню. Але він – не єдиний джентльмен, яких ти останнім часом зустрічала. А що ти скажеш про містера Вестона і містера Елтона? Порівняй містера Мартіна з ким-небудь із *них*. Порівняй їхню манеру триматися, ходити, говорити, мовчати. Ти неодмінно побачиш різницю.

– О, звичайно! Різниця існує, і велика. Але містер Вестон – уже майже старий дід. Йому, напевне, далеко за сорок.

– Це тільки підвищує цінність його гарних манер. Гаррієт, чим старшою стає людина, тим важливішим є її вміння поводитися належним чином – бо з віком усе більш кричущими стають нестриманість, грубість та незграбність. Що в молодості є минулим і простим, у зрілому віці видається неприйнятним і бридким. Коли містер Мартін незграбний та неотесаний уже тепер, то яким же він буде у віці містера Вестона?!

– Справді, важко сказати, – серйозно відповіла Гаррієт.

– Сказати важко, та передбачити можна досить точно. Він зробиться абсолютно грубим, вульгарним фермером – цілковито байдужим до манер та зовнішності й заклопотаним лише прибутками та збитками.

– Шкода, якщо він дійсно таким стане.

– Він *уже* великою мірою зосереджений на своєму бізнесі, й це видно з тієї обставини, що він забув спитати про книжку, яку ти йому рекомендувала. Він надто багато переймався ситуацією на ринку, аби думати про щось інше – саме так і буває в людей, справи яких ідуть угору. Нащо йому книжки? Я не маю ніякого сумніву, що з часом він розбагатіє – але що *нам* до його невігластва й неотесаності?

– Дивно, що він не згадав про книгу, – тільки й могла відповісти Гаррієт; у її відповіді прозвучала нотка серйозного невдоволення, котре Емма цілком розважливо визнала за потрібне не розвіювати. Тому деякий час вона мовчала, а потім продовжила розмову:

– А в одному відношенні манери містера Елтона є навіть кращими за манери містера Найтлі чи містера Вестона. Вони в нього лагідніші й делікатніші. Мабуть, саме його манери і мають слугувати зразком. Містеру Вестону притаманні відвертість та безпосередність, що межують із безцеремонністю, котрі всім подобаються саме у ньому, оскільки ці його риси присмачені неабиякою доброзичливістю. Але їх не слід копіювати. Як і не слід копіювати простий, самовпевнений і владний стиль містера Найтлі, попри те що саме йому він дуже пасує. Коли якомусь молодикові забагнеться наслідувати його поведінку, то цей молодик зробиться просто нестерпним. Навпаки, я гадаю, що будь-якій молодій людині можна з упевненістю рекомендувати містера Елтона як зразок для наслідування. Містер Елтон – доброзичливий, веселий, чемний і делікатний. Мені здається, що останнім часом він став особливо делікатним. Не знаю, чи задумав він цією підвищеною делікатністю здобути твою чи мою прихильність, але мене просто вразило, що його манери стали лагіднішими, ніж колись. Якщо він і має щось на думці, то це – сподобатися тобі. Хіба я не говорила тобі, *що* він якось сказав?

І Емма повторила ті слова похвали, які вона колись буквально витягла з містера Елтона і які зараз сповна використала. Гаррієт усміхнулася, зашарівшись, і сказала, що завжди була високої думки про люб'язність містера Елтона.

Містер Елтон і був тією людиною, котрій – за задумом Емми – судилося витіснити молодого фермера з думок Гаррієт. Вона вважала, що це буде прекрасний шлюб; він уявлявся їй таким легкодосяжним, бажаним і природним, що Емма не вбачала для себе якоїсь особливої заслуги в намаганні йому сприяти. Вона боялася, що саме про це всі думатимуть і саме це всі передрікатимуть. Однак навряд чи хтось міг претендувати на таке авторство, бо він спав їй на думку ще тоді, коли Гаррієт уперше з'явилась у Гартфілді. Чим більше вона над ним розмірковувала, тим доцільнішим він їй здавався. Обставини містера Елтона були максимально сприятливими для цього шлюбу: джентльмен, не має родичів низького стану, але походить із родини не настільки знатної, щоб та могла нарікати на сумнівне походження Гаррієт. Він міг забезпечити їй пристойне помешкання і – як гадала Емма – дуже непоганий статок, бо хоча гайберівська парафія й була невеликою, всі знали, що він є власником значної маєтності. Вона була про містера Елтона дуже високої думки і вважала його доброзичливою,

розважливою і гідною всілякої поваги молодою людиною, не позбавленою належної кмітливості й розуміння реального життя.

Їй було достатньо вже того, що Гаррієт видалася йому красивою дівчиною, і вона була переконана, що це – за умови її таких частих відвідин Гартфілда – було для містера Елтона гарною запорукою успіху; а на Гаррієт, можна було майже не сумніватися, справить належне враження розповідь впливової людини про те, що містер Елтон віддав перевагу саме їй. А втім, він і справді був надзвичайно приємним молодим чоловіком, здатним сподобатися будь-якій не надто прискіпливій жінці. Всі були у захваті від його людських чеснот, усі вважали його красенем; усі – але не Емма, якій бракувало в ньому зовнішньої елегантності, котра важила для неї надзвичайно багато. Інша справа – Гаррієт, чию прихильність якийсь там Роберт Мартін здобув лише тим, що поїздив округом, шукаючи для неї горіхів. На таку дівчину вияв сильної симпатії з боку містера Елтона неодмінно справив би надзвичайне і незабутнє враження.

Розділ 5

– Не знаю, як ви, місіс Вестон, дивитеся на оту велику дружбу між Еммою та Гаррієт Сміт, але я нічого доброго в цій дружбі не бачу, – мовив містер Найтлі.

– Нічого доброго? І ви дійсно не бачите в ній нічого доброго? Але ж чому?

– Я гадаю, що вони неспроможні бути хоч чимось корисними одна одній.

– Ви мене дивуєте! Емма неодмінно стане корисною для Гаррієт, а Гаррієт стане корисною для Емми принаймні тим, що забезпечить їй новий об'єкт зацікавленості. Я надзвичайно задоволена їхньою дружбою. Які різні наші погляди! Не будуть корисними одна одній – як тільки можна таке думати! Містере Найтлі, це може стати початком наших суперечок про Емму.

– Ви, напевне, гадаєте, що я навмисне прийшов посваритися з вами, знаючи, що містера Вестона не буде вдома і вам самій доведеться боронити свої погляди?

– Коли б містер Вестон був зараз тут, він неодмінно підтримав би мене, бо з цього приводу він думає те саме, що і я. Ми розмовляли з ним про це лише вчора і дійшли згоди, що Еммі дуже пощастило з появою цієї дівчинки у Гайбері, бо наразі їй є з ким спілкуватися. Містере Найтлі, я не вважаю вас безпристрасним суддею в цій справі. Ви так призвичаїлися жити одинаком, що розучилися цінувати товариство; мабуть, чоловікам узагалі не дано посправжньому оцінити ті комфорт і насолоду, які відчуває жінка, спілкуючись із представницями своєї статі, особливо коли це стало багатолітньою звичкою. Тому я прекрасно розумію ваші заперечення проти Гаррієт Сміт. Їй далеко до тієї бездоганної молоді жінки, якою товаришка Емми має бути. Але, з іншого боку, оскільки Емма бажає, щоб та була краще поінформованою, то це і її саму спонукатиме читати більше. Вони читатимуть разом. Саме цього вона і хоче, повірте мені.

– Вже з дванадцятилітнього віку Еммі хотілося прочитати якомога більше. Я бачив силу-силенну складених нею в різні часи списків книжок, котрі вона збиралася систематично перечитувати, – і то були добрі списки – ретельно підібрані і продумано скомпоновані – інколи в алфавітному порядку, інколи – у якомусь іншому. Я пам'ятаю один із цих списків; вона склала його, коли їй було лише чотирнадцять і виявила при цьому такий смак і зрілість суджень, що я навіть певний час зберігав його. Смію думати, що вона і нині скомпонувала гарний список книг. Але марно сподіватися, що Емма здатна подужати якийсь курс систематичного читання. Вона ніколи не змусить себе взятися за те, що потребує старанності, завзяття і терплячості, підкорення фантазії раціональному мисленню. Я можу з упевненістю твердити, що там, де у міс Тейлор нічого не вийшло зі стимулом, нічого не вийде і у Гаррієт. Вам ніколи не вдалося переконати її прочитати хоча б половину наміченого вами. Ви прекрасно це пам'ятаєте.

– Смію сказати, – посміхнулася у відповідь місіс Вестон, – що *тоді* я саме так і думала. Але відколи ми розлучилися, я не пригадую, щоб Емма коли-небудь не виконала чогось, що бажала я.

– Мені зовсім не хочеться згадувати про таке, – схвилювано промовив містер Найтлі й трохи помовчав. – Але, – незабаром додав він, – на мій здоровий глузд привабливість кого б там не було не впливає, тому я просто не можу не бачити, не чути і не пам'ятати. Емму зіпсувало те, що вона найрозумніша в родині. У десятилітньому віці мала нещастя відповідати на запитання, які спантеличували її сестру в сімнадцять. Вона завжди була кмітливою і впевненою, Ізабелла ж – боязкою і не дуже тямовитою. Відтоді, як їй виповнилося дванадцять, Емма завжди була хазяйкою в домі й над усіма вами. Утративши матір, утратила єдину людину, здатну з нею впоратися. Вона успадкувала здібності та вдачу своєї матері, а, мабуть, тільки її вона і слухалася.

– Як добре, містере Найтлі, що я не залежала б од *вашої* рекомендації, якби мені довелося піти з родини Вудхаусів і шукати роботу в іншому місці; я певна, що ви і слова доброго про мене не сказали б. Знаю, що ви завжди вважали мене невідповідною тій посаді, яку я займала.

– Так, – посміхнувшись, сказав він. – Ваше місце – *тут*; вам годиться бути дружиною, а зовсім не гувернанткою. Але весь час, поки жили у Гартфілді, ви готувалися стати прекрасною дружиною. Може, ви й не давали Еммі освіти, адекватної вашим потенційним здібностям, але ви отримували дуже добру освіту від *неї* в тому дуже конкретному матримоніальному сенсі, що вчилися підкоряти власну волю і чинити так, як вам наказували; і коли б Вестон попрохав мене порекомендувати йому дружину, то я, звичайно ж, порекомендував би міс Тейлор.

– Дякую. Стати доброю дружиною такого чоловіка, як містер Вестон, – заслуга невелика.

– А що, по правді кажучи, боюся, що ваші таланти пропадають надаремно, і це при тому, що ви маєте неабияку здатність до терплячості, хоча терпіти якраз нічого і не доведеться. Однак не будемо впадати у відчай. Від надлишку комфорту характер Вестона може зіпсуватися, або ж його син завдаватиме йому клопіт за клопотом.

– Сподіваюсь, що *цього* не трапиться. Навряд чи... Облиште, містере Найтлі, не треба пророкувати неприємності саме з боку сина.

– Та я й не збираюся. Лише вказую на можливі ситуації. Я не зазіхаю на геніальну здатність Емми пророкувати і здогадуватися. Усім своїм серцем сподіваюся, що цей молодий чоловік стане такою ж гарною людиною, як Вестон, і такою ж багатою, як Черчіллі. До речі – а Гаррієт Сміт? Я ще далеко не все сказав про Гаррієт Сміт. Вважаю, що гіршої приятельки для Емми ще треба пошукати. Сама вона не знає нічого і тому вважає, що Емма знає все. Вона – підлесниця у всіх своїх словах і вчинках; і що ще гірше – її лестощі не є зумисними. Її невігластво – це перманентні лестощі. Як Емма збирається чомусь навчитися сама, коли Гаррієт є показовим зразком недосконалості? Стосовно ж Гаррієт наслідую стверджувати, що *їй* ця дружба теж нічого корисного не дасть. Гартфілд лише навчить її поводитися зневажливо і зверхньо там, де її справжнє місце. Вона зробиться витончено-вихованою якраз настільки, щоб відчувати дискомфорт серед тих, із ким за своїм походженням і волею обставин їй призначено бути. Я буду вкрай здивований, якщо Емміні напучування щось дадуть цій дівчинці в навчанні самотійному мисленню чи в її спроможності раціонально пристосуватися до мінливостей життєвої ситуації. Вони лише додадуть їй трохи зовнішнього лоску.

– Я або більше за вас покладаюсь на Еммину розважливість, або більше вашого хочу підтримати її саме в цей час; тому не можу шкодувати з приводу цієї дружби. Минулого вечора Емма мала надзвичайно гарний вигляд.

– Ага! Так ви волієте говорити про її зовнішність, а не про її розум і вдачу? Що ж, чудово. Я й не намагатимуся заперечувати, що Емма – гарненька.

– Гарненька? Краще скажіть – чарівна. Ви можете уявити собі щось ближче до бездоганної краси, ніж уся Емма, – і обличчям, і фігурою?

– Не знаю, що я можу уявити, але мушу визнати, що мало хто обличчям чи фігурою подобався мені більше за неї. Але як давній приятель не можу тут бути безпристрасним.

– А які в неї очі! По-справжньому карі очі! Такі яснобарвні! Правильні риси, відкрита зовнішність, а колір обличчя! Вона просто пашіє здоров'ям! Емма має чудовий зріст і пропорції, а статура її – струнка та пружна. Здоров'я Емми виявляється не тільки в рум'янці, але й у її поставі, зовнішності, погляді. Інколи кажуть, що мала дитина – то є «уособлення здоров'я»; так от, зовнішність Емми завжди наштовхує мене на думку про те, що доросла людина теж може бути бездоганим утіленням здоров'я. Вона – сама чарівність! Чи не так, містере Найтлі?

– Як на мене, то її зовнішність не має жодної вади, – відповів той. – Гадаю, що вона є саме такою, якою ви її змальовуєте. Я люблю дивитися на неї; а до ваших компліментів можу додати, що не вважаю її марнославно заклопотаною власною зовнішністю. Незважаючи на свою чарівну вроду, вона не звертає на неї особливої уваги; її марнославство виявляється в іншому. Місіс Вестон, своїми розмовами вам не вдасться вплинути ні на моє негативне ставлення до дружби Емми з Гаррієт Сміт, ні на мої побоювання щодо тієї шкоди, якої вона може завдати їм обом.

– А я, містере Найтлі, з наполегливістю, не меншою за вашу, висловлюю своє тверде переконання в тому, що ніякої шкоди вона їм не завдасть. Попри всі свої маленькі недоліки, наша люба Емма є чарівним створінням. Де ще можна зустріти кращу дочку, кращу сестру чи відданішу подругу? Ні, я з вами не згодна; вона має якості, що на них можна покластися; вона не здатна завести когось у справжню халепу, ніколи не припуститься непоправної помилки. Помилившись один раз, вона сто разів учинить правильно.

– Гаразд, більше вам не набридатиму. Нехай Емма залишиться ангелом, а я залишу свою злостивість при собі, доки не настане Різдво, коли прийдуть Джон та Ізабелла. Любов Джона до Емми має раціональний характер, це – не сліпа прив'язаність, а Ізабелла завжди думає так само, як і він, за винятком тих випадків, коли Джон менше дбає за здоров'я дітей, ніж вона. Упевнений, що вони мене підтримають.

– Знаю, що всі ви надто її любите і тому не можете бути з нею несправедливими чи недобрими; але вибачте, містере Найтлі, якщо я дозволю собі (бо вважаю, що маю певне право на завершальне слово, котрим колись, мабуть, користувалася матір Емми), якщо дозволю собі натякнути, що не вважаю за потрібне і корисне приділяти забагато уваги обговоренню в колі знайомих її дружби з Гаррієт Сміт. Простіть мене, заради Бога, але навіть коли припустити, що ці близькі стосунки і насправді можуть спричинитися до якогось незначного дискомфорту, то це навряд чи означатиме, що Емма, яка слухається тільки свого батька, покладе їм край. Вона не зробить цього, доки вони є для неї джерелом задоволення. Давати поради було моїм обов'язком багато років, отож не дивуйтеся, містере Найтлі, цьому невеликому вияву моїх колишніх повноважень.

– Та що ви! – вигукнув він. – Я вам за неї дуже вдячний. Це дуже добра порада, і їй судилася краща доля, ніж деяким із ваших попередніх порад, бо до неї неодмінно прислухаються.

– Дружину Джона Найтлі дуже легко стривожити, і тому вона може засмутитися через свою сестру.

– Не переймайтеся, – сказав він. – Я не вчинятиму галасу і залишу своє незадоволення при собі. Мене бентежить доля Емми. Вона мені – як сестра, до якої я маю, мабуть, сильніші братерські почуття, ніж до Ізабелли, бо Емма завжди викликала в мене більші зацікавлення та співчуття, значно більші. Турботу і цікавість – ось що відчуваєш до Емми. Отож цікаво, як складеться її подальша доля!

– Мені теж цікаво, – тихо відповіла місіс Вестон, – дуже цікаво.

– Вона завжди заявляє, що ніколи не вийде заміж, хоча зрозуміло, що подібні заяви насправді нічого не варті. Щось я не пам'ятаю, аби вона зустріла чоловіка, який би їй сподобався. Було б непогано, коли б вона сильно закохалась у якусь непересічну особистість. Я хотів би, щоб Емма покохала і при цьому мала деякі сумніви щодо взаємності – це пішло б їй на користь. Але навкруги немає нікого, хто заволодів би її увагою; а з помешкання вона виходить так нечасто!

– Наразі дійсно несхоже, аби щось могло похитнути її рішучість, – сказала місіс Вестон, – і доки вона гарно почувається у Гартфілді, мені не хотілося б, аби в неї виникла якась симпатія, бо це може завдати клопоту бідолашньому містеру Вудхаусу. При всій моїй повазі до інституту шлюбу, я не рекомендувала б Еммі виходити заміж.

Частково сенс сказаного нею полягав у намаганні якомога краще приховати деякі виPLEкані власні побажання з цього приводу, а також побажання містера Вестона. Стосовно долі Емми певні надії у Рендоллзі мали, але воліли, щоби про них ніхто не здогадувався; і та невимушеність, з якою містер Найтлі перейшов незабаром до погоди, дощу і «думки містера Вестона з цього приводу», переконала місіс Вестон, що про Гартфілд йому сказати більше нічого і що він нічого не запідозрив.

Розділ 6

Емма анітрохи не сумнівалася, що вчинила правильно, скерувавши увагу Гарріет у належному напрямку й мобілізувавши її здатне до вдячності дівоче марносластво на досягнення важливої та достойної мети, бо виявила: дівчинка вже краще, ніж раніше, усвідомлює той факт, що містер Елтон є надзвичайно привабливим чоловіком із дуже приємними манерами. За допомогою сприятливих натяків вона невпинно зміцнювала впевненість Гарріет у його симпатіях до неї і незабаром пересвідчилася, що здатна сформувати з боку Гарріет симпатію настільки сильну, наскільки обставини дозволяють їй це зробити. Емма була цілковито переконаною, що містер Елтон перебуває за крок від кохання, якщо вже не покохав. Стосовно нього в неї не було ніяких сумнівів. Він із такою теплотою говорив про Гарріет, так вихваляв її, що Емма сподівалася: мине зовсім небагато часу, і все складеться найліпшим чином. Одним із досить важливих свідчень його зростаючої прихильності було усвідомлення ним різного поліпшення манер Гарріет із часу її появи у Гартфілд і.

– Ви надали міс Сміт усе, чого вона потребувала, – сказав він, – зробили її граціозною та невимушеною. Вона була прекрасним створінням, коли прийшла до вас, але, на мою думку, прищеплене вами є значно вагомішим за те, чим наділила її природа.

– Я рада, що ви гадаєте, ніби я прислужилася їй, але Гарріет потрібно було лише вивести в люди і дати певні – дуже нечисленні – поради. Вона і так має всю необхідну природну витонченість і грацію вдачі лагідної й безпосередньої. Моя заслуга тут дуже невелика.

– Шкода, що я не можу заперечувати дамі, – мовив галантний містер Елтон.

– Можливо, я лише надала її характеру впевненості та привчила замислюватися над тим, із чим вона ще не зустрічалася в житті.

– От-от, саме це головним чином і вражає мене. Скільки твердості додалося до її характеру! Ви діяли з неабиякими умінням і досвідом.

– Я діяла з неабияким задоволенням, смію сказати. Ніколи не зустрічала натури привітнішої і люб'язнішої.

– Авжеж. Саме так. – Ця супроводжувана зітханням фраза була мовлена з тим натхненням, яке часто буває притаманним людям закоханим. Також іще одне не менш вагоме підтвердження своїх здогадок Емма отримала одного дня, побачивши манеру, в якій він підтримував її несподіване бажання намалювати портрет Гарріет.

– Тебе коли-небудь малювали, Гарріет? – запитала Емма. – Ти коли-небудь позувала для портрета?

Гарріет уже була вийшла з кімнати і тільки й зупинилася, щоби з чарівливою наївністю мовити: «О, Господи! Ні, ніколи».

Тільки-но вона встигла вийти, як Емма вигукнула:

– Яким вишуканим надбанням став би її портрет! Я заплатила б за нього скільки завгодно. Мені страх як хочеться намалювати його самій. Ви цього, смію твердити, не знаєте, але два чи три роки тому я мала неабияку пристрасть до малювання портретів і спробувала зобразити деяких моїх друзів. Вважали, що загалом я маю непоганий хист. Щоправда, з різних причин це заняття мені остогидло. Але, щиро кажучи, якщо Гарріет погодиться мені позувати, то я майже готова знову спробувати. Це було б так чудово – мати її портрет!

– Це було б справді прекрасно! – вигукнув містер Елтон. – Напишіть її портрет, благаю вас, міс Вудхаус – скористайтеся своїм чарівним талантом на благо вашого приятеля. Мені знайомі ваші малюнки. Як ви могли подумати, що я про них нічого не знаю? Хіба в цій кімнаті недостатньо зразків написаних вами пейзажів та квітів? Хіба у вітальні місис Вестон у Рендоллзі немає ваших неповторних малюнків?

«Так, чоловіче добрий! – подумала Емма. – Але яке це має відношення до написання портретів? Ви зовсім не розумієтеся на малюнках. Не вдавайте, що ви у захваті від моїх. Прибережіть ваш захват для Гаррієт».

– Гаразд, містере Елтон, якщо ви так палко мене заохочуєте, то доведеться випробувати свої сили. Гаррієт має дуже тонкі риси обличчя, що ускладнює написання портрета; однак у формі її очей і лінії рота є певні характерні особливості, котрі я спробую передати.

– От-от – форма очей і лінія рота. Ваш успіх не викликає у мене сумнівів. Благаю вас, спробуйте! Коли ви напишете портрет, він стане – за вашими ж словами – вишуканим надбанням.

– Але, містере Елтон, я боюся, що Гаррієт не захоче позувати. Вона так мало переймається власною красою. Ви не помітили, як вона мені відповіла? Як у її відповіді виразно чулося: «А чому саме мене потрібно малювати?»

– Авжеж, я помітив, запевняю вас. Це не пройшло повз мою увагу. Але гадаю, що все-таки її можна буде переконати.

Гаррієт незабаром повернулася, і їй майже відразу зробили пропозицію позувати, а вона не мала аргументів, щоб тривалий час відбивати емоційний натиск двох її опонентів. Емма воліла приступити до роботи негайно і тому принесла теку, що містила її різноманітні портретні ескізи, жоден із яких так і не був завершений. Вона хотіла, щоб усі разом визначили найліпший портретний розмір для Гаррієт. Емміні починання, видобуті з теки, були численними. Мініатюри, поясні портрети, портрети на повний зріст, виконані олівцем, кольоровою крейдою й аквареллю – все це вона по черзі перепробувала. Радю за все бралась і досягла таких успіхів і в малюванні, і в музиці, на які мало хто спромігся би при тих незначних зусиллях, які витратила на це вона. Грала і співала, пробуючи себе майже у всіх стилях, але їй завжди бракувало послідовності та наполегливості, і в жодному з них – попри сподівання – не досягла того рівня довершеності, який би її задовольняв. Вона не надто обманювалася стосовно своїх здібностей художника чи музиканта, але й не надто переймалася, коли обманювалися інші, і не дуже терзалася, що її репутація часто була незаслужено високою.

У кожному малюнку була дешиця таланту – найбільше, мабуть, у найменш завершених роботах. Стиль Емми відзначався жвавистію, але було б цієї жвавості набагато менше чи вдвітьє більше – захвату і захоплення у двох її товаришів не поменшало б. Вони були просто в екстазі. Усім подобаються портрети, а їх міс Вудхаус малювала просто чудово.

– Різноманітність обличч невелика, – сказала Емма. – Я вчилася писати портрети, маючи натурщиками лише представників моєї родини. Ось мій батько, ось знову він – але його так нервувала ідея позування для власного портрета, що я могла писати його тільки крадькома. А ось місіс Вестон; це знову вона, це теж вона. Славна місіс Вестон! Завжди радо мені допомагала як добра подруга. Вона позувала, коли б я її не попрохала. А ось моя сестра; її граціозна фігурка вийшла досить непогано! До речі, обличчя теж схоже. Якби вона позувала довше, можна було б написати гарний її портрет, але сестра дуже переймалася тим, щоб я намалювала чотирьох її дітей, і ніяк не могла заспокоїтися. Та-а-к, а це всі мої начерки трьох із її чотирьох дітей; ось вони: Генрі, Джон і Белла – якщо дивитися з цього краю аркуша; всі вони вийшли схожими одне на одного. Сестра так хотіла, аби я їх намалювала, що я не могла відмовити; але ви ж знаєте: змушувати трирічних чи чотирирічних дітей стояти непорушно – то є марна справа. Схожості на їх портретах досягти теж важко, часто вдається передати лише вираз обличчя і його колір, хіба що хтось із них має риси обличчя виразніші, ніж це зазвичай буває в таких пупсиків. А ось виконаний мною ескіз четвертої дитини – сина; немовля було тоді зовсім крихітним. Я малювала його, поки хлопчик спав на диванчику, і його чубчик вийшов дуже схожим на справжній. Бо уместився так, що дуже зручно підставив мені свою голівку. Вийшло дуже вдало. Я просто пишаюся малим Джорджем. І край дивана гарно вдався. А ось мій останній малюнок, – мовила Емма, відкриваючи невелику

личкий чудовий ескіз чоловічого портрета на повний зріст, – останній і найкращий. Це – мій зять, містер Джон Найтлі. Я його майже закінчила, але потім розізлилась і облишила. Більше ні про які портрети й чути не хотіла. Мене підштовхнули до такої реакції, і я не змогла стриматися. А так старалася, домоглася неабиякої схожості (ми з місіс Вестон зійшлися на думці, що портрет дуже правдоподібний), хоча містер Найтлі вийшов занадто красивим – у цьому розумінні портрет був дещо улесливим, але тут *можна* було і переборщити. І після всього цього моя любісінька Ізабелла холодно зауважує: «Так, деяка подібність дійсно є, але вона не відображає повною мірою всіх його чеснот». Ми й так ледве вмовили його позувати. Це сприймалося як величезна послуга; і взагалі – всього цього було для мене аж занадто, мій терпець урвався, і тому я так і не закінчила цей портрет; а навіщо – для того, щоб мешканцям Брансвік-сквер довелося з винуватим виглядом пояснювати кожному вранішньому візитерові, що на портреті зображений саме містер Джон Найтлі, а не хтось інший? От тоді я і зареклася писати портрети. Але заради Гаррієт – чи скоріше заради себе – порушу цю клятву, тим більше, що тут поки що ніхто нікому не доводиться чоловіком чи дружиною.

Ця фраза гармонувала з настроєм містера Елтона і так йому сподобалася, що він став примовляти: «Ви правильно зазначили – *поки що* тут ніхто нікому чоловіком чи дружиною не доводиться. Саме так. Поки що!» Ці його примовляння мали такий прозоро багатозначний характер, що Емма подумала – чи не слід їй швиденько вийти і залишити містера Елтона наодинці з Гаррієт? Але цей демарш довелося відкласти, бо їй хотілося малювати.

Незабаром вона визначилася з розміром та типом портрета. Він – як і портрет містера Джона Найтлі – має бути на повний зріст, а писатиме вона його аквареллю. Портрету ж Гаррієт судилося – за умови, що він сподобається Еммі, – зайняти почесне місце над каміном.

Сеанс почався; і Гаррієт, яка то посміхалася, то ніяково червоніла, боячись утратити належні вираз обличчя і поставу, складала з себе мішанину юних почуттів, таку приємну для уважно-допитливих очей художника. Але треба було знайти якусь управу на містера Елтона, котрий стовбичив позаду неї, витріщаючись на кожний мазок. Емма віддала йому належне за те, що він розташувався у такому місці, звідкіля міг спостерігати за процесом творення портрета, не викликаючи при цьому збентеження і не заважаючи. Та все-таки вона була змушена покласти цьому край і попросила його перейти в якесь інше місце. А потім їй спало на думку зайняти його читанням.

Чи не зробить він ласку і не почитає їм? Це було б так люб'язно з його боку. І відвернуло б її від пов'язаних із малюванням труднощів, і допомогло б міс Сміт розслабитися.

Містеру Елтону цього тільки й треба було. Гаррієт слухала, а Емма спокійно малювала собі. Однак вона змушена була дозволити йому часто підходити й поглядати на малюнок: всі закохані такі нетерплячі! Тільки-но вона опускала пензля, він із готовністю підхоплювався, щоб подивитися, як виходить малюнок, і висловити свій захват. Гріх було скаржитися на такого шанувальника і натхненника, бо його палке захоплення давало йому змогу розпізнати схожість іще до того, як вона виявлялася. Його судження не мали для неї великої ваги, але любов та люб'язна послужливість були беззаперечними.

Загалом цей сеанс пройшов вельми успішно; Емма була цілком задоволена першим ескізом і тому вирішила продовжувати роботу. Схожості не бракувало, їй пощастило передати поставу; і оскільки вона збиралася внести *незначні* поправки до фігури, які *значною мірою* додали б елегантності і трохи – зросту, то вона ніскільки не сумнівалася, що з цього ескізу вийде портрет гарний у всіх відношеннях, портрет, якому судилося зайняти достойне місце на користь їм обох. Він стане наочним пам'ятником красі однієї, вмінню другої і дружбі їх обох, а крім того, викличе стільки приємних асоціацій, скільки їх зможе створити багатообіцяюча захопленість містера Елтона.

Гаррієт мала позувати наступного дня; і містер Елтон – як йому й належало – попросив дозволу прийти і знову їм почитати.

– Неодмінно приходьте. Ми радо вважатимемо вас одним із учасників.

А наступного дня були ті самі люб'язність та ввічливість, ті самі успіх та задоволення. Вони супроводжували весь процес творення портрета, і був цей процес швидким та сповненим радісних емоцій. Портрет сподобався всім, хто його бачив, а містер Елтон був просто в захваті й захищав його від будь-якої критики.

– Міс Вудхаус додала своїй подрузі саме ті риси, котрих їй бракує, – зауважила йому місіс Вестон, зовсім не підозрюючи, що звертається до шанувальника Гарріет. – Вираз очей передано абсолютно точно, але міс Сміт не має таких брів та вій. Вона їх не має, і це – вада її обличчя.

– Ви і справді так думаєте? – запитав він. – Не можу погодитися з вами. Мені здається, що портрет прекрасно передає схожість кожної риси. Ніколи в житті я не бачив такої схожості. Гадаю, що ви не врахували тіньового ефекту.

– Ви додали їй зросту, Еммо, – сказав містер Найтлі.

Емма знала, що додала, але не визнавала цього, а містер Елтон палко її підтримав:

– Та ні ж бо! Ніяка вона не зависока, нічого подібного. Ви ж бачите – вона сидить, і від того, звичайно ж, виглядає по-іншому – а тому, коротше кажучи, створюється враження, що... ну, взагалі-то, як ви знаєте, пропорції треба зберігати. Пропорції, перспективу... Ніні, портрет передає зріст міс Сміт саме так, як треба. Дуже точно передає!

– Який гарний малюнок! – сказав містер Вудхаус. – І так добре зроблений – до речі, як і всі інші твої малюнки, моя любя. Не знаю нікого, хто малював би так добре, як ти. Єдине, що мені зовсім не подобається, це те, що вона сидить надворі, а на плечах – тільки шаль. Створюється враження, що вона неодмінно застудиться.

– Але, мій дорогий тату, на малюнку зображена літня пора. Поглянь-но на дерево.

– Люба моя, якщо сидіти ось так на вулиці, то це до добра не доведе.

– Ви можете казати все, що завгодно, сер, – вигукнув містер Елтон, – але я мушу зізнатися, що вважаю дуже вдалою знахідкою те, що міс Сміт зображена надворі; а дерево – воно намальоване з таким неповторним натхненням! Будь-якому іншому оточенню бракувало б природності. Наївність і простота манер міс Сміт – і все інше – це так захоплює! Просто очей не відвести. Я ніколи не бачив такої схожості на портреті.

Залишалося тільки взяти портрет у рамку, але це було пов'язано з певними труднощами. Рамку слід було виготовити, приміряючись безпосередньо до портрета, причому виготовити її слід було в Лондоні. Замовлення мусила розмістити людина непересічна, на смак якої можна було б покластися. Ізабелла, звичний виконавець усіх доручень, відпадала, тому що надворі був грудень, а містер Вудхаус боявся однієї лише думки про те, що їй доведеться з теплої домівки поринути в холодні грудневі тумани. Але цю проблему було вирішено, тільки-но про неї дізнався містер Елтон. Його люб'язність завжди була напоготові. Якби йому довірили це завдання, то з яким безмежним задоволенням він би за нього взявся! Він виїхав би до Лондона в будь-який час. Важко навіть уявити його вдячність за покладене на нього доручення!

«Він занадто добрий!» Вона про таке й подумати не сміла і ні за що у світі не дала б йому такого клопітного доручення. Але відповіддю були нові – очікувані й бажані – умовляння та запевняння, і справу було вирішено протягом кількох хвилин.

Містер Елтон мав відвезти малюнок до Лондона, підібрати рамку і дати вказівки, а Емма – потурбуватися про упаковку, щоби вона забезпечувала цілісність портрета і не завадала зайвого клопоту містерові Елтону, хоча останній, здається, якраз найбільше у світі боявся мати недостатньо клопоту.

– Який дорогоцінний вантаж! – зітхнув він із ніжністю, коли отримав малюнок.

«Мені здається, цей чоловік надто галантний, аби закохатися, – подумала Емма, – хоча, мабуть, існує безліч способів виявлення любові. Він – прегарний молодик і прекрасно

підійде саме для Гаррієт. За його ж словами, це буде якраз оте «саме так». Але він тільки зітхає, мліє і розсипається в компліментах. Була б я об'єктом його мрій, мені все це вже набридло б. Адже й так перепадає чимала частка як приятельці. Але компліменти на мою адресу – це його подяка за Гаррієт».

Розділ 7

Того ж дня, коли містер Елтон поїхав до Лондона, в Емми з'явилася ще одна можливість прислужитися своїй подрузі. Невдовзі після сніданку Гаррієт, як завжди, з'явилась у Гартфілді; а через деякий час пішла додому, збираючись повернутися до обіду. Вона повернулася, але швидше, ніж очікувалося: збуджена, схвильована, й оголосила, що сталося дещо надзвичайне, і їй дуже про це кортіло розповісти. Через півхвилини все з'ясувалося. Тільки-но вона повернулася до пансіону місіс Годдард, їй повідомили, що годину тому приходив містер Мартін і, з'ясувавши, що її немає й ніхто не знає точно, коли її чекати, залишив для неї невеликий пакуночок від однієї зі своїх сестер, а сам пішов. Розкривши пакунок, Гаррієт знайшла в ньому – крім двох пісень, які вона давала переписати Елізабет, – адресованого їй листа, і лист цей був від нього, від містера Мартіна, і містив він пряму пропозицію вийти за нього заміж. Хто б міг подумати! Вона була така здивована, що не знала, як учинити. Уявляєте, справжнісінька пропозиція одружитися; сам же лист – дуже гарний, принаймні їй так здалося. Із того, як він написаний, схоже, що він дійсно дуже її любить – але вона не знає цього напевне – і тому прийшла якомога швидше, щоби порадитися з міс Вудхаус, як їй вчинити. Емма відчула майже сором за свою подругу через те, що вона виглядала такою задоволеною і водночас розгубленою.

– Який зух! – вигукнула Емма. – Цей спритний молодик вирішив отримати все, не поворухнувши при цьому й пальцем. Дивись, ще й вдало одружиться!

– Будь ласка, прочитайте листа! – вигукнула Гаррієт. – Благаю вас. Я хочу, щоб ви його прочитали.

Емма не образилася на таку наполегливість. Вона прочитала і здивувалася. Стиль листа перевершив її сподівання. В ньому не тільки не було граматичних помилок, а більше того – це був твір, за який не довелося б червоніти навіть джентльмену; мова його – хоча і невігядлива – була дуже виразною і позбавленою афектації. Почуття, які він передавав, робили честь його авторів. Лист був короткий, але виражав розважливість, ніжну прихильність, широту поглядів, стриманість і навіть витонченість почуттів. Прочитавши його, Емма деякий час мовчала, а Гаррієт занепокоєно очікувала на її висновок, приказуючи: «Ну як? Ну як?», але потім не витримала і запитала:

– Ну що, гарний лист? Чи може, він закороткий?

– Це дійсно дуже гарний лист, – повагом відповіла Емма. – Настільки гарний, Гаррієт, що – коли взяти все до уваги – можна дійти висновку, що йому допомагала якась із сестер. Важко повірити, що той молодик, якого я одного дня бачила, коли він з тобою розмовляв, здатен без сторонньої допомоги так гарно висловлювати свої думки; однак стиль листа – не жіночий, ні; для цього він надто енергійний і стислий; надто лаконічний як для жінки. Не викликає сумнівів, що він – людина розсудлива і, як мені здається, не без природного таланту. Він мислить глибоко і ясно, а коли береться за перо, то знаходить для своїх думок потрібні слова. Для деяких чоловіків це є характерним. Так, я розумію подібний тип ментальності. Йому притаманні жвавість, рішучість, певною мірою – чутливість, відсутність грубості. Гаррієт, цей лист написаний краще, ніж я могла собі уявити, – мовила Емма, повертаючи листа.

– Ну? – запитала Гаррієт, все ще чекаючи на відповідь. – І... і що мені робити?

– Що тобі робити?! В якому розумінні? Ти маєш на увазі, як учинити стосовно цього листа?

– Так.

– А які тут можуть бути сумніви? Певна річ, ти мусиш на нього відповісти – і невідкладно.

– Звісно. Але що я маю написати? Люба міс Вудхаус, дайте мені пораду, благаю вас!

– Е, ні! Краще займися цим листом сама. Я певна, що ти зможеш належним чином висловити свою думку і ніскільки не сумніваюся, що твоя відповідь буде виразною і зрозумілою. Це – найголовніше. Зміст листа мусить бути недвозначним – ніяких сумнівів чи коливань. Відповідно до правил пристойності треба висловити вдячність за пропозицію і жаль із приводу болю, який спричинить твій лист; користуватися при цьому необхідно виразами, котрі – я певна – *самі* спадуть тобі на думку. Хто-хто, а ти не потребуєш підказки в тому, що відповідь мусить містити вираз жалю з приводу завданого розчарування.

– Значить, ви гадаєте, що мені слід відмовити йому, – мовила Гаррієт, опутивши очі.

– Слід відмовити?! Моя люба Гаррієт, що ти маєш на увазі? Невже ти відчуваєш якісь сумніви? Я гадала... але, перепрошую, може, я мала хибне уявлення. Раз ти відчуваєш сумніви щодо *суті* відповіді, то, значить, я завжди розуміла тебе неправильно. Мені здалося, що твої прохання про пораду стосуються лише стилю листа.

Гаррієт мовчала. Емма продовжила – дещо обережно і стримано:

– Я так розумію, що ти збираєшся дати позитивну відповідь.

– Ні, не збираюся... тобто я не знаю... Як мені вчинити? Що ви порадите мені робити? Благаю вас, люба міс Вудхаус, скажіть – як мені бути?

– Я нічого тобі не радитиму, Гаррієт. Я не матиму до цього ніякого відношення. Це саме та проблема, яку ти маєш розв'язати сама, прислухаючись до власних почуттів.

– Я і гадки не мала, що так подобаюсь йому, – сказала Гаррієт, уважно розглядаючи листа. Деякий час Емма навмисне мовчала; але коли вона збагнула, що улесливі чари цього листа можуть виявитися надто сильними, то визнала за краще мовити:

– Заведено вважати, Гаррієт, що коли жінка *сумнівається* стосовно своєї відповіді на пропозицію одружитися, то вона мусить відмовити цьому чоловікові. Якщо у неї виникають сумніви з приводу «так», то тоді їй однозначно слід сказати «ні». Заміжжя – це не той стан, до якого входять з почуттям сумніву, вагаючись і не знаючи, що робити. Як твоя старша подруга, я вважаю своїм обов'язком розмовляти з тобою так відверто. Але не думай, що я намагаюся вплинути на твоє рішення.

– Я так не думаю, ні! Я знаю напевне, що ви для цього надто добрі... але, може, ви порадите, як мені найкраще вчинити, – ні-ні, я не те хотіла сказати – ви ж кажете, що такі питання треба розв'язувати самостійно і сумніватися не слід, бо це справа дуже серйозна. Мабуть, краще сказати «ні». Як ви гадаєте – краще сказати «ні»?

– Ні за що у світі, – з граціозною посмішкою мовила Емма, – я не радитиму тобі казати «так» або «ні». У всіх питаннях твого щастя ти – найкращий суддя. Якщо віддаєш перевагу містерові Мартіну перед усіма іншими чоловіками, якщо для тебе він найприємніший з усього відомого тобі товариства, то і вагатися не потрібно. Ти зашарілася, Гаррієт. Чи не згадала ти ще когось, хто підходив би під таку характеристику? Люба Гаррієт, не обманюй себе, зумій подолати почуття вдячності та жалості. Про кого ти думаєш у цю хвилину?

Реакція на сказане була обнадійливою. Замість негайної відповіді, Гаррієт розгублено відвернулася і стояла біля каміна, заглибившись у роздуми; і хоча лист і досі був у неї в руках, тепер вона – вже не дивлячись на нього – просто механічно бгала його. З нетерпінням і не без великої надії чекала Емма на результат. Нарешті, з деяким сумнівом у голосі, Гаррієт мовила:

– Міс Вудхаус, оскільки ви не хочете висловити вашу думку, то мені доведеться чинити самостійно; і ось я твердо вирішила – я і справді в цьому майже не сумніваюся – відмовити містеру Мартіну. Як ви гадаєте – я правильно вчинила?

– Дуже правильно, Гаррієт, дорогенька, дуже правильно! Ти робиш саме те, що тобі слід робити. Доки ти сумнівалася, я не висловлювала своїх почуттів, але тепер, коли ти повністю визначилася, я без вагань схвалюю твій вчинок. Люба Гаррієт, я дуже цьому рада. Наслідком твого одруження з містером Мартіном стало б припинення нашого знайомства, а

це надзвичайно засмутило б мене. Доки ти хоч якоюсь мірою сумнівалась, я про це нічого не казала, бо не хотіла втручатися; але це означало б для мене втрату подруги. Я б не змогла приїздити з візитами до дружини Роберта Мартіна з ферми Еббі-Мілл. Тепер же я назавжди за тебе спокійна.

Гарріет і не підозрювала про таку небезпеку, і тому ця думка вразила її надзвичайно.

– Ви не змогли б до мене приїздити?! – вигукнула вона з подивом і переляком. – Певна річ, не змогли б, але я про це якось і не задумувалася. Це було б жахливо! Така втрата! Люба міс Вудхаус, ні на що у світі не проміняла б я радості і честі дружити з вами.

– Повір мені, Гарріет, мені було б невимовно боляче втрачати тебе, але так неодмінно сталося б. Ти геть-чисто відрізала б себе від гарного товариства. Мені довелося б порвати з тобою.

– Боже милостивий! Я цього ніколи не пережила б! Я померла б, не маючи більше змоги відвідувати Гартфілд!

– Миле, ніжне створіння! *Тобі* – і потрапити у вигнання на ферму Еббі-Мілл?! *Тебе* – і обмежити на все життя товариством людей неосвічених і неотесаних?! І як у того молодика ще вистачило нахабства тебе домагатися! Мабуть, він про себе дуже високої думки.

– Та я б не сказала, що він марнославний, – мовила Гарріет, якій совість не дозволяла погодитися з такою огудою. – Він принаймні дуже добрий, і я завжди буду дуже йому вдячна, завжди поважатиму його... а це зовсім інша річ... Так, він, може і любить мене, але це не означає, що мені слід... Безперечно, треба визнати, що відтоді, як я стала у вас бувати, я побачила й інших людей... і коли порівняти їх за зовнішнім виглядом і манерами, то яке взагалі може бути порівняння... А один із них такий красивий та приємний! Проте я дійсно вважаю містера Мартіна дуже привабливим та люб'язним молодим чоловіком і маю про нього високу думку; він так любить мене і такого листа написав... Але залишити вас... ні, цього я не зроблю ні за яких обставин!

– Я дуже вдячна тобі, моя люба подруженько. Ніхто нас не розлучить. Жінці не слід виходити заміж за чоловіка тільки тому, що він зробив їй пропозицію, чи тому, що він любить її і здатен написати непоганого листа.

– Звісно, ні! Та і лист той надто короткий.

Емма зрозуміла, що її подруга має поганий смак, але не подала виду і натомість уголос зазначила, що це є істинна правда; і коли їй щодня довелося б терпіти сміховинні образливі манери свого чоловіка, то було б слабкою втіхою знати, що він здатен написати гарного листа.

– Авжеж, дійсно так. До чого тут лист! Головне – завжди бути в компанії приємних співрозмовників. Я рішуче налаштована відмовити йому. Але як це зробити? Що мені слід сказати?

Емма запевнила її, що з відповіддю не буде ніяких утруднень, і порадила написати листа негайно, з чим і погодилися, бо Гарріет сподівалася на її сприяння. І хоча Емма продовжувала відкидати будь-які прохання про допомогу, вона все-таки надала їй, формуючи буквально кожне речення. Перечитування листа містера Мартіна і написання відповіді справили на Гарріет такий пом'якшувальний ефект, що її рішучість довелося підкріплювати декількома переконливими фразами; вона так переймалася думкою, що завдає йому болю, приділяла таку велику увагу тому, *що саме* подумують його матір та сестри, і так боялась, аби вони не визнали її невдячною, що Еммі здалося: коли б молодий фермер з'явився в цю хвилину, то йому б, врешті-решт, не відмовили.

Однак листа написали, запечатали і відіслали. Справу було зроблено, Гарріет – урятовано. Весь вечір настроїв у неї був поганий, але Емма чудово розуміла, як страждає її добре серце, і тому час від часу намагалася полегшити ці страждання то розмовами про власні теплі почуття до неї, то згадками про містера Елтона.

– Мене вже ніколи не запросять до Еббі-Мілл, – було мовлено з явним жалкуванням.

– А коли б і запросили, то хіба б я могла розлучитися з тобою, моя Гаррієт? Ти надто потрібна в Гартфілді, щоб іще й в Еббі-Мілл бувати.

– Я знаю напевне, що бувати мені там ніколи не захочеться, бо лише в Гартфілді я відчуваюся щасливою.

І певний час потому:

– Гадаю, що місіс Годдард дуже здивується, коли дізнається, що сталося. Міс Неш – так це точно здивується, бо на думку міс Неш її сестра дуже вдало вийшла заміж, хоча чоловік її – всього лише торговець лляними виробами.

– Було б гідним жалю, якби шкільна вчителька мала більші амбіції чи була більш витонченою, Гаррієт. Смію сказати, що міс Неш позаздрила б такій пропозиції одружитися, яку отримала ти. Навіть подібний претендент видався б їй безцінним надбанням. Що ж до більш достойного претендента на твою руку, то мені здається, що тут вона нічого не знає. Навряд чи ознаки уваги з боку певної особи вже стали темою пліток у Гайбері. Я вважаю, що ми і досі є єдиними людьми, кому розкрився істинний сенс його зітхань і млосних поглядів.

Гаррієт усміхнулася, зашарівшись, і висловила подив, що вона може так сильно комусь подобатися. Думка про містера Елтона таки була підбадьорливою, але все одно через певний час вона з ніжністю згадала про знехтуваного містера Мартіна.

– На цей час він уже отримав мого листа, – мовила вона з теплотою в голосі. – Цікаво, чим вони там зараз усі займаються – і чи знають його сестри: якщо він нещасний, то вони теж почуватимуться нещасними. Сподіваюся, що містер Мартін не надто переживатиме.

– Давай думати про тих відсутніх друзів, які наразі займаються справами веселішими! – вигукнула Емма. – Мабуть, у цю хвилину містер Елтон демонструє твій портрет своїй матері та сестрам і розповідає їм, що оригінал набагато красивіший, а після того, як вони разів десять запитають, погодиться сказати їм його ім'я – твоє дороге ім'я.

– Мій портрет! Але ж він залишив мій портрет на Бонд-Стріт.

– Та невже! Тоді я погано знаю містера Елтона. Ні, моя люба Гаррієт, ні, моя маленька скромнице! Можеш не сумніватися: твій портрет потрапить на Бонд-Стріт лише завтра, коли містер Елтон сяде верхи на свого коня. Увесь же сьогоднішній вечір портрет проведе в його товаристві й буде йому втіхою та відрадою. Він відкриє задуми містера Елтона його родині та познайомить її з тобою, створить серед його рідних найсприятливіше про тебе враження, збудить жваву зацікавленість і викличе до тебе доброзичливу налаштованість. Можна лише уявити собі, як енергійно працює зараз їхня фантазія, сповнена радісних очікувань і сумнівів!

Гаррієт знову всміхнулася, і значно повеселішала.

Розділ 8

Тієї ночі Гаррієт спала у Гартфілді. Уже декілька тижнів вона проводила там більше половини часу, і мало-помалу виникла думка, що їй необхідно виділити кімнату. Емма вирішила, що наразі в будь-якому відношенні буде краще, безпечніше і корисніше, якщо Гаррієт якомога довше залишатиметься у них. Наступного ранку вона мусила на годину чи дві зайти до пансіону місіс Годдард, але при цьому мала домовитися про своє повернення до Гартфілда, щоби пробути там декілька днів.

Поки її не було, навідався містер Найтлі, просидів певний час із містером Вудхаусом та Еммою, доки містер Вудхаус, який ще раніше вирішив піти погуляти, не наважився покинути містера Найтлі – всупереч власній чемності й після умовлянь своєї дочки не відкладати прогулянки та після спонукальних благань обох. Містер Найтлі, якому не була притаманна церемонність, своєю манерою відповідати стисло і неоднозначно являв собою різкий контраст із красномовним вибаченням та світською люб'язністю свого співрозмовника.

– Ну що ж, містере Найтлі, якщо ви мені вибачите і якщо ви не вважатимете мій вчинок дуже неввічливим, то я, мабуть-таки, скористаюся порадою Емми і вийду погуляти хвилин на п'ятнадцять. Зважаючи на сонячну погоду, гадаю, що буду в змозі тричі пройтися туди-сюди. Я поведжуся з вами без церемоній, містере Найтлі. Ми, люди німечні, іноді дозволяємо собі нехтувати деякими умовностями.

– Тоді, сер, не змушуйте мене почуватися стороннім.

– Моя донька прекрасно мене замінить. Емма із задоволенням розважатиме вас. Тому я радше вибачуся перед вами та зроблю свої три ходки – це моя типова зимова прогулянка.

– Краще й не придумати, сер!

– Я не проситиму вас скласти мені приємну компанію, містере Найтлі, бо ходжу дуже повільно, і ви, гуляючи зі мною, швидко знудитеся; до того ж вас очікує ще одна неблизька дорога – до Донвелл-Еббі.

– Спасибі, сер, спасибі. Я вже сам зібрався йти, і чим швидше підете *ви*, тим краще для вас, – я принесу ваше пальто і відчиню для вас двері в садок.

Нарешті містер Вудхаус пішов; але містер Найтлі, замість того щоб негайно вирушити слідом за ним, знову присів, явно збираючись іще погомоніти. Він почав говорити про Гаррієт і говорив він про неї з більшою похвалою, ніж Емма звикла чути.

– Я не ставлю її красу так високо, як ви, – сказав він, – але вона дійсно гарненьке створіннячко, і я схильний дуже схвально оцінювати її вдачу. Її характер залежить від тих, хто перебуває поруч; і в добрих руках вона стане вельми гарною дружиною.

– Я рада, що ви так гадаєте, і сподіваюся, що добрих рук не бракуватиме.

– Та годі, – мовив він. – Якщо кортить почути комплімент, то я скажу, що вам дійсно вдалося позитивно на неї вплинути. Ви відучили її від школярської звички хихикати, і це – ваша безцінна заслуга.

– Дякую. Я б почувалася пригнічено, якби не вірила в те, що принесла певну користь; але далеко не всі здатні висловити похвалу саме тоді, коли вона потрібна. Особисто я не страждаю від надмірних похвал із *вашого* боку.

– Ви кажете, що сьогодні вранці вона знову повернеться?

– З хвилини на хвилину. Вона й так уже затрималася довше, ніж сподівалася.

– Щось сталося таке, що затримало її, можливо – якісь візитери.

– Хай їм грець, отим гайберівським пліткарям! Набридливі нікчеми!

– Дехто може видатися Гаррієт не таким набридливим, як вважаєте ви.

Емма знала, що це – істинна правда, яку заперечувати неможливо, і тому промовчала. Невдовзі він мовив з усмішкою:

– Я не претендую на здатність угадувати час чи місце, але мушу вам сказати: я маю всі підстави стверджувати, що незабаром ваша маленька приятелька почує приємну для себе новину.

– Отакої! Як? Яку новину?

– Дуже серйозну новину, смію вас запевнити, – мовив містер Найтлі, зберігаючи усмішку.

– Це дуже серйозно! Мені спадає на думку лише одне... Хто покохав її? Хто зробив вас довіреною особою?

Еммі хотілося сподіватися, що про свої почуття натякнув містер Елтон. Містер Найтлі був чимось на кшталт спільного друга і радника, і вона знала, що містер Елтон ставиться до нього з повагою і прислухається до його думки.

– Я маю підстави твердити, – відповів він, – що Гаррієт Сміт незабаром запропонують руку і серце, причому чоловік надзвичайно достойний; ім'я цього чоловіка – Роберт Мартін. Здається, її візит цього літа до Еббі-Мілл таки зробив свою справу. Він до без тямі закохався і збирається з нею побратися.

– Це дуже люб'язно з його боку, – сказала Емма, – та чи певен він, що Гаррієт *захоче* з ним побратися?

– Гаразд, гаразд – просто збирається освідчитись. Таке формулювання підійде? Два дні тому спеціально приїздив до Еббі, щоб порадитися зі мною про це. Він знає, що я маю неабияку повагу до нього та до його родини, і – як мені здається – вважає мене одним із своїх найкращих друзів. Запитував, чи не думаю я, що з його боку було б нерозсудливо одружуватися так рано, і чи не вважаю її надто молодою; коротко кажучи – чи схвалюю його вибір узагалі, бо він мабуть, побоюється, що її вважають такою, що належить до вищого, ніж він, стану (особливо після того значного впливу, який *ви* на неї зробили). Мені дуже сподобалося все, що він сказав. У жодній людині я не зустрічав стільки здорового глузду, скільки його має Роберт Мартін. Він завжди говорить до діла – прямо, відверто і дуже доречно. Розповів мені про все: про стан своїх справ, про плани і про те, *що* всі вони збираються робити в разі його одруження. Він – прекрасна молода людина: і як син, і як брат. Я, не вагаючись, порадив йому одружитися. Роберт довів мені, що є для цього достатньо забезпеченим; а раз так, то – на моє переконання – можна лише вітати його наміри. Я і красуню вашу похвалив, і взагалі – він поїхав од мене в чудовому настрої. Не знаю, чи цінувалося ним моє слово раніше, але тепер він про мене високої думки; наслідую твердити, що Роберт покинув мій дім, вважаючи мене найкращим другом і радником, якого тільки можна зустріти. Це трапилося позаминулого вечора. Тепер, як ми можемо впевнено припускати, він не буде гаяти час і обов'язково поговорить із нашою дамою, а оскільки вчора розмова, скоріш за все, ще не відбулася, то цілком вірогідно, що якраз сьогодні він і приїде до місіс Годдард. Отож, мабуть, Гаррієт затрималася з візитером, якого вона зовсім не вважає набридливим нікчемом.

– Та годі вам, містере Найтлі! – сказала Емма, яка мовчки посміхалася протягом більшої частини його промови. – Звідкіля ви знаєте, що містер Мартін не говорив із нею вчора?

– Ай справді, – здивовано відповів він, – я не знаю напевне, але це можна припускати. Хіба вона що – не була з вами цілий день?

– Гаразд, – мовила вона, – я розповім вам дещо у відповідь на те, що розповіли мені ви. Він дійсно говорив із нею вчора – вірніше, написав листа і отримав відмову.

Йй довелося ще раз повторити сказане, щоб містер Найтлі у це повірив. Він аж почервонів од невдоволення й подиву, потім підвівся, випростався й обурено мовив:

– У такому разі вона ще більша роззява, ніж я гадав. Що ж тоді цій дурепі потрібно?!

– Ну звичайно ж, – вигукнула Емма. – Чоловіки й уявити собі не можуть, як це жінка взагалі може відкинути пропозицію одруження! Вони, напевне, вважають, що жінка мусить вийти заміж за будь-кого, хто їй освідчитись.

– Дурниці! Нічого подібного чоловіки не вважають. Але що все це означає? Гаррієт Сміт – і відмовити Роберту Мартіну? Коли це дійсно так – то це безумство; однак я сподіваюся, що ви помиляєтесь.

– Я бачила її відповідь – ясніше не скажеш.

– Ви бачили відповідь! Ви теж її писали. Емма, це все ваші штучки! Це ви переконали Гаррієт відмовити йому.

– А коли б і так (хоча я зовсім не мала подібних намірів), то все одно я б не вважала, що зробила щось погане. Містер Мартін – гідна всілякої поваги молода людина, але я не допускаю і думки, що він – рівня Гаррієт. Я здивована, що він узагалі насмівився їй освідчитись. За вашими словами, він таки мав певні сумніви. Гідно жалю, що він їх відкинув.

– Не рівня Гаррієт?! – голосно й емоційно вигукнув містер Найтлі. Через якусь мить він грубо, але вже спокійніше, додав. – Так, він і дійсно їй не рівня – він набагато вищий за неї як розумом, так і становищем у суспільстві. Емма, ваше захоплення цією дівчинкою просто засліплює вас. Чи можуть шлюбні претензії Гаррієт Сміт – за її походженням, вдачаю або освітою – сягати вище такого претендента, як Роберт Мартін? Вона – невідомо чия позашлюбна дочка, яка, можливо, взагалі не має ніякого усталеного забезпечення, а тим паче – респектабельних родичів. Її знають лише як ученицю, що живе в одній кімнаті з хазяйкою звичайнісінького пансіону. Вона – дівчина не надто розумна і не надто освічена. Нічому корисному її не навчили, а сама вона надто молода і надто недалеко, щоб чомусь навчитися самій. У такому віці вона просто не може мати достатньо життєвого досвіду, а при її обмеженості – навряд чи коли-небудь буде здатною набути досвіду достатнього, щоб ним належним чином скористатися. Вона гарненька, вона має добру вдачу – і тільки. Єдине моє застереження проти цього шлюбу стосувалося саме її, бо вона – йому не рівня, і тому не може вважатися вдалою партією. Я гадаю, що стосовно статків він запросто міг би знайти щось набагато краще, у плані ж надійної подруги та розумної й корисної помічниці, то гіршу за Гаррієт іще треба пошукати. Але я не міг висловлювати ці міркування закоханому і схильний був вірити в те, що вона – людина не зла і має той тип вдачі, котрий у таких добрих руках, як у нього, можна з легкістю скерувати в правильному напрямку і в результаті – значно поліпшити. Мені здавалося, що від цього шлюбу виграла б саме вона; і я не мав ані найменших сумнівів (я і зараз їх не маю): всі були б просто в захваті від того, що їй так поталанило. У мене відразу ж промайнула думка: коли ваша подруга так вдало вийде заміж, то ви не пожалкуєте, що їй доведеться залишити Гайбері. Мені пригадується, я сказав собі: «Навіть Емма – при всій своїй небайдужості до Гаррієт – і та визнає це заміжжя дуже вдалим».

– Я диву даюся – як мало ви знаєте про Емму, коли кажете таке. Подумати тільки: фермер (а містер Мартін, попри всю свою розсудливість та всі свої чесноти, є фермер, тільки й того) – і гарна пара для моєї близької подруги! І щоб я – та не жалкувала, коли вона покине Гайбері заради одруження з чоловіком, котрого я ніколи не зможу прийняти до кола моїх знайомих! Як вам узагалі могло спасти на думку, що в мене виникнуть такі почуття?! Запевняю вас: мої почуття зовсім інші. Мушу сказати, що вважаю ваші твердження абсолютно несправедливими. Ви упереджені щодо претензій Гаррієт. Інші – і я також – схильні оцінювати їх зовсім інакше. Може, містер Мартін і багатший, ніж вона, але за своїм становищем у суспільстві він, безперечно, перебуває на нижчій сходинці. Вона обертається у сферах значно вищих, ніж він. Це була б деградація.

– Коли незаконнонароджена та малоосвічена особа виходить заміж за респектабельного і розумного джентльмена-фермера, то це – деградація?!

– Щодо обставин її народження, то все це суперечить здоровому глузду, хоча в юридичному сенсі можна сказати, що вона – Ніхто. Гаррієт не мусить відповідати за гріхи інших і вважатися нижчою за станом, ніж ті, разом із ким вона виховується. Можна майже не сумніватися, що її батько – джентльмен, причому джентльмен заможний. Вона має дуже при-

стойне утримання, і для її комфорту та розвитку не шкодувалось і не шкодується нічого. Те, що вона дочка джентльмена, не викликає у мене ніяких сумнівів, і ніхто, сподіваюсь, не поставить під сумнів те, що вона спілкується з доньками джентльменів. Роберт Мартін їй не пара.

— Хто б не були її батьки, — мовив містер Найтлі, — і хто б там не опікувався нею, не схоже, щоб — окрім іншого — вони ще й планували ввести її до того, що ви називаєте світським товариством. Після отримання такої-сякої освіти Гаррієт залишиться в розпорядженні місіс Годдард і відповідно до своїх можливостей буде пристосовуватися до обставин, тобто фактично стиль її життя буде визначатися стилем життя місіс Годдард, а коло її знайомств — знайомими місіс Годдард. Очевидно, ті, хто нею опікуються, вирішили, що цього для неї буде достатньо, і цього дійсно цілком достатньо. Вона сама ні на що краще не сподівалася. Доки ви не вирішили зробити з неї свою подругу, вона не відчувала відрази до власного оточення і не мала амбіцій, які б виходили за його межі. Влітку в Мартінів вона почувалася абсолютно щасливою. Тоді у неї ще не було почуття зверхності. І якщо воно у неї з'явилося, то завдяки саме вашим старанням. Ви були для Гаррієт Сміт поганою подругою, Еммо. Роберт Мартін ніколи б не зайшов так далеко, якби він не був переконаний у її прихильності. Я добре його знаю. Його почуття — надто щирі і глибокі, щоби під дією швидкоплинної егоїстичної пристрасті він міг витратити їх на якусь випадкову жінку. Що ж до зарозумілості, то вона притаманна йому менше, ніж будь-кому. Можете не сумніватися, його заохотили до такого кроку.

Емма відчула, що краще їй не давати прямої відповіді на це твердження. Натомість вона вирішила і далі вести свою лінію.

— Ви — добрий приятель містера Мартіна; але, як я вже сказала, ви несправедливі до Гаррієт. Її претензії на вдале одруження не такі вже й сміховинні, як ви зображаєте. Так, Гаррієт — недалека дівчина, але вона розумніша, ніж ви гадаєте, і не заслуговує на те, щоби про її розумові здібності говорили так зневажливо. Однак якщо від цього відмахнутись і припустити, що вона, як ви її змальовуєте, є лише гарненькою та доброзичливою, то дозвольте сказати вам, що ці якості — в тій мірі, в якій вона їх має, — загалом є далеко не другорядними рекомендаціями для товариства, бо вона і справді є дівчиною красивою, і такою її обов'язково вважатимуть дев'яносто дев'ять зі ста. І доки не виявиться, що чоловіки більш по-філософськи ставляться до питання краси, ніж це загалом вважалося, доки вони дійсно не стануть закохуватись у добре освічені уми, а не у красиві обличчя, такою чарівною дівчиною, як Гаррієт, неодмінно будуть захоплюватися, її будуть прагнути, і вона матиме змогу вибирати з багатьох, а значить — і мати право бути вимогливою. Її доброзичливість також є далеко не другорядною якістю, бо в цьому випадку вона означає непідробну лагідність вдачі і манер, дуже скромну самооцінку і невибагливість по відношенню до інших. Я не помилюся, коли скажу, що мало хто з представників сильної статі не вважає таку красу і таку вдачу найвагомішими претензіями, що їх може мати жінка.

— Слово честі, Еммо, коли я чую, як ви, з вашим розумом, паплюжите розумові здібності як такі, то сам майже готовий з вами погодитися. Краще не мати глузду взагалі, ніж користуватися ним так зле, як це робите ви.

— Ну звичайно ж! — вигукнула вона грайливо. — Знаю — всі ви так думаєте. Я знаю, що кожен чоловік мріє саме про таку, як Гаррієт — щоб вона і пристрасть у ньому збуджувала, і не надто розумною була. Гаррієт *має* право обирати і прискіпуватися, будьте певні! Якби вам коли-небудь спадало на думку одружитися, то вона була б для вас ідеальною дружиною. І чи варто дивуватися, що вона, у свої сімнадцять, тільки-но починаючи жити, тільки-но виходячи у світ, відповіла відмовою на першу ж пропозицію, що їй зробили? Ні ж бо — будь ласка, дайте їй час озирнутися довкола себе.

— Я завжди вважав вашу дружбу великою дурістю, — трохи помовчавши, сказав містер Найтлі, — хоча і не висловлював своїх думок, але тепер я розумію, що Гаррієт ця дружба

принесе лише нещастя. Від прищеплених вами уявлень про її красу її марнославство – і претензії також – з часом роздуються так, що ніхто з її оточення не буде для неї достатньо гарним. Пиха, справляючи вплив на нетямущу голову, здатна завдати великої шкоди. Молодій дамі дуже легко підняти свої вимоги на недосяжну висоту. Може трапитися так, що пропозиції заміжжя не підуть суцільним потоком – як того хотілося б Гаррієт – попри всю її красу. Чоловікам розумним – що б ви там не казали – дурепи не потрібні. Чоловікам родовитим не надто захочеться пов'язувати себе шлюбними узами з дівчиною такого непевного походження – а чоловіки обачливі злякаються тих негараздів і ганьби, що можуть їх спіткати, коли врешті-решт таємниця її походження розкриється. Дайте їй вийти за Роберта Мартіна – і на все життя їй будуть забезпечені заможність, респектабельність і щастя. Але якщо ви спонукаєте Гаррієт до претензій на блискучу партію і прищепите думку, що їй призначено вийти заміж не інакше як за чоловіка зі становищем та великим статком, то вона довіку може лишитися пансіонеркою у закладі місіс Годдард або перебуватиме там принаймні до того часу, коли зневіриться остаточно і буде рада вхопитися обома руками (бо Гаррієт Сміт – це така дівчина, що все одно вийде за когось заміж) за сина старого вчителя каліграфії.

– Наші думки з цього приводу різняться настільки, містере Найтлі, що краще не піддавати їх детальному розгляду. Ми тільки все більше злитимемо одне одного. Але щоб я *дала їй змогу* вийти за Роберта Мартіна... це неможливо; вона вже відмовила йому і відмовила так рішуче, що другої такої спроби з його боку, гадаю, вже не буде. Може, вона і вчинила зле, відмовивши йому, але тепер мусить дотримуватися свого рішення. Стосовно самої відмови, то я не буду заперечувати, що трохи вплинула на Гаррієт, але запевняю вас – тут ні мені, ні комусь іншому і не потрібно було сильно старатися. Його зовнішність така непоказна, а манери настільки погані, що, попри свою можливу колишню приязнь, нині вона вже налаштована проти нього. Зрозуміло, що доки не бачила нікого кращого, вона його толерувала. Він – брат її подруг і тому всіляко намагався догодити їй; і взагалі, не зустрівши нікого ліпшого (а це теж неабияк грало йому на руку), вона – доки була в Еббі-Мілл – цілком могла визнати його за приємного молодого чоловіка. Але тепер ситуація змінилася. Вона вже знає, що таке справжній джентльмен; і лише джентльмен за освітою і манерами може розраховувати на те, що йому поталанить із Гаррієт.

– Це казна-що! Такої несусвітної дурниці я ще ніколи не чув! – вигукнув містер Найтлі. – Манерам Роберта Мартіна притаманні й розважливість, і щирість, і доброзичливість, що рекомендує його з найкращого боку; а в його менталітеті – більше істинного аристократизму, ніж Гаррієт Сміт судилося збагнути.

Емма нічого не відповіла і спробувала напустити на себе вигляд бадьорої безтурботності, але насправді почувалася некомфортно і дуже хотіла, щоб він пішов. Вона не розкаювалась у скоєному і залишилася переконаною, що є кращим суддею в питаннях витонченості й жіночого права вибору, ніж він. Але Емма вже якось звикла з повагою ставитися до його думки в цілому, і тому їй не сподобалося, що він так відверто й енергійно заперечував її погляди; а бачити його – розлюченого – поруч із собою було дуже неприємно. Декілька хвилин панувала ця дискомфортна тиша, перервана лише одного разу спробою Емми поговорити про погоду, але містер Найтлі промовчав. Він сидів, заглибившись у думки. Результатом цих роздумів стали, нарешті, такі слова:

– Роберта Мартіна спіткала невелика втрата – хоча наразі йому так не здається; але я сподіваюся, що пройде небагато часу і він це зрозуміє. Вам краще відомі ваші наміри щодо Гаррієт; але оскільки ви не робите таємниці з вашої любові до влаштування шлюбів, то резонно припустити, що подібні наміри, плани і проекти у вас є. Але як друг я просто натякну вам, що коли вони стосуються Елтона, то я гадаю, що все це – марні сподівання.

Емма посміхнулася і похитала головою. Він продовжив:

– Повірте мені, даремно ви на нього розраховуєте. Елтон – чудова людина, всіма шанований священник гайберійської парафії, але він ніколи не зробить необачного кроку. Він не гірше за інших знає ціну доброго статку. Висловлюватись Елтон може емоційно, але діятиме завжди раціонально. У своїх претензіях він розбирається не гірше, ніж ви – у претензіях Гаррієт. Елтон чудово усвідомлює, що він – красень-молодик і безсумнівний фаворит будь-де; а зі сказаного ним у невимушеній обстановці в суто чоловічому товаристві я зробив висновок, що він зовсім не збирається розмінюватися на будь-кого. Колись я чув, як він із неабияким піднесенням розповідав про велику родину, де є багато молодих дівчат, з якими дружать його сестри, і про те, що на кожну з цих дівчат припадає по двадцять тисяч фунтів.

– Я вам дуже вдячна, – мовила Емма і знову посміхнулася. – Якщо я дійсно налаштувалася одружити містера Елтона з Гаррієт, то ви зробили велику ласку і відкрили мені очі; але наразі я хочу лише залишити Гаррієт зі мною. По правді кажучи, я вже кинула займатися влаштуванням шлюбів. І не сподіваюся, що мені коли-небудь удасться організувати щось подібне моєму успіху в Рендоллзі. На цій високій ноті я й завершу.

– У такому разі – до побачення, – сказав містер Найтлі, рвучко підвівся й вийшов, почуваячись дуже роздосадуваним. Він добре усвідомлював, яке розчарування пережив Роберт Мартін, і був пригнічений тим, що певним чином цьому посприяв, схваливши його намір освідчитися. Особливо дратувала його та роль, котру – як він був переконаний – зіграла у цій справі Емма.

Емма також була роздосадувана, але через причини не настільки виразно окреслені, як у його випадку. Вона не завжди відчувала таке цілковите задоволення собою, таку непохитну переконаність у правильності власної думки і хибності позиції суперника, які були притаманні містеру Найтлі. Він пішов, будучи більше задоволеним собою, ніж Емма. Однак вона не була настільки пригніченою, щоби певного часу і повернення Гаррієт не вистачило для відновлення душевної рівноваги. Тривала відсутність Гаррієт почала турбувати її. Можливість приходу Роберта Мартіна до закладу місіс Годдард того ранку і вірогідність його зустрічі з Гаррієт, під час якої він своїми благаннями переконав би її вийти за нього заміж, давали підстави для побоювань. Згодом страх перед такою невдачею став домінуючим почуттям; але коли з'явилася Гаррієт, та ще й у дуже добром настрої, і пояснила, що її тривала відсутність була викликана причинами зовсім іншими, Емма відчула задоволення, котре дало їй змогу відновити душевний спокій і зміцнило в переконанні: що б там містер Найтлі не думав і не казав, а вона не зробила нічого такого, чого жіноча дружба та жіночі почуття не могли б виправдати.

Так, він трохи налякав її стосовно містера Елтона; але коли вона взяла до уваги те, що містер Найтлі не мав можливості спостерігати за ним у тій ситуації, в якій могла спостерігати за ним вона, і не міг при цьому виявити ні тієї зацікавленості, ні того вміння, що притаманні такому тонкому знавцю цього питання, як вона (а саме таким знавцем – попри претензії містера Найтлі – Емма себе і вважала), і що він говорив зопалу та роздратовано, то прийшла до переконання, що містер Найтлі сказав те, що хотів би, розгнівавшись, вважати правдою, а не те, про що йому дійсно було відомо. Він, безперечно, міг чути, як містер Елтон про щось говорив більш невимушено, ніж будь-коли у її товаристві; може, містер Елтон і справді є обачливим та розважливим у фінансових справах; цілком природно, що тут він є швидше прискіпливим, аніж навпаки; однак містер Найтлі не врахував належним чином впливу сильної пристрасті, яка іде врозріз з усіма матеріальними мотивами. Містер Найтлі такої пристрасті не помітив і тому аж ніяк не взяв до уваги її наслідків; зате вона бачила забагато її виявів, аби сумніватись у спроможності цієї пристрасті подолати будь-які коливання, до яких на початку могла спричинити розважлива обережність; а вона була цілковито впевнена, що містеру Елtonу не було притаманне щось більше за звичайну міру розважливої обачливості.

Життєрадісний вигляд і манери Гаррієт заспокоїли її та додали бадьорості: повернувшись, дівчинка не згадувала про містера Мартіна, а говорила про містера Елтона. Міс Непі дещо їй сказала, і вона розповіла про це з неабияким захопленням. До пансіону місіс Годдард приїздив містер Перрі, щоб оглянути хвору вихованку, і міс Неш бачила його, і він сказав міс Неш, що, повертаючись учора з Клейтон-парку, зустрів містера Елтона та на свій превеликий подив дізнався, що той – ні багато ні мало – їде до Лондона і збирається повернутися тільки завтра, хоча в той вечір мало відбутися засідання клубу любителів вісту, жодне з яких він ніколи раніше не пропускав. Містер Перрі почав умовляти його і сказав, що це такий сором: йому, найкращому гравцеві, – і ухилятися від засідань клубу! Він усіляко намагався переконати містера Елтона відкласти поїздку хоча б на один день, але нічого з того не вийшло; містер Елтон був рішуче налаштований продовжити подорож і якось *по-особливому* заявив, що їде у справі, котру не може відкласти ні за які принади у світі; а ще він сказав щось про надзвичайно почесне доручення і про те, що перевозить якусь винятково цінну річ. Містер Перрі не зовсім його зрозумів, але твердо переконався в тому, що тут без жінки не обійшлося, і так йому і сказав, а містер Елтон тільки зашарівся, усміхнувся і поїхав собі у настрої надзвичайно піднесеному. Все це їй сказала міс Неш, а ще вона багато говорила про містера Елтона; а потім, промовисто поглянувши на неї, додала, що «її не обходить, куди там їздив містер Елтон, але вона знає одне: обраницю містера Елтона вона вважатиме найщасливішою жінкою у світі, бо, безсумнівно, мало є таких красивих і люб'язних чоловіків як містер Елтон».

Розділ 9

Емма могла посваритися з містером Найтлі, але з собою вона посваритися не могла. Він був такий роздратований, що його чергова поява у Гартфілді відбулася через довший, ніж звичайно, час; а коли вони зустрілися, то суворий вираз його обличчя свідчив про те, що він нічого їй не простив. Це засмутило її, та вона не збиралася розкаюватися. Навпаки, її плани та вчинки все більше справджувались і на тлі всього, що трапилось у наступні декілька днів, ставали в її очах ще вагомішими.

Малюнок, оправлений елегантною рамою, потрапив цілим і неушкодженим до її рук незабаром після повернення містера Елтона, і той, коли портрет чіпляли над камінною дошкою у великій вітальні, підвівся, щоб на нього подивитися, і – як і належить закоханому – пробурмотів, зітхаючи, якісь недоладні слова захоплення. Що ж до почуттів Гарріет, то вони буквально на очах переростали в прихильність настільки сильну і міцну, наскільки дозволяли її молодість і склад думок. Незабаром Емма із задоволенням констатувала, що про містера Мартіна вона згадує лише для порівняння з містером Елтоном, причому виключно на користь останнього.

Однак наміри розвивати розумові здібності юної подруги Емми за допомогою інтенсивного читання повчальної літератури та її обговорення не йшли далі кількох перших розділів, після чого читання відкладалося на опісля. Теревенити було набагато легше, ніж учитися; набагато приємніше було давати волю власній уяві та фантазувати про майбутнє Гарріет, ніж докладати зусиль із метою розвитку її розуму і його застосування до аналізу голих фактів. Натомість єдиним літературним заняттям, котрим наразі цікавилася Гарріет, єдиним духовним провіантом, який вона заощаджувала для використання на схилі віку, було збирання і переписування всіляких загадок, які тільки могли їй трапитись, у тонкий альбом із лощеного паперу, зроблений її подругою і прикрашений вензелями та орнаментами у вигляді обладунку.

У нашу добу поголовного захоплення літературою подібні збірки – інколи чималенькі – не є дивиною. Міс Неш, старша вчителька з пансіону місіс Годдард, виписала принаймні триста загадок, а Гарріет, запозичивши у неї цю ідею, сподівалася – з допомогою міс Вудхаус – зібрати набагато більше. Емма допомагала їй своєю винахідливістю, пам'яттю і смаком; і оскільки почерк у Гарріет був дуже красивий, то з цього мала вийти першокласна збірка – як за формою, так і за обсягом.

У цій справі містер Вудхаус виявив не меншу зацікавленість, аніж дівчата, і дуже часто намагався пригадати щось варте бути занесеним до їхнього альбому. В часи його молодості було так багато дотепних загадок – а він, на жаль, не може їх згадати! Та сподівається, що пригадає їх – через деякий час. Але всі його зусилля завжди закінчувалися лише отаким: «Кітті – гарна, та холодна».

Щодо цього він мав розмову зі своїм добрим приятелем Перрі, але той також не зміг наразі пригадати нічого з царини загадок. Однак оскільки містеру Перрі часто доводилося бувати в різних місцях, то містер Вудхаус попросив його придивлятися і прислухатися – а там, дивись, щось і знайдеться.

Його дочка аж ніяк не бажала загальної реквізиції кращих інтелектуальних ресурсів Гайбері. Містер Елтон був єдиним, кого вона попросила допомогти. Його запросили зробити внесок у вигляді скількох-небудь справді путніх загадок, шарад чи головоломок, котрі він міг пригадати. Емма із задоволенням спостерігала, як старанно порпався він у своїх спогадах; водночас вона підмітила його щире бажання уникнути всього, що було недостатньо галантним або недостатньо люб'язним по відношенню до жіноцтва. Саме містеру Елтону були вони зобов'язані двома чи трьома найвитонченішими загадками; правда, після того, як

він радісно й екзальтовано пригадав, а потім дещо сентиментально продекламував ось таку добре відому шараду:

У першому складі – господар,
У другому – щедрість сама.
А в слові – бентежність і подив,
І спокою більше нема, —

Їй довелося з жалем констатувати, що вони вже записали її декілька сторінок тому.

– А чому б вам не написати для нас власну шараду, містере Елтон? – спитала Емма. – Це стало б надійною гарантією її оригінальності та новизни, до того ж її написання було б для вас справою надзвичайно легкою.

Та що ви, ні в якому разі! Ніколи в житті не брався він за щось подібне. Куди там йому, з його більш ніж скромними здібностями! На жаль, навіть міс Вудхаус – він на мить запнувся – чи міс Сміт не вдасться надихнути його на такий крок.

Однак наступного дня певний доказ наявності натхнення все ж таки з'явився. Містер Елтон заскочив лише на хвилину, щоб покласти на стіл аркуш паперу з шарадою, котру, за його словами, його приятель присвятив молодій дамі – об'єкту свого поклоніння. Але з його поведінки Емма відразу переконалася, що він написав її сам.

– Ця шарада не призначена для збірки міс Сміт, – мовив містер Елтон. – Оскільки її написав мій товариш, то я не маю права жодною мірою виставляти її напоказ, однак прогляньте її – може, вона вам сподобається.

Сказане більше стосувалось Емми, ніж Гаррієт, і Емма розуміла, чому саме: він був людиною дуже сором'язливою і тому вирішив, що йому буде легше спілкуватися з нею, ніж зазирнути в очі її подруги. Ще мить – і він пішов. Трохи помовчавши, Емма посміхнулася і сказала, підсовуючи аркуш до Гаррієт:

– Візьми. Це тобі. Це – твоє.

Але Гаррієт уся тремтіла від хвилювання і не наважувалася до нього доторкнутися, тож Еммі, яка ніколи не боялася бути першою, довелося проглянути його самій.

«До міс ...

Робімо, щоб усе пішло на лад...
Не тут, не у кімнаті – перший склад.

І далі – пахне ладаном трава,
Ворожка таємниць не відкрива;

Химерний шепіт з уст її зрина —
Щоб нитка між серцями, як струна...

Кмітливий розум все з'єдна в одне —
Хай ув очах томливих спалахне!»

Вона кинула погляд на шараду, поміркувала, збагнула її зміст, і знову прочитала, аби бути абсолютно певною, що правильно зрозуміла кожен рядок. Потім вона передала шараду подрузі. Поки Гаррієт – у безладному сум'ятті надії і нетямущості – ламала собі над нею голову, Емма сиділа, вдоволено посміхаючись, і подумки промовляла: «Чудово, містере

Елтон, просто прекрасно. Мені доводилося читати й гірші шаради. *Зачарування* – натяк багатобізначний. Віддаю вам належне. Це – ваш перший обережний крок. Ви ясно даєте зрозуміти: «Благаю, міс Сміт, дозвольте мені зізнатись у своїх почуттях і залицятися до вас. Сподіваюся прочитати у ваших очах доброзичливе ставлення як до моєї шаради, так і до моїх намірів».

«Хай ув очах томливих спалахне!»

Це точно про Гаррієт. «Томливі» – дуже точно підмічено. Саме такі в неї очі. Це – найкращий з можливих епітетів.

«Кмітливий розум все з'єдна в одне...»

Гм, Гаррієт – і кмітливий розум? Що ж, тим краще. Мабуть, він і справді сильно закохався, якщо угледів у ній таку рису. Ах, містере Найтлі, шкода, що ви цього не бачите, інакше ви переконалися б у моїй правоті. Уперше в житті вам довелося б визнати власну помилку. Яка прекрасна шарада! І яка доречна! Тепер сумнівів немає: розв'язка – не за горами.

Від цих приємних міркувань, котрі в противному разі могли тривати дуже довго саме з причини своєї приємності, Емму відволікли нетерплячі запитання спантеличеної Гаррієт.

– Що це може бути, міс Вудхаус, що? Я не можу збагнути – зовсім нічого не спадає на думку. Що ж це таке? Нумо, міс Вудхаус, спробуйте відгадати. Допоможіть мені, будь ласка! Ніколи не зустрічала такої важкої загадки. І до чого тут ворожка? Що воно таке? Це не похорон? Цікаво, хто його приятель – і ця дама! А гарна, по-вашому, шарада? Може, це пряжа?

«Щоб нитка між серцями, як струна».

Або вінок...

«І далі – пахне ладаном трава».

Чи – церква? Чи що? Це якась дуже хитромудра шарада, інакше він її не приніс би. Міс Вудхаус, дороженька, невже ми ніколи її не відгадаємо?!

– Церкви, пряжа, похорон... Яка дурниця! Моя люба Гаррієт, про що ти там думаєш? Навіщо містеру Елтону було приносити шараду, написану його приятелем про церкви, похорон та пряжу? Дай-но її сюди і слухай:

– «До міс...» – слід читати: «До міс Сміт».

«Не тут, не у кімнаті – перший склад».

Це – *за*.

«І далі – пахне ладаном трава,
Ворожка таємниць не відкрива».

Це – *чарування*, ясніше не скажеш. А тепер – головне і найцікавіше:

«Кмітливий розум все з'єдна в одне», —

— бачиш, виходить *зачарування* —

«Щоб нитка між серцями, як струна».

Дуже вдалий комплімент! Потім розкривається його призначення, яке, моя люба Гаррієт, тобі, я сподіваюся, зрозуміти буде зовсім неважко. Можеш бути певною — це написано про тебе і для тебе.

Гаррієт не могла довго опиратися таким багатообіцяючим і приємним умовлянням. Прочитала заключні рядки, і радісне хвилювання переповнило її. Вона не могла вимовити ані слова. Та їй і не треба було говорити. Їй достатньо було відчувати. А говорила за неї Емма.

— Цей комплімент має такий чітко окреслений і конкретний зміст, — сказала вона, — що я не маю ані найменших сумнівів щодо намірів містера Елтона. Об'єкт його пристрасі — ти, і незабаром отримаєш якнайповніший цьому доказ. Я знала, що так і станеться. Я знала, що не можу помилитись, і тепер це підтверджується з усією ясністю. Стан його душі зрозумілий мені виразно і недвозначно. Такими ж виразними і недвозначними були мої побажання відносно ваших стосунків відтоді, як я з тобою познайомилася. Так, Гаррієт, саме стільки я чекала, доки трапиться те, що, зрештою, трапилось. Я ніяк не могла визначитися: симпатія між вами — це річ просто вкрай бажана чи така, що неминуче прийде сама собою? І дійсно — її бажаність і її природність були рівнозначними! Я надзвичайно рада. Моя люба Гаррієт, від усієї душі поздоровляю тебе. Будь-яка жінка може пишатися тим, що викликала до себе таке почуття. Від такої партії можна очікувати лише добра. Одруження з такою людиною дасть тобі все, що ти бажаєш: пошану, незалежність, пристойну домівку; воно утвердить тебе в колі справжніх друзів, неподалік від Гартфілда і від мене, і благословить нашу дружбу довіку. От такий шлюб, Гаррієт, ніколи не змусить червоніти ні тебе, ні мене!

— Люба міс Вудхаус... люба міс Вудхаус, — тільки й могла спочатку вимовити Гаррієт у проміжках між палкими обіймами; а коли між ними нарешті почалося щось більш-менш схоже на розмову, то Емма достатньо добре зрозуміла: думки, почуття, враження і сподівання її подруги були саме такими, як і передбачалося. Безсумнівна перевага містера Елтона знайшла переконливе підтвердження.

— Все, що ви кажете, — завжди справджується, — схлипувала Гаррієт, — і тому я розраховую, сподіваюся і вірю, що саме так воно і буде; інакше я б і уявити собі не могла. Я на це зовсім не заслуговую. Подумати тільки: містер Елтон, за котрого будь-яка з радістю вийде заміж! Стосовно нього ніяк не може бути двох різних думок — він бездоганний у всіх відношеннях. Взяти хоча б оті милі вірші: «До міс...» Господи, як винахідливо! — Невже він і справді адресував їх мені?

— Я не збираюся ні ставити подібних запитань, ні вислуховувати їх. Це — факт, що не підлягає сумніву. Можеш покласти на мою думку. Це — як пролог до п'єси, епіграф до розділу, на зміну якому незабаром прийде проза реальних подій.

— Ніхто на таке не чекав. Та я сама ще місяць тому про це і гадки не мала! Часом дійсно трапляються речі дуже дивні та несподівані!

— Так — коли знайомляться такі люди, як ти і містер Елтон, то це і справді дивно та несподівано. Далеко не завжди трапляється, коли те, що є бажаним, буквально до фізичної відчутності можливим і суголосним із намірами інших людей, стає реальністю так швидко. Сама ситуація звела вас із містером Елтоном воєдино; ви належите одне одному за всіма обставинами свого життя. Ваше одруження буде рівнозначним шлюбові у Рендоллзі. У самій атмосфері Гартфілда є щось таке, що скеровує любов у правильному напрямку і змушує її рухатися саме в тій колії, в якій їй належить.

Шлях справжньої любові непростий, —

у гартфілдському виданні Шекспіра цей рядок супроводжувався б довжелезними коментарями.

– Щоб містер Елтон – і справді закохався в мене, хоча я – як і багато інших – до Михайлового дня його не знала і з ним не розмовляла! А він – красень із красенів, усі його поважають; зовсім як містер Найтлі! Його товариство є настільки бажаним, що – як усі гадають – йому зовсім не потрібно харчуватися вдома на самоті (хіба що тільки тоді, коли сам цього забажає), бо він отримує більше запрошень, ніж є днів у тиждні. І в церкві виступає просто чудово! Міс Неш записує всі його проповіді з того часу, як він приїхав до Гайбері. Боже правий! Пригадую, як уперше його побачила! Я тоді ще майже нічого не тямала! Сестри Еббот і я, коли почули, що він проходить мимо, побігли до фасадної кімнати і позирали на нього в щілину між шторами; потім прийшла міс Неш і прогнала нас, а сама залишилася, щоб теж подивитися; однак трохи згодом вона покликала мене назад і дозволила й мені спостерігати, що з її боку було дуже люб'язно. А яким красивим він нам видався! Він ішов пліч-о-пліч із містером Коулом.

– Цей шлюб неодмінно буде до вподоби твоїм друзям – незалежно від того, хто вони і яке становище займають, – аби тільки у них вистачало здорового глузду; пристосовувати ж свою поведінку до бевзів ми не збираємось. Якщо їх турбуватиме, аби ти вийшла заміж *щасливо*, то ось вам чоловік, чий приязний характер є цьому безперечною гарантією; якщо вони бажають, аби ти, вийшовши заміж, лишилася в тій самій місцевості і в тому самому колі знайомих, то збудеться і це; коли ж єдиною їхньою метою є, аби ти вийшла заміж *вдало* в загальноприйнятому розумінні, то ось вам і чималенький статок, і міцне та респектабельне становище в суспільстві – таке підвищення твого соціального статусу їх неодмінно задовольнить.

– Так, істинна правда. Ви так гарно говорите; слухати вас – одна насолода. Ви розумієте геть усе. І ви, і містер Елтон такі розумні. А ця шарада! Навіть коли б я цілий рік готувалася, все одно не змогла б написати нічого такого.

– Гадаю, що по тому, як він учора відмагався, можна було здогадатися, що він збирається випробувати свої здібності.

– А мені здається, що ця шарада є безперечно найкращою з усіх тих, котрі я читала.

– Я теж ніколи не читала шаради доречнішої, це точно.

– До того ж ми ще не записували таких довгих загадок, як ця.

– Я не вважаю довжину чимось таким, що підвищує її цінність. Прийнято вважати, що такі речі тим кращі, чим вони коротші.

Гаррієт же буквально зациклилася на рядках шаради. В її голові народжувалися щонайсприятливіші порівняння.

Її щоки вкрив яскравий рум'янець, і незабаром вона заявила:

– Одна справа – мати добрий розум у звичайному розумінні, як усі; і коли є що сказати – то сісти і написати листа, коротко висловивши в ньому те, що маєш висловити; інша ж справа – складати от такі вірші та шаради.

Еммі гріх було бажати більш натхненного заперечення прози містера Мартіна.

– Такі милі й ніжні рядки! – вела своє Гаррієт. – Особливо два останні! Але як же я зможу повернути йому цей аркуш або сказати, що я розгадала шараду? Міс Вудхаус, скажіть, будь ласка, як нам тут вчинити?

– Залиш це мені. Ти ж не роби нічого. Смію гадати, що сьогодні ввечері він буде тут. Я поверну йому загадку, ми поговоримо про те і се, не згадуючи про тебе. Ти сама вибереш час, коли твої лагідні очі засяють радістю. Довірся мені та роби так, як я раджу.

– Ах, міс Вудхаус, як жаль, що мені не можна записати цю прекрасну шараду до свого альбома! Вона була б найкращою, я точно знаю.

– Ти можеш вилучити останні два рядки і сміливо переписати решту, ніхто тобі й слова не скаже.

– Ой! Та ці ж два рядки...

– Є найкращими з усіх. Безперечно, але – чисто для приватної насолоди; от і насолоджуйся ними наодинці. Від того, що ти їх пропустиш, нічого з ними не станеться. Двовірш залишиться двовіршем, зміст його також не зміниться. Але коли його вилучити, то спрямованість на конкретну особу зникне повністю, і залишиться гарненька галантна шарада, придатна для будь-якої збірки. Повір мені, йому не сподобається, коли проігнорують його палкі почуття, а ще більше – його шараду. Поета, що кохає, слід заохочувати або в обох сферах відразу, або в жодній. Дай-но мені альбом, і я запишу її так, що вона не буде асоціюватися з тобою.

Гаррієт мовчки погодилася, хоча її розум ніяк не міг розділити ці дві частини, і вона не почувалася певною – чи не занотовує її подруга зізнання в коханні. Шарада видавалася надбанням занадто цінним, аби навіть незначною мірою бути виставленою напоказ.

– Ця книга ніколи не покине моїх рук, – мовила вона.

– І прекрасно, – відповіла Емма, – бажання цілком природне; і чим довше воно триватиме, тим більшою втіхою це буде для мене. Та ось іде мій тато: ти не проти, щоб я прочитала шараду йому? Це зробить йому таку приємність! Йому подобаються такі речі, а особливо ті, в яких робиться комплімент жінці. До всіх нас він ставиться з почуттям щонайніжнішої галантності! Ти просто мусиш дозволити зачитати йому цю шараду.

На обличчі Гаррієт не відбилася особливого ентузіазму.

– Моя люба Гаррієт, тобі не слід так перейматися цією шарадою. Зациклившись на ній і зробивши поспішні висновки чи вбачивши в ній більше, ніж сказано, або навіть абсолютно *все*, що тобі хотілося б, ти можеш неналежним чином видати свої почуття і потрапити у смішне становище. Не треба надавати надмірного значення такому невеличкому вияву захоплення. Якби він бажав таємності, то не залишив би цей аркуш, коли я була поруч; навпаки – він навіть підсунув його до мене, а не до тебе. Не треба так серйозно ставитися до цього випадку. Містер Елтон і так має достатньо стимулів, аби продовжувати висловлювати свої почуття і втілювати свої наміри, отже, для його заохочення нам зовсім не потрібно зітхати й проливати сльози замилювання над цією шарадою.

– Ой, ні-ні – сподіваюсь, що я не потраплю з нею у смішне становище. Чиніть на власний розсуд.

Увійшов містер Вудхаус і дуже швидко знову повернув розмову до цієї теми неодноразовим повторенням свого звичного запитання:

– Ну що, мої любі, як ваші успіхи з альбомом? Записали що-небудь новеньке?

– Авжеж, татусю, ми дещо маємо, дещо зовсім свіже, і можемо тобі це прочитати. Сьогодні вранці на столі було знайдено аркуш (ми подумали – мабуть, якась фея загубила), із прегарною шарадою, котру ми щойно переписали.

Вона прочитала йому вірша так, як він завжди любив – повільно і виразно, декілька разів підряд, з поясненням кожної частини по мірі її прочитання. Як Емма і передбачала, він отримав надзвичайне задоволення, особливо від слів на адресу дами.

– Дуже влучно сказано. Істинна правда. «Ув очах томливих». Моя люба, ця шарада така мила й гарна, що мені неважко здогадатися, яка фея її згубила. Окрім тебе, Еммо, ніхто не здатен так добре написати.

Емма тільки кивнула головою і всміхнулася. Містер Вудхаус трохи подумав і додав, ніжно зітхнувши:

– Зовсім неважко помітити, в кого ти вдалася! Твоя люба матінка була такою тямущою в усіх цих речах! Мені б її пам'ять! А я – так нічого не пам'ятаю, навіть оту загадку, про яку вам говорив. Можу лише пригадати першу її строфу, але ж їх там декілька!

Кітті – красунечку крижану —
В пристрасті бачу, жалкую досі,
Слугу, ошуканець, на поміч гукну,
Прихід його думку тягне одну:
А чи не залишусь я голим-босим?

Оце і все, що я в змозі з неї пригадати – а вона ж уся така дотепна! Але, люба моя, здається, ти казала, що ви її вже записали?

– Так, татусю, вона записана на другій сторінці. Ми переписали її з «Витягів із красного письменства», автор цієї загадки – Гаррік, ви ж знаєте.

– Еге ж, істинна правда. Так хочеться ще щось звідти пригадати.

Кітті – гарна, та холодна...

Це ім'я нагадує мені бідолашну Ізабеллу, бо її ледь не нарекли Кетрін на честь бабусі. Сподіваюся, що наступного тижня вона до нас приїде. Ти ще не надумала, моя люба, де ми її влаштуємо – і яку кімнату ми виділимо для дітей?

– Авжеж, подумала – вона зупиниться, звісно, там, де зазвичай – у своїй власній кімнаті; а діти, як завжди, житимуть у дитячій, ви ж знаєте. А чи слід щось міняти?

– Не знаю, люба, – вона ж так давно була в нас! Аж минулого Великодня! І то лише кілька днів. Це так незручно, що містер Джон Найтлі – адвокат. Бідолашна Ізабелла! Це така журба, що її в нас забрали! А як засмутиться вона, коли приїде і не зустріне тут міс Тейлор!

– Тату, вона принаймні не здивується.

– Не знаю, люба моя, не знаю. Я – так точно здивувався, коли вперше дізнався, що вона збирається вийти заміж.

– Поки Ізабелла буде в нас, нам слід буде запросити на вечерю подружжя Вестонів.

– Звичайно, моя люба, – якщо вистачить часу. Бо вона ж приїде лише на тиждень, – це було сказано дуже пригніченим тоном. – Ні на що не вистачить часу.

– Шкода, що вони не зможуть лишитися на довше – але, мабуть, так потрібно. Містер Джон Найтлі мусить повернутися до міста двадцять восьмого числа, і нам слід бути вдячними за те, що всі дні, котрі вони мають змогу провести на селі, вони проведуть у нас, і не виділятимуть два чи три дні на відвідини Еббі. Містер Найтлі обіцяє не запрошувати їх до себе на цьогорічне Різдво, хоча ви знаєте, що в нього вони не були ще триваліший час, ніж у нас.

– Буде надзвичайно сумно, моя люба, якщо бідолашна Ізабелла збереться поїхати кудись в інше місце, а не в Гартфілд.

Містер Вудхаус ніколи не брав до уваги прагнення містера Найтлі зустрітися зі своїм братом або чиєсь інше бажання побачитися з Ізабеллою. Його хвилювало лише власне бажання. Він трохи помовчав, про щось розмірковуючи, а потім сказав:

– Але я не розумію, чому бідолашна Ізабелла мусить повертатися так швидко разом з ним. Мабуть, Емма, я спробую переконати її побути з нами довше. Вона та діти можуть запросто залишитися тут.

– Годі, тату – тобі цього ніколи не вдавалося зробити, і ніколи не вдасться. Ізабелла не любить залишатися сама без чоловіка.

Заперечень не виникло, бо це було дійсно так. Містер Вудхаус зітхнув, неохоче погоджуючись із цим неприємним для нього фактом. Емма, побачивши, що від згадки про прихильність його дочки до свого чоловіка настрої містера Вудхауса підупав, негайно ж спрямувала розмову таким чином, аби він знову піднявся.

– Я впевнена, що доки мої брат та сестра будуть у нас, Гаррієт присвятить нам стільки свого часу, скільки зможе. Не сумніваюся, що їхні діти їй сподобаються. Ми дуже пишаємося дітьми, правда ж, тату? Цікаво, кого вона визнає за симпатичнішого – Генрі чи Джона?

– Авжеж, цікаво. Бідолашні малюта, вони будуть такі раді приїхати. Знаєш, Гаррієт, їм дуже подобається бувати в Гартфілді.

– Ще б не подобалося, сер! Я впевнена, що нема тих, кому б це не подобалося.

– Генрі – гарний хлопчисько, але Джон – той дуже схожий на свою матусю. Генрі – старший, його нарекли на мою честь, а не на честь батька. Мабуть, для декого дивно, що старшому дали не батькове ім'я, але це Ізабелла наполягала, щоб його назвали Генрі, що – як на мене – було дуже мило з її боку. А який він кмітливий! Вони обидва надзвичайно розумні і такі цікаві. Можуть підійти до мого крісла і сказати: «Дідусю, дай мені шматок мотузки!», а якось Генрі попросив у мене ножа, та я відповів, що ножі виробляють лише для дідусів. Гадаю, їхній батько дуже часто поводить з ними надто грубо.

– Він видається тобі грубим, – сказала Емма, – тому що сам ти – дуже лагідний; але коли б ти міг порівняти його з іншими татусями, то тобі так не здалося б. Він хоче, щоб його хлопці були активними та загартованими; і коли вони бешкетують, то час від часу зупиняє їх різким словом, але він – люблячий батько; певна річ, містер Джон Найтлі – ніжний і люблячий батько. Обидва сини від нього в захваті.

– А потім заходить їхній дядько і підкидає їх до стелі так, що аж страшно стає!

– Але їм це до вподоби, тату; ніщо інше не подобається їм так сильно. Вони такі раді цьому, що коли б не введене їхнім дядьком правило підкидати їх по черзі, то ніхто з них не захотів би поступатися.

– Ну не знаю. Я цього не розумію.

– Ми всі такі, тату. Одна половина людей не розуміє веселощів, до яких вдається друга половина.

Близько полудня, якраз коли дівчата збиралися розійтись і готуватися до звичного обіду, що починався о четвертій, знову з'явився герой цієї неповторної шаради. Гаррієт не витримала і відвернулася, але Емма не знітилась і зустріла його зі своєю звичайною усмішкою. Поглянувши йому в вічі, вона швидко побачила, що містер Елтон свідомий того, що здійснив перший крок, зробив перший хід; тепер же він прийшов подивитися, як лягли карти. Однак вигадана причина його приходу полягала в бажанні дізнатися, чи зможе товариство, що збереться ввечері у містера Вудхауса, обійтися без нього і чи необхідна буде його присутність у Гартфілді взагалі. Якщо необхідна, то йому доведеться відкласти всі інші справи, а якщо ні – то його приятель Коул так гаряче запрошував його на обід і так на цьому наполягав, що він пообіцяв йому прийти при нагоді.

Емма подякувала йому, але не могла допустити, щоб він розчарував через них свого друга: її батьку і так не бракувало партнерів для гри в робер. Містер Елтон повторив запитання – вона повторила відповідь; він був уже зібрався відкланятись і піти, як вона взяла зі столу аркуш і, повертаючи його, мовила:

– Ледь не забула! Ось шарада, котру ви так люб'язно нам залишили; дякую, що дали можливість із нею ознайомитися. Ми були від неї в такому захваті, що я навіть насмілилася записати її до збірки міс Сміт. Сподіваюся, ваш приятель не сприйме це хибно і не образиться. Певна річ, я переписала лише перші вісім рядків.

Містер Елтон був явно заскочений і не знав до пуття, що й казати. На його обличчі з'явився вираз непевності та сум'яття; він промимрив щось про «честь», поглянув на Емму і на Гаррієт, а потім – побачивши на столі відкритий альбом – узяв його до рук і почав уважно придивлятися. Намагаючись якось згладити ніяковість моменту, Емма всміхнулася і мовила:

– Мушу вибачитися перед вашим приятелем, але не варто робити настільки гарну шараду надбанням лише двох людей. Якщо він пише такі елегантні вірші, то мусить переконатись у схвальному ставленні до них кожної жінки.

– Скажу не сумніваючись, – відповів містер Елтон із чималою непевністю в голосі, – принаймні, якщо думки мого друга збігаються з моїми – я впевнений, що коли б мій приятель побачив таку честь, виявлену до його скромних рядків, яку бачу я, – із цими словами він знову поглянув на альбом і поклав його на стіл, – то він визнав би це за найвизначніший момент у його житті.

Після цієї промови він хутенько вийшов. І якраз вчасно, бо – попри всі його гарні і приємні риси – його промова була притаманна певна помпезність, від якої Емму розбирав сміх. Вона вискочила, щоб сповна віддатися цьому бажанню, залишивши ніжні й піднесені радощі на долю Гаррієт.

Розділ 10

Хоч була вже середина грудня, погода ще дозволяла дівчатам робити більш-менш регулярні прогулянки. Якось одного ранку Еммі треба було відвідати з благодійною метою сім'ю бідних і хворих людей, яка мешкала недалеко від Гайбері.

Їхній шлях до цієї віддаленої хатинки пролягав по Церковному провулку, що впирався під прямим кутом у широку, хоча й неправильну за формою, головну вулицю містечка. На ній, як можна було здогадатись, і розташовалося благословенне житло містера Елтона. Спочатку треба було пройти повз декілька непоказних помешкань, і тільки потім відкривався пасторський дім. Це був старий і не надто добрий будинок, що височів за чверть милі від початку провулку і майже впритул підходив до дороги. Розташований він був невдало, але нинішній власник добряче його причепурих; так чи інакше, але дві подруги ніяк не могли пройти повз цей будинок, не стишивши ходи і не кинувши на нього зацікавлених поглядів. Реакція Емми була такою:

– Ось він який. Одного дня ти опинишся тут разом зі своїм альбомом для загадок.

А Гаррієт відреагувала таким чином:

– Леле, який чудовий будинок! І який красивий! А оті жовті штори так подобаються міс Неш!

– Я не часто буваю тут *тепер*, – сказала Емма, коли вони йшли повз житло містера Елтона, – але сподіваюсь, що *згодом* у мене з'явиться можливість мало-помалу поближче познайомитися з усіма загорожами, воротами, ставочками та деревцями в цій частині Гайбері.

Як з'ясувалося, Гаррієт ніколи не доводилося бувати всередині пасторського будинку, і її прагнення зробити це було настільки сильним, що Емма, взявши до уваги зовнішні та приховані ознаки, могла розцінити таке прагнення – разом із готовністю містера Елтона вбачати в ній кмітливість розуму – як вияв любові.

– Треба щось придумати, – сказала вона. – Але жоден пристойний привід для відвідин не спадає мені на думку. Слуги, у якого можна було б дізнатися про його хазяїна, щось не видно; і ніякої записки мій батько містеру Елтону не передавав.

Вона замислилася, але нічого не змогла придумати. Жодна з них протягом кількох хвилин не вимовила ні слова. Потім знову заговорила Гаррієт:

– Мені так дивно, міс Вудхаус, що ви не вийшли заміж і не збираєтеся виходити! А ви ж така гарна!

Емма усміхнулася і відповіла:

– Гаррієт, того, що я гарна, – далеко недостатня спонука для мого одруження. Треба, щоб і мені видавалися гарними певні люди, принаймні один із них. І я не тільки не збираюся виходити заміж *тепер*, я маю мало бажання виходити заміж узагалі.

– Та годі вам – ви лише так кажете, але мені щось у це не віриться.

– Для того, щоб у мене з'явилася спокуса взяти шлюб, я мушу зустріти когось набагато достойнішого за тих, кого досі зустрічала. Про містера Елтона, – тут Емма похопилася, – не може бути й мови: особисто мене такі, як він, не цікавлять. Краще не спокушатися. Ліпшою я ніколи не стану. Якби довелося вийти заміж, це мені точно не сподобалося б.

– Боже правий! Так дивно чути таке від жінки!

– Я не маю тих спонук до заміжжя, що зазвичай притаманні більшості жінок. Коли трапиться так, що дійсно покохаю, то це буде зовсім інша річ! Але я ніколи нікого не кохала; це – не моє, це мені не властиве. Не думаю, що взагалі коли-небудь закохаюсь. А без любові – міняти таке становище, як моє, було б із мого боку великою дурістю. Багатство мені не потрібне; якимсь заняття – також, становище в суспільстві в мене є: гадаю, мало хто із заміж-

ніх жінок хоч наполовину є такою повноправною господинею в домі свого чоловіка, як я у Гартфілді. Жоден чоловік ніколи не поважатиме і не цінуватиме мене так, як мій тато; ніколи і ніде не буду я такою беззаперечно правою і такою бажаною, як у себе вдома.

– Щоб потім перетворитися на стару дівку, як міс Бейтс!

– Може, така перспектива і видається тобі жахливою, Гаррієт; але коли б я хоч на хвилину уявила собі, що коли-небудь уподібнюся міс Бейтс і стану такою ж, як вона – недалекою, самовдоволеною, балакучою, завжди усміхненою і занудливою, такою ж нерозбірливою і невибагливою, – і завжди готовою все про всіх розтеревенити, то я завтра ж вийшла б заміж. Але я впевнена, що з нею в мене ніколи не буде ніякої схожості, крім безшлюбності.

– Але ж усе одно ви будете старою дівкою! А це так жахливо!

– Не переймайся, Гаррієт, я не буду нещасною старою дівкою, бо лише бідність робить безшлюбність відразливою в очах більшості пересічної публіки. Обмежена в коштах одинокка жінка – оце і є та сміховинна, неприємна стара дівка, гідний об'єкт для кепкування малечі! Жінка ж із гарними статками завжди користується повагою і може бути такою ж розумною та приємною, як і будь-хто інший. І ця різниця не так уже й суперечить загальноприйнятим принципам добра і здорового глузду, як може здатися на перший погляд, бо сильна обмеженість у коштах зазвичай пригнічує розум і псує характер. Ті, хто ледве животіє, кому судилося жити у вузькому колі людей зазвичай дуже обмежених, як правило, бувають недалекоими і недобррозичливими. Однак це не стосується міс Бейтс; а мені вона не підходить тільки тому, що занадто добродушна і занадто дурноверха, хоча загалом вона всім подобається, незважаючи на свої безшлюбність і бідність. Злидні не зіпсували її розум і душу, це точно: я впевнена, що коли б вона мала один-єдиний шилінг, то охоче поділилася б половиною; вона нікому не чинить зла – а це вже багато вартує.

– Гаразд, але як бути *вам*? Яке заняття ви знайдете собі у старості?

– Наскільки я знаю себе, Гаррієт, у мене – активна і непосидюча вдача, до того ж я маю чималенький власний статок. Не думаю, що коли мені буде сорок чи п'ятдесят, то я матиму сильнішу потребу в якомусь занятті, ніж у двадцять один рік. Якісь незначні зміни, може, і відбудуться, але в зрілому віці – як і тепер – у своєму розпорядженні я матиму все те, чим жінки зазвичай займають свої очі, руки і розум. Якщо менше малюватиму, то почну більше читати; якщо облишу музику, то займусь килимцями. Стосовно ж справ сердечних, стосовно чоловіків, яким ми даруємо свою любов, то це дійсно є дуже вразливим місцем безшлюбності. Відсутність усього цього – великий недолік, котрий жінкам незаміжнім треба якось компенсувати. Але мені ця небезпека не загрожує, бо я опікуватимуся дітьми моєї сестри, яку дуже люблю. Скоріш за все, її дітей буде достатньо, щоби забезпечити всю ту гаму почуттів, яких потребує літня людина. Їх буде достатньо, щоб дати мені почуття страху і надії; і хоча моя любов до них буде слабшою за батьківську, вона краще відповідатиме моїм уявленням про душевний комфорт, ніж сліпа пристрасть. А мої племінники та племінниці! Я часто запрошуватиму до себе племінниць.

– А ви знаєте племінницю міс Бейтс? Власне, ви, мабуть, її сто разів бачили, та чи знайомі особисто?

– Аякже, певна річ. Її завжди нав'язливо представляють мені щоразу, коли вона буває у Гайбері. Між іншим, важко вигадати кращий засіб розчаруватись у племінниці. Сподіваюся, що з божою поміччю я – маючи всіх своїх Найтлі – не набридатиму, як міс Бейтс із своєю Джейн Ферфакс. Уже саме ім'я Джейн Ферфакс наганяє нудьгу. Кожен лист од неї перечитується по сто разів; її люб'язності на адресу всіх друзів повторюються без кінця, а якщо вона вряди-годи пришле своїй тітоньці викрійку корсажа або зв'яже для своєї бабусі пару підв'язок, то впродовж місяця тільки про це і чути. Я не бажаю Джейн Ферфакс нічого поганого, але вона наганяє на мене смертельну нудьгу.

Вони вже наближалися до хатини, і тому всі марні розмови було облишено. Емма була дуже співчутлива; вона особисто допомагала злидарям у їх убозстві як увагою, добротою, порадою і терплячістю, так і власним гаманцем. Вона добре зналася на їх звичках, враховувала їхню неосвіченість і спокуси, що їх терзали, не мала романтичних ілюзій стосовно наявності якихось непересічних чеснот у тих, на кого освіта вплинула так мало; з готовністю і симпатією переймалася їхніми бідами; у свою допомогу вона вклала і душу, і розум, і добру волю. Сьогодні вона прийшла відвідати людей, які були і бідні, і хворі. Пробувши в хатині стільки, скільки було необхідно для того, щоб допомогти добрим словом та порадою, вона вийшла звідти з таким враженням від побаченого, що не проминула сказати Гаррієт, коли вони віддалялися від будинку:

– Отакі сцени, Гаррієт, ідуть на користь. У порівнянні з ними все інше видається таким дріб'язковим! У мене зараз таке відчуття, що до кінця сьогоднішнього дня я не здатна буду думати ні про що інше, як про цих бідолах; однак хто знає, настільки швидко все це може зникнути з моєї голови?

– Істинна правда, – мовила Гаррієт. – Бідолахи! Тільки вони і йдуть на думку.

– Усе ж мені здається, що це враження не зникне так скоро, – сказала Емма, минаючи невисоку загорожу і знову стаючи на хиткий підніжок, що ним закінчувалася вузька і слизька стежина, яка вела до провулку через садок біля хати. – Гадаю, що зовсім не скоро, – повторила вона і зупинилась, аби ще раз поглянути на гнітюче злиденний зовнішній вигляд цієї хижки і пригадати ще більш гнітючу злиденність усередині її.

– Так, звісно, не скоро, – мовила її супутниця.

Вони попрямували провулком. Далі був некрутий заворот, і коли вони його минули, то відразу ж побачили містера Елтона, причому так несподівано і близько, що Емма тільки і встигла сказати:

– Дивись, Гаррієт, а ось і зовсім неочікуване випробування твердості наших добрих намірів. Що ж, сподіваюсь, – це було сказано з посмішкою, – можна припустити, що коли співчуття додало страждальцям завзяття і принесло їм полегшення, то таким чином воно зробило все те, що має дійсно важливе значення. Якщо ми співчуваємо нещасним, то досить зробити для них усе, що можемо. Решта – це просто пустопорожня жалість, якою ми марно терзатимемо наші душі.

Ледь Гаррієт устигла мовити у відповідь: «Авжеж, певна річ», – як вищезгаданий джентльмен порівнявся з ними. Однак першою темою розмови стали нужденність та страждання сім'ї злидарів. Містер Елтон якраз збирався туди зайти. Тепер же він міг відкласти свій візит; але вони мали дуже цікаву розмову про те, чим можна допомогти і чим слід допомогти. Потім містер Елтон пішов разом із ними.

«Зустріч під час такої благородної місії, – подумала Емма, – спільна участь у благодійній справі – це значно посилить любов у кожному з них. Я не здивуюсь, якщо результатом стане освідчення в коханні. Якби мене тут не було, це неодмінно сталося б сьогодні. Шкода, що я з ними, а не в іншому місці».

Бажаючи відійти якомога далі від Гаррієт і містера Елтона, вона незабаром залишила їх удвох на дорозі і перейшла на вузьку стежку, що тяглася узвишшям уздовж провулку. Але не минуло і двох хвилин, як Емма помітила, що звичка Гаррієт від когось залежати і когось наслідувати змушує її йти слідом за нею і що вони невдовзі знову опиняться поруч. Такий поворот подій Емму не влаштовував, і вона негайно ж зупинилась щоб нібито перешнурувати свій полуботок. Нахилившись над ним і повністю перегородивши стежину, Емма попрощала парочку мати люб'язність іти собі далі, вона ж вирушить слідом за півхвилини. Так вони і вчинили; коли ж вона визнала за доречне покінчити зі шнуркуванням, їй поталанило, і вона змогла затриматися ще раз, бо її перестріло дитинча з хатини, де вона щойно була. Згідно з наказом, ця маленька дівчинка прямувала з глечиком у руках до Гартфілда за супом. Іти

поруч із дівчинкою, розмовляти з нею і розпитувати її було справою абсолютно природною, тобто було б справою абсолютно природною, коли б Емма діяла без жодного наміру. Таким чином вона змогла триматися на відстані від своїх супутників, не змушуючи їх чекати себе. Однак, сама того не бажаючи, вона поволі наздогнала їх, бо дитинча крокувало швидко, а Гаррієт із містером Елтоном – повільно. Еммі тим більше не хотілося цього робити, тому що вони з цікавістю розмовляли. Містер Елтон говорив пожвавленим тоном, Гаррієт задоволено слухала. Емма пропустила дівчинку вперед і почала міркувати, як би їй ще раз затриматися, але тут вони обоє озирнулись, і їй довелося їх наздогнати.

Містер Елтон усе ще говорив, продовжуючи розповідь про якусь цікаву подробицю; Емма ж пережила певне розчарування, коли виявилось, що він усього лише описував своїй прекрасній супутниці вчорашню вечірку в свого приятеля Коула, і що вона прийшла якраз вчасно, щоб послухати про сири – стилтон та уїлтшир, масло, селеру, бурячки та десерт.

«Ця розмова, звичайно ж, незабаром скінчилася б обговоренням чогось суттєвішого, – промайнула у неї втішна думка, – для закоханих будь-яка тема є цікавою і будь-яка тема служитиме прелюдією до висловлення того, що зберігається в серці. Як жаль, що я не затрималася довше!»

Вони мовчки йшли далі, поки не показалася загорожа будинку, де мешкав священник. Раптом в Емми виникло рішуче бажання зробити так, аби Гаррієт хоч під якимось приводом потрапила до помешкання, і для цього вона вдала, що із її полуботком знову трапилося щось серйозне. Це ще раз дало їй змогу затриматися начебто для того, щоб його полагодити. Вона швиденько обірвала шнурок і спритно викинула в рівчак, після чого мала всі підстави благодати своїх попутників зупинитися, оскільки вона неспроможна виправити становище і хоч якось дійти додому.

– Відірвався шнурок, – сказала вона, – і я не знаю, як мені бути. Вибачте, що я виявилася такою морочливою попутницею, але, сподіваюсь, я не завжди матиму стільки клопоту із взуттям. Містере Елтон, я змушена просити дозволу зайти до вас у будинок і роздобути у вашої економки шматок стрічки чи якоїсь мотузки або щось таке, щоб не спадав полуботок.

Почувши таке, містер Елтон весь засяяв од щастя; із надзвичайною запобігливістю та люб'язністю він завів їх у свій будинок і намагався подати все якнайкраще. Він показав їм якраз ту кімнату, де в основному і мешкав; її вікна виходили на вулицю. З нею безпосередньо сполучалася ще одна кімната; двері між ними були відчинені, і Емма зайшла туди разом з економкою, щоб та їй якнайліпшим чином допомогла. Емма вирішила не зачиняти дверей, лишити, як і були, але вона не мала ніяких сумнівів, що містер Елтон їх зачинить. Однак він цього не зробив, і двері так і залишилися напіввідчиненими. Втягнувши економку в безкінечні розмови, вона сподівалася, що тим часом молодий священник матиме змогу поговорити в сусідній кімнаті на тему, котра хвилювала його серце. Минуло десять хвилин, але вона не почула нічого, крім власного голосу. Тягнути час уже не було сенсу. Тож їй довелося припинити розмови і з'явитись у кімнаті.

Закохані стояли разом біля одного з вікон. Вони сприймалися вкрай оптимістично, і якусь мить Емма торжествувала, що її задум увінчався успіхом. Але вона помилилася: містер Елтон так і не розпочав розмову по суті. Він був надзвичайно люб'язний та чарівливий і розповів Гаррієт, що, побачивши, як вони проходять повз його будинок, навмисне вирішив піти слідом; потім тривалий вияви галантності і малозначні натяки, але нічого серйозного сказано так і не було.

«Обережний, дуже обережний, – подумала Емма, – він просувається вперед дюйм за дюймом і не ризикне нічим, доки не пересвідчиться, що успіх гарантовано».

І хоча її хитромудрі плани поки що не досягли кінцевої мети, вона лестила собі тим, що цей випадок явно зробив чималу приємність обоє закоханим і неодмінно спричинить визначну подію.

Розділ 11

Тепер необхідно було дати містеру Елтону змогу чинити на власний розсуд. Емма вже просто фізично не могла опікуватися його щастям чи пришвидшувати його дії. Приїзд родини її сестри був уже не за горами, і тому спочатку подумки, а потім реально він став об'єктом її першочергової уваги. Протягом тих десяти днів, що Ізабелла з чоловіком і дітьми збиралися провести в Гартфілді, навряд чи можна було розраховувати – та вона й сама не розраховувала – на якесь сприяння двом закоханим, крім надання нечастої і випадкової допомоги. А втім, вони і самі могли пришвидшити події, якби захотіли; Гарріет і містер Елтон мусили довести справу до розв'язки так чи інакше, незалежно від їхнього бажання. Емма вже не збиралася витрачати на них свій час. Є такі люди, для яких чим більше робиш, тим менше вони самі бажать щось зробити для себе.

Містер Джон Найтлі та його дружина довше, ніж зазвичай, не були в Саррі, і тому їхній приїзд викликав підвищений інтерес. Із часу одруження і аж до цього року кожна з їхніх тривалих відпусток розподілялася між Гартфілдом і Донвелл-Еббі, але цієї осені весь відпочинок було присвячено морським купанням дітей. Тому їхні родичі в Саррі не спілкувалися з ними як слід уже багато місяців, а містер Вудхаус їх узагалі не бачив, бо його не можна було вмовити їхати в такі далекі краї, як Лондон, навіть заради бідолашньої Ізабелли. Тож тепер він радісно, але надзвичайно схвилювано і з деяким страхом, очікував на їхні короткі відвідини.

Містер Вудхаус дуже переймався тими важкими випробуваннями, котрих мала зазнати його дочка у зв'язку з поїздкою, але зовсім не думав про труднощі, які випадуть на долю його кучера і коней, що мусили перевозити частину гостей другу половину шляху. Однак усі переживання були марними: останні шістнадцять миль були подолані без проблем, і містер Найтлі з дружиною, п'ятьма дітьми та необхідною кількістю няньок – усі дісталися до Гартфілда цілими й неушкодженими. Товкотнеча і радість од їхнього приїзду, велика кількість людей, з котрими треба було розмовляти, яких треба було вітати, підбадьорювати і розмішувати в різних місцях і всіляко влаштовувати, спричинилися до такого шуму і сум'яття, що нерви містера Вудхауса витримали їх лише в цьому і ні в якому іншому випадку, а якби цей гармидер тривав довше, то вони здали б усе одно. Але місіс Найтлі настільки поважала звичаї Гартфілда і почуття свого батька, що, незважаючи на свою материнську турботу про негайне задоволення потреб своїх улюбленців, про якнайскоріше і невідкладне забезпечення їм належної свободи дій і необхідного догляду, про сон, розваги і всі ті їжу та напої, яких тільки вони могли забажати, ніколи не допускала, щоб діти подовгу йому набридали особисто чи під виглядом тієї метушливої опіки, якої вони потребували.

Місіс Найтлі являла собою гарненьку елегантну жіночку з тихими і лагідними манерами та вдачею, що була надзвичайно приязною та емоційною. Вірна дружина і любляча мати, вона цілком була поглинута родинними турботами, а свого батька і сестру любила ніжною любов'ю, сильнішими за яку були тільки її почуття до чоловіка і дітей. Ні в сестрі, ні в батькові вона не вбачала ніяких вад. Це була жінка, що не вирізнялася особливим розумом чи метикуватістю; нагадуючи в цьому свого батька, вона також великою мірою успадкувала його статуру. Сама маючи слабе здоров'я, вона надміру переймалася здоров'ям власних дітей, всього боялася та часто нервувала і ставилася до свого міського лікаря містера Вінгфілда так само шанобливо, як і її татусь – до містера Перрі. Крім того, вони були схожі загальною доброзичливістю своїх характерів і розвинутою звичкою міцно триматися всіх своїх давніх знайомих.

Містер Джон Найтлі був високий і дуже розумний чоловік шляхетного вигляду. У своїй професії він робив успіхи, і кар'єра його йшла вгору; у приватному житті це був поважний

сім'янин і домосід, але його стримані манери не всім були до вподоби; до того ж інколи він перебував у настрої не дуже гарному. Він не був людиною кепської вдачі, бо не настільки часто безпричинно злився, щоб заслужити таку репутацію, але характер мав далеко не бездоганий. А при такій безмежно люблячій дружині притаманні його характеру вади просто не могли не поглибитися. Надзвичайна лагідність її вдачі псувала вдачу його власну. Він мав ті ясність і кмітливість розуму, яких бракувало їй, і часом міг чинити неввічливо або навіть грубо. Красуня своячка його недолюблювала. Жодна його вада не проминула повз її увагу. Вона швидко відчувала ті дрібні образи, які він завдавав Ізабеллі і які сама Ізабелла відчувати була нездатна. Може, Емма і не була б такою прискіпливою, якби в його манерах проступало більше улесливості стосовно неї самої, але тут він поводився як спокійний та доброзичливий зять і друг – без похвал та сліпої емоційності. Однак ніякі компліменти на її адресу не змогли б приховати від неї його найбільшого, як їй вважалося, недоліку, котрий інколи давався взнаки, – браку пошани та поблажливості до її батька. Тут Джону Найтлі не завжди вистачало необхідної терплячості. Притаманні містеру Вудхаусу дивацтва та метушливість викликали інколи з його боку цілком зрозумілий протест або різку репліку, котрі – попри свою обґрунтованість – були абсолютно зайвими. Це траплялося нечасто, бо насправді містер Джон Найтлі дуже поважав свого тестя і віддавав йому належне; але як на Емму – занадто часто, бо навіть коли все миналося благополучно, то однаково доводилося з болісним страхом зважати на можливий спалах емоцій. Проте початок кожних відвідин супроводжувався висловлюванням лише найтепліших почуттів, а оскільки цей візит з необхідності мав бути дуже нетривалим, то можна було сподіватися, що він пройде в атмосфері нічим не затьмареної сердечності. Не встигли вони всістись і розташуватись, як містер Вудхаус, меланхолійно похитавши головою і невесело зітхнувши, привернув увагу своєї доньки до сумної переміни, що сталась у Гартфілді відтоді, як вона була тут востаннє.

– Ах, люба моя, – сказав він, – бідолашна міс Тейлор – це дуже сумна історія!

– О так, сер, – швидко відгукнулася вона зі співчуттям у голосі, – вам, напевне, так погано без неї! І любій Еммі також! Воістину жахлива втрата для вас обох! Я так переживала за вас. Я і уявити собі не могла, як же ви зможете без неї обійтись. Це дійсно сумна переміна. Але сподіваюсь, сер, що вона почувається досить добре.

– Досить добре, люба моя, сподіваюсь, що досить добре. Мені відомо, що їй непогано на новому місці.

Тут містер Джон Найтлі тихо спитав Емму, чи є якісь сумніви стосовно клімату в Рендоллзі.

– Що ви, ні! Абсолютно ніяких. Ніколи в житті я не бачила, щоб міс Вестон мала такий гарний вигляд, ніколи. Тато лише висловлює особистий жаль.

– Що робить честь їм обом, – почувалася люб'язна відповідь.

– А ви досить часто бачитеся з нею, сер? – сумно запитала Ізабелла в тон своєму батечку.

Містер Вудхаус засумнівався.

– Далеко не так часто, моя люба, як мені хотілося б.

– Годі, тату! З того часу, як вони побралися, ми не бачили їх аж один день. Уранці або ввечері кожного дня, окрім одного, ми бачилися з міс Вестон чи з містером Вестоном (а в основному – з обома) в Рендоллзі або тут, а найчастіше – як ти, Ізабелло, можеш здогадатися – ми бачилися з ними тут. Вони дуже радо роблять нам візити. А містер Вестон – так само радо, як і міс Вестон. Тату, говорячи таким меланхолійним тоном, ти можеш створити в Ізабелли хибне враження про всіх нас. Ніхто не мусить сумніватися, що за міс Тейлор треба сумувати, але ніхто не мусить також сумніватися, що містер і міс Вестон дійсно не дають нам сумувати за нею так, як ми побоювались, і це – істинна правда.

– Як тому і слід бути, – сказав містер Джон Найтлі, – і як, сподіваюся, воно і було, судячи з ваших листів. Її прагнення виявляти до вас увагу не підлягає сумніву, а оскільки містер Вестон є людиною незайнятою і товариською, то це полегшує справу. Кохана, я тобі завжди говорив, що ніколи не розділяв ваших побоювань стосовно тих негативних наслідків, до яких спричиниться ця переміна в Гартфілді; сподіваюсь, тепер ти задоволена, після того як отримала підтвердження цього з боку Емми.

– Так, певна річ, – мовив містер Вудхаус, – я, звичайно ж, не можу заперечувати, що місіс Вестон, бідолашна місіс Вестон, дійсно буває у нас досить часто – одначе, вона завжди мусить повертатися додому.

– Якби вона не поверталася, то це було б дуже негарно по відношенню до містера Вестона, тату. Ти зовсім забув про бідолашного містера Вестона.

– Я теж гадаю, – доброзичливо мовив Джон Найтлі, – що певні права містер Вестон все ж таки має. Ми з вами, Еммо, наважимося взяти сторону бідолашного чоловіка. Оскільки я – одружений чоловік, а ви – жінка незаміжня, то з однаковою готовністю зможемо визнати за ним певні права. Що ж до Ізабелли, то вона у шлюбі достатньо давно, щоб належно оцінити ті його переваги, що дають можливість якомога довше обходитися без усіх містерів Вестонів разом узятих.

– Я, мій любий? – вигукнула його дружина, почувши і зрозумівши лише частину сказаного. – Ти про мене говориш? Не сумніваюся, що нема і бути не може більшої прихильниці шлюбу, ніж я; і коли б не та злощасна необхідність полишити Гартфілд, то я неодмінно вважала б міс Тейлор найщасливішою жінкою у світі. Стосовно ж зневаги до прав містера Вестона, пречудового містера Вестона, то, гадаю, що він заслуговує на всляку повагу. На мою думку, мало є людей із характером кращим, ніж у нього. Тут із ним зрівнятися можуть лише ти і твій брат. Я ніколи не забуду, як він запускав для Генрі повітряного змія в отой вітряний день минулого Великодня, а після того, як у вересні минулого року о дванадцятій годині ночі спеціально написав записку, щоб запевнити мене у відсутності скарлатини у Кобемі, я переконалася, що немає у світі більш чуйного серця і людини кращої, ніж він. Хіба що тільки міс Тейлор могла заслужити такого чоловіка, як містер Вестон.

– А як там його нащадок? – запитав Джон Найтлі. – Він приїздив сюди з нагоди шлюбу свого батька чи ні?

– Іще не приїздив, – відповіла Емма. – Усі так чекали на його прибуття незабаром після одруження, але сподівання так і лишилися сподіваннями; а останнім часом я про нього не чула нічого.

– А ти розкажи їм про листа, люба моя, – сказав Еммин батько. – Він написав бідолашній місіс Вестон вітального листа, між іншим – дуже доречного і прекрасного листа. Вона показувала його мені. Дуже добре, що він його написав. Важко сказати, чи додумався до цього сам, чи хтось підказав йому це зробити. Він іще зовсім молодий, і може, його дядько...

– Мій любий тату, йому вже двадцять три роки. Ти забуваєш, що час плине швидко.

– Двадцять три! Та невже? Хто б міг подумати – йому ж було лише два роки, коли померла його бідолашна мати! Гай-гай, час просто летить! До того ж я маю дуже погану пам'ять. Однак це дійсно був надзвичайно гарний і милий лист, що зробив містеру і місіс Вестон велику приємність. Пригадується, надісланий він був із Веймута і датований двадцять восьмим вересня. Починався так: «Шановна пані!» – про що там йшлося далі – не пам'ятаю, а потім – підпис «Ф. Ч. Вестон Черчілль». Це я пам'ятаю точно.

– Як люб'язно і чемно з його боку! – вигукнула добросерда місіс Найтлі. – Не сумніваюся, що він – надзвичайно приємна молода людина. Але який жаль, що він не живе вдома зі своїм батьком! Це такий жах, коли дитину забирають від батьків із дому, де вона народилася! Я не розумію – і ніколи не зрозумію, як це містер Вестон міг із ним розстатися. Покинути

власну дитину! Я ніколи не зможу добре ставитися до тих, хто підштовхує інших людей до подібних кроків.

– Мені здається, що ніхто і не ставився до Черчіллів гарно, – холодно зауважив містер Джон Найтлі. – Але не думай, що містер Вестон почувався б так само, як почувалася б ти, відмовляючись од Генрі чи Джона. Містер Вестон – скоріш людина легкої і життєрадісної вдачі, а не людина, якій притаманні сильні почуття. Він приймає життя таким, яким воно є, і в той чи інший спосіб отримує від нього задоволення, а його комфорт, наскільки я розумію, набагато більше залежить від того, що зазвичай називають *товариством*, тобто від його здатності їсти, пити і грати з сусідами у віст п'ять днів на тиждень, аніж від прихильності сім'ї та всього того, що забезпечує домівка.

Сказане межувало зі спробою запламувати містера Вестона і тому не сподобалося Еммі. Вона вже збиралася висловити своє заперечення, але переборола себе, і це бажання минулося. Емма вирішила по можливості зберігати спокій. До того ж було щось почесне і шляхетне у відданості Джона Найтлі домашньому вогнищу і в тому, що домівка була для нього річчю самодостатньою, а саме це і викликало його зневажливе ставлення до спрощених стосунків між людьми і до тих, хто таким стосункам надавав важливого значення. Саме це і давало їй вагомий підстави для поблажливості по відношенню до зятя.

Розділ 12

З ними мав обідати і містер Найтлі. Це суперечило намірам містера Вудхауса, який не любив, коли хтось заважав йому насолоджуватися товариством Ізабелли в перший день її приїзду. Однак Емміне почуття справедливості відіграло вирішальну роль; а окрім усвідомлення того, що кожен із братів має однакове право на цю зустріч, було ще й задоволення від того, що вона зробила містеру Найтлі належне запрошення, незважаючи на їхню недавню суперечку.

Вона сподівалася, що тепер вони зможуть відновити дружні стосунки. Їй здавалося, що настав час помиритися. Однак слово «помиритися» видавалося недоречним. *Вона* аж ніяк не вважала себе неправою, а *він* ніколи б не визнав власну неправоту. Про поступку, таким чином, не йшлося, але настав час зробити вигляд, що вони ніколи й не сварилися, і вона сподівалася, що відновленню дружби може посприяти те, що, коли містер Найтлі зайшов у кімнату, Емма була з дитиною – гарненькою восьмимісячною дівчинкою, наймолодшою з прибулих. До Гартфілда вона приїхала вперше і радо чукикалася на руках у своєї тітоньки. І це дійсно допомогло: спочатку були сердиті погляди і короткі запитання, але невдовзі він непомітно для себе перейшов до своєї звичної манери розмовляти і відібрав у неї дівчинку з безцеремонністю, що свідчила про цілковиту дружелюбність. Емма зрозуміла, що вони знову друзі. Остаточно переконавшись у цьому, вона спочатку відчула величезне задоволення, а потім – задержуватість; тож коли він із замилюванням споглядав дитинча, вона не втрималася і мовила:

– Це така втіха, що про племінників та племінниць ми думаємо однаково. Стосовно ж дорослих наші думки інколи дуже різняться. Гадаю, однак, що по відношенню до цих дітей у нас ніколи не буде розбіжностей.

– Коли б ви так широко користувалися своїми природними імпульсами в оцінці дорослих і так мало залежали у своїх стосунках з ними від ваших фантазій і примх, як це у вас буває по відношенню до дітей, то наші думки завжди збігалися б.

– Ну звичайно ж, – розбіжності між нами завжди є наслідком моєї неправоти.

– Авжеж, – сказав він із усмішкою, – і для цього є вагомі підстави. Коли ви народилися, мені було шістнадцять років.

– Суттєва різниця, нічого не скажеш, – відповіла Емма, – певна річ, що в той період нашого життя я значно поступалася вам у здатності до оцінок; та чи не трапилося так, що за двадцять один рік наші точки зору стали значно ближчими?

– Так – набагато *ближчими*.

– Але все одно не настільки близькими, щоб дати мені шанс мати рацію тоді, коли наші погляди різняться.

– Я і досі переважаю вас своїми шістнадцятьма роками життєвого досвіду, а також тим, що я – не гарненька жінка і не зіпсоване дитя. Годі вам, моя люба Еммо, будьмо друзями і облишмо цю тему. А ти, маленька Еммочко, скажи своїй тітоньці, щоб та не давала тобі поганих прикладів і не навчала згадувати минулі чвари; а ще скажи, що, може, вона і буде мати рацію колись, але нині вона явно помиляється.

– Як слушно сказано! – вигукнула вона, – істинна правда. Еммочко, зростай кращою жінкою, ніж твоя тітка. Будь незрівнянно розумнішою і незрівнянно менш марнославною. Ще кілька слів, містере Найтлі, і ми знову посваримося. Доки йшлося про добрі наміри, ми *обоє* мали рацію. Мушу сказати, що життя поки що не продемонструвало хибності моїх аргументів. Хотілося б тільки знати, що містер Мартін не надто сильно переживає і журиться.

– Сильніше не буває, – почувалася коротка і вичерпна відповідь.

– Он як! Що ж, дуже жаль. А тепер потиснемо одне одному руки.

Тільки вони встигли це зробити, до того ж – із неабиякою сердечністю, як з'явився Джон Найтлі; вони обмінялися привітаннями в чисто англійському стилі: «Здрастуй, Джордже» – «Здоров був, Джоне», приховавши під незворушність, що скидалася на байдужість, глибоку прихильність, котра в разі потреби спонукала б кожного з них зробити все для блага іншого.

Вечір минав у тихих розмовах, оскільки містер Вудхаус цього разу полишив карти заради того, щоб поговорити щиросердо зі своєю любов'ю Ізабеллою, і невеличке товариство природним чином розділилося на дві групи: з одного боку – він із дочкою, а з іншого – брати Найтлі. Обговорювані ними теми були зовсім різними і майже не перетинались, а Емма час від часу приєднувалася до тієї чи іншої групи.

Брати обговорювали свої турботи і плани, але головним чином це стосувалося старшого з них, котрий був людиною набагато більш компанійською і завжди любив поговорити. Як мировий суддя, він часто консультував Джона з якогось аспекту законодавства або наймні розповідав про цікаві випадки зі своєї практики; як хазяїн, що тримає родинну ферму в Донвеллі, він мав повідомити, чим буде засіяне кожне поле наступного року, а також поділитися усіма тими місцевими новинами, що можуть зацікавити брата, котрий теж прожив у Донвеллі більшу частину свого життя і відчував до нього сильну прихильність. План стічної канави, ремонт паркану, повалення дерева, призначення кожного акру під пшеницю, ріпу чи ярові зернові – все це викликало у Джона настільки жвавий інтерес, наскільки дозволяла його стриманіша вдача, а коли його брат про щось і забував розповісти, то про це розпитувалося тоном, близьким до нетерплячого.

А поки вони ось так розмовляли, зраділий містер Вудхаус виливав душу своїй дочці потоком приємних співчуттів та ніжних пересторог.

– Моя сердешна Ізабелло, – мовив він, з любов'ю взявши її за руку і на хвилину перервавши її клопоти з якимось із п'яти малюків. – Ти так давно, так давно тут була, що просто жах! Після поїздки, напевне, відчуваєшся зовсім змороною! Люба моя, тобі слід рано лягти спати – а перед цим я раджу тобі з'їсти трохи вівсянки. Давай разом з'їмо по мисочці. Люба Еммо, може, всім запропонувати з'їсти трохи рідкої вівсянки?

Емма нічого подібного пропонувати не збиралася, бо прекрасно знала, що ні її, ні братів Найтлі тут переконати було неможливо, і тому наказала принести лише дві миски. Ще деякий час містер Вудхаус співав хвалу вівсянці, потім висловив здивування тим фактом, що не всі її щовечора їдять, і нарешті з глибокодумним виглядом мовив:

– Моя люба, не треба було ризикувати і вирушати восени до Саут-Енда; краще б ви приїхали до нас. Я ніколи не був високої думки про морське повітря.

– Але ж містер Вінгфілд дуже наполегливо нам це рекомендував – інакше б ми не поїхали. Він рекомендував як морське повітря, так і купання всім дітям, але особливо – маленькій Беллі з огляду на її слабке горло.

– Можливо, люба моя, але Перрі має великі сумніви, що море піде їй на користь; сам же я давно і твердо переконаний – хоча раніше цього і не казав, – що море взагалі мало кому йде на користь. Одного разу воно ледь не вбило мене.

– Годі, годі! – вигукнула Емма, відчуваючи небажаність цієї теми. – Благаю вас припинити розмови про море. Від них у мене з'являється заздрість і я починаю почуватися нещасною – бо я ніколи не була на морі! Тому вибачте, але тема Саут-Енда оголошується забороненою. Ізабелло, серденько, щось я не чула, щоб ти хоч раз поцікавилася містером Перрі; а він, до речі, ніколи про тебе не забуває.

– Ой, дійсно! Славний містер Перрі – як він там, сер?

– Та так – добре, але не дуже. Сердега Перрі страждає від розлиття жовчі, але не має часу потурбуватися про себе – він сам каже мені, що ніколи про себе потурбуватись – і це

дуже сумно – адже його постійно кудись викликають. Не знаю, чи має ще хтось таку велику практику, як він. Бо ж ніхто і не тямить у своїй професії так добре, як він.

– А місіс Перрі і діти – як вони? Діти сильно підросли? Я так поважаю містера Перрі! Сподіваюсь, що він незабаром навідається. Йому приємно буде побачити моїх крихіток.

– Я теж сподіваюся, що містер Перрі прийде до нас завтра, бо маю спитати в нього дещо важливе про себе. До речі, моя люба, коли він прийде, ти б попрохала його подивитися горло маленької Белли.

– О ні, сер, її горло вже настільки поліпшилося, що я майже не маю підстав для хвилювання. Може, купання їй так чудово допомогло, а може, це сталося завдяки прекрасним примочкам від містера Вінгфілда, котрі ми час від часу застосовували, починаючи з серпня...

– Сумніваюсь, моя люба, що купання пішло їй на користь, – а якби я знав, що вам потрібні примочки, то замовив би слово...

– Здається, ти забула про місіс та міс Бейтс, – сказала Емма, – ти жодного разу про них не питала.

– Ой! Зовсім забула! Славні Бейтси – мені так за себе соромно, – але ж ти згадувала про них у кожному листі. Сподіваюся, що у них усе гаразд. Мила старенька місіс Бейтс – я навідаюся до неї завтра і дітей з собою візьму. Вони завжди так раді бачити моїх малюків. А пречудова міс Бейтс! Воістину достойні люди! Як вони там, сер?

– Непогано, люба моя, загалом непогано. Але два місяці тому сердешна місіс Бейтс сильно застудилася.

– Який жаль! Минулої осені застуда дійсно поширювалася як ніколи. Містер Вінгфілд казав мені, що ніколи ще не бачив такої епідемії й таких тяжких форм цієї хвороби – хіба що тоді, коли це був справжнісінький грип.

– Схоже, що приблизно так воно й було, але не настільки, як ти змальовуєш. Перрі каже, що випадків застуди було дуже багато, але їх перебіг не був таким тяжким, як це зазвичай буває в листопаді, – він знає це зі своєї практики. Загалом Перрі не вважає, що це був період підвищеної захворюваності.

– Так, містер Вінгфілд теж не вважає його періодом *дуже* високої захворюваності, хіба що...

– Моя бідолашна дитинонько, річ у тім, що в Лондоні будь-який період є періодом підвищеної захворюваності. У Лондоні немає і бути не може жодної здорової людини. Який жах, що тобі доводиться там жити! Так далеко! І там таке погане повітря!

– Та ні ж бо – саме у нас повітря не таке вже й погане. Наш район Лондона є набагато кращим за більшість інших! Не плутайте нас з рештою Лондона, мій шановний добродію. Брансвік-сквер сильно відрізняється від усіх інших районів. У нас так легко дихається! Слово честі, я не хотіла б мешкати в якомусь іншому районі міста; навряд чи є якийсь інший, де я б хотіла ростити своїх дітей – у *нашому* районі так надзвичайно легко дихається! Містер Вінгфілд вважає, що повітря навколо Брансвік-сквер є безсумнівно найкращим.

– Та годі, люба моя, все одно це не Гартфілд. Що б ти не казала, але після тижневого перебування в Гартфілді ви стаєте іншими людьми; ви починаєте виглядати зовсім по-іншому. А наразі я не сказав би, що хтось із вас має гарний вигляд.

– Шкода, що ви так вважаєте, сер, але запевняю вас, що сама я почуваюся досить добре за винятком незначного нервового головного болю та прискореного серцебиття, котре переслідує мене скрізь, куди б я не поїхала. А якщо діти перед сном і виглядали дещо блідими, то це тому, що від поїздки та радісного збудження по прибутті вони втомилися трохи сильніше, ніж звичайно. Сподіваюся, що завтра ви будете кращої думки про їхній зовнішній вигляд, бо містер Вінгфілд – запевняю вас – сказав мені, що ще ніколи на час від'їзду здоров'я всіх нас не було таке добре. Радію, що хоч містер Найтлі не видається вам хворим, – сказала Ізабелла і з ніжною турботливістю поглянула на свого чоловіка.

– Він має більш-менш нормальний вигляд, моя люба, і тільки; тут я нічим тебе не пораду. Гадаю, що містер Найтлі виглядає далеко не найкращим чином.

– Що там, сер? Ви щось мені сказали? – вигукнув Джон Найтлі, зачувши власне ім'я.

– Коханий, на жаль, тато вважає, що в тебе поганенький вигляд – однак сподіваюсь, це тому, що ти трохи втомився. Усе-таки перед від'їздом тобі треба було побачитися з містером Вінгфілдом.

– Люба моя Ізабелло, – скрикнув він роздратовано, – благаю, нехай тебе не хвилює мій вигляд. Займайся собі власним здоров'ям та здоров'ям дітей, пести їх, але дозволь мені виглядати так, як хочу я.

– Я не зовсім зрозуміла, – вигукнула Емма, – що ви там казали своєму братові про намір вашого друга містера Грема найняти управителя з Шотландії для свого нового маєтку. А чи варто це робити? Чи не виявляться давні забобони надто сильними?

І Емма продовжувала розмову подібним чином так довго і так успішно, що коли їй знову довелося перевести свою увагу на батька та сестру, вона почула лише безневинні і люб'язні розпитування Ізабелли про Джейн Ферфакс. І хоча загалом Джейн Ферфакс не була в неї у великому фаворі, саме в той момент Емма радо приєдналася до похвал на її адресу.

– Джейн Ферфакс! Вона така мила і люб'язна! – сказала місіс Найтлі. – Я так давно з нею не бачилася, хіба що випадково у місті й то ненадовго! Напевно, її добра старенька бабуся і пречудова тітонька такі щасливі, коли вона приїздить їх провідати! Мені завжди дуже прикро за любу Емму, тому що Джейн Ферфакс не може частіше бувати в Гайбері! Думаю, що тепер, коли їх дочка вийшла заміж, полковник Кемпбелл і місіс Кемпбелл зовсім перестануть її відпускати. А вона була б для Емми прекрасною подругою.

Містер Вудхаус з усім цим погодився, але не проминув додати:

– А в нас є ще одна приємна молода особа – наша маленька подруга Гаррієт Сміт. Вона тобі сподобається. Еммі годі й бажати приятельки кращої за Гаррієт!

– Мені надзвичайно приємно це чути – але ж усі знають, якою вихованою, освіченою та розумною є Джейн Ферфакс! До того ж вони з Еммою – однолітки.

Ця тема обговорювалася з радісним пожвавленням; потім поступово виникали інші, не менш важливі теми, котрі так само поступово й зникали, але все одно вечір закінчився невеликим збуренням емоцій. Подали рідку вівсянку, і це дало поживу для нових розмов – було висловлено багато похвал на її адресу і багато зауважень – твердого переконання в її корисності для людей будь-якої статури і гнівних філіппік на адресу тих численних домівок, де до неї виявляли недостатню повагу. Однак Ізабеллі довелося зазначити і один з негативних моментів, котрий мав місце зовсім недавно і тому був найкричущішим. Їхня куховарка – молода жінка, яку найняли на час їхнього перебування в Саут-Енді, не змогла второпати, що таке «миска доброї однорідної вівсянки, рідкої, але не дуже». І скільки Ізабелла не замовляла її, вона все одно так і не отримала очікуваного. Розповідь Ізабелли могла спрямувати розмову в небажаному напрямку.

– Ну от! – мовив містер Вудхаус, похитавши головою і зосередивши на дочці погляд, сповнений ніжної турботливості. Для Емми цей вигук означав: «Ну от! Кінця немає сумним наслідкам вашої поїздки до Саут-Енда! Навіть говорити про це не хочеться». Деякий час їй здавалося, що він не буде про це згадувати і що мовчазного споживання їжі буде достатньо, щоб він зосередився на власній «однорідній рідкій вівсянці». Однак минуло декілька хвилин, і він продовжив:

– Я завжди жалкуватиму, що цієї осені ви поїхали на море, замість того, щоб приїхати до нас.

– Але чому ви жалкуватимете, сер? Запевняю вас, ця поїздка принесла дітям багато користі.

– Раз ви вже вирішили їхати до моря, то тоді хоч не до Саут-Енда. Саут-Енд – місце нездорове. Перрі здивувався, що саме на ньому ви зупинили свій вибір.

– Я знаю, що так вважають багато людей, але ж це уявлення є абсолютно хибним, сер. Ми всі почувалися там прекрасно, грязі нам зовсім не дошкуляли; а містер Вінгфілд каже, що вважати Саут-Енд нездоровим місцем – то є хибний погляд. Я впевнена, що на його думку можна покластися, бо він добре розуміється на властивостях повітря, а його брат із сім'єю неодноразово там бували.

– Люба моя, якщо вже ви налаштувалися, то треба було їхати до Кромера. Якось Перрі пробув у Кромері тиждень і запевняє, що це найкращий з усіх морських пляжів. Каже, що там прекрасне відкрите море і дуже чисте повітря. І – наскільки я зрозумів – ви могли б там зняти житло досить далеко від моря – десь за чверть милі від нього – що було б дуже зручно. Не завадило б вам із Перрі порадитися.

– Але ж зважте на різницю у відстані, сер: подумайте тільки, в яку далечінь нам довелося б їхати – приблизно сто миль замість сорока.

– Що ти, люба моя, як каже Перрі, там, де йдеться про здоров'я, всі інші міркування до уваги не беруться; і якщо треба збиратися в дорогу, то не слід вагатися, за сорок миль їхати чи за сто. Краще взагалі нікуди не вирушати і лишитися в Лондоні, ніж за сорок миль потрапити у клімат іще гірший. Саме так Перрі і говорить. Вашу поїздку він вважає дуже необачною.

Емміні спроби зупинити свого батька були марними; і вона не здивувалася, коли при цьому в її зятя урвався терпець і він втрутився у розмову.

– Містер Перрі, – мовив він голосом, сповненим сильного невдоволення, – міг би і не висловлювати своєї думки, доки нею не цікавляться. Яке йому діло до того, що роблю я і в яку частину узбережжя я повезу свою сім'ю? Сподіваюся, що так само, як і містер Перрі, я маю право керуватися власною думкою. Мені не потрібні ні його вказівки, ні його ліки.

Він зробив паузу і, трохи заспокоївшись, додав, але тепер лише із сухим сарказмом у голосі:

– Якщо містер Перрі скаже мені, як перевезти дружину і п'ятеро дітей на відстань у сто тридцять миль з незручностями і витратами не більшими, ніж при поїзді на відстань у сорок миль, то я – так само, як і він, – волітиму їздити до Кромера, а не до Саут-Енда.

– Саме так! – скрикнув містер Найтлі, вдало підключившись до розмови, – нічого не скажеш, це дійсно важливе міркування. Але, Джоне, повернімося до розмови про мою ідею перенести стежку, що веде до Ленема, трохи праворуч, аби вона не проходила через наші луки: я не бачу тут ніяких ускладнень. Я не брався б за цю справу, якби через неї виникли якісь незручності для мешканців Гайбері, але коли згадати, *де* наразі проходить ця стежка... Однак найліпшим доказом тут можуть бути лише мапи. Сподіваюсь, що завтра вранці ми зустрінемося в Еббі і проглянемо їх, а потім ти скажеш мені свою думку з цього приводу.

Містера Вудхауса не на жарт засмутили отакі різкі висловлювання на адресу його приятеля Перрі, якому він – хоча й мимоволі – насправді часто приписував багато власних виразів і почуттів, однак заспокійлива увага його дочок поступово зняла напруженість, а підвищена пильність одного брата і більша стриманість другого унеможливила її повторне виникнення.

Розділ 13

Не було на світі людини щасливішої за місіс Найтлі під час її нетривалих відвідин Гартфілда, коли вона щоранку обходила старих знайомих зі своїми п'ятьма дітьми, а щовечора обговорювала події дня з батьком та сестрою. І бажала тільки одного: щоби дні не спливали так швидко. Це був прекрасний візит – захоплюючий саме завдяки своїй нетривалості.

Загалом вечорами вони були менш зайняті друзями, ніж уранці, до того ж на них чекало ще одне солідне спілкування за обіднім столом – причому в гостях, – уникнути якого не було ніякої можливості, незважаючи на Різдво. Містер Вестон ніяких відмов і слухати не хотів: одного дня всі вони мають пообідати в Рендоллзі. Навіть містера Вудхауса вдалося переконати в можливості такої події як альтернативи розмежуванню товариства.

Він міг би послатися на пов'язані з поїздкою труднощі, але карета і коні його зятя й дочки були в Гартфілді, тому особливих проблем тут не очікувалось, а коли б вони навіть і виникли, то все одно навряд чи змогли би спричинитися до якихось сумнівів щодо поїздки; крім того, Еммі недовго довелося переконувати батька, що в одній із карет за простою може знайтися місце і для Гаррієт.

Гаррієт, містера Елтона і містера Найтлі – як друзів родини – теж запросили до обіду; вирушати треба було рано і малою кількістю: звички та уподобання містера Вудхауса в усьому бралися до уваги.

Вечір напередодні цієї великої події (а виїзд містера Вудхауса на обід у гостях, та ще й двадцять четвертого грудня був дійсно великою подією) Гаррієт провела в Гартфілді, а додому пішла, почувачись від застуди настільки погано, що якби не її наполегливе бажання довіритися піклуванням місіс Годдард, то Емма ні за що не відпустила б її. Емма навідалася до неї наступного дня і переконалася, що дівчині не судилося потрапити на обід у Рендоллзі. Гаррієт сильно лихоманило, і в неї дуже боліло горло; місіс Годдард ніжно і дбайливо доглядала її та говорила про необхідність викликати містера Перрі. Сама ж Гаррієт була настільки хворою і пригніченою, що не могла суперечити авторитетному висновку, через який вона – попри всі свої сльози – втратила можливість брати участь у цій захоплюючій події.

Емма просиділа з Гаррієт скільки змогла, доглядаючи за нею тоді, коли місіс Годдард відлучалась у невідкладних справах. Змальовуючи їй смуток, який охопить містера Елтона, коли той дізнається про її хворобу, вона намагалася підбадьорити дівчину. Потім пішла, переконавшись, що Гаррієт більш-менш заспокоїлась і увірувала в те, що містер Елтон під час різдвяного обіду просто місця собі не знаходитиме, а всі інші дуже за нею скучатимуть. Не встигла вона далеко відійти від дверей закладу місіс Годдард, як їй зустрівся містер Елтон власною персоною, котрий, очевидно, прямував саме до пансіону. Коли ж вони повільно пішли далі, зайняті розмовою про хвору Гаррієт – а про неї містер Елтон, прочувши про сильну застуду, якраз і йшов спитатися, щоби потім розповісти в Гартфілді про стан її здоров'я, – їх перейняв містер Джон Найтлі, що повертався зі своїх щоденних відвідин Донвелла. Із ним були двійко його старших хлопчиків, чії обличчя, що пашили здоров'ям, демонстрували всіляку корисність сільських прогулянок і явно вказували на те, що смаженій баранині та рисовому пудингу, до яких вони поспішали додому, вік відведено короткий. Вони приєдналися до товариства і далі пішли разом. Емма саме розповідала про хворобу своєї подруги: «Сильне запалення горла, дуже висока температура, прискорений слабкий пульс і тому подібне; крім того, вона із занепокоєнням довідалася від місіс Годдард, що Гаррієт схильна до сильних запалень горла і часто тривожила ними хазяйку пансіону». Почувши таке, містер Елтон сам стривожився і вигукнув:

– Запалення горла! Сподіваюсь, не заразне. Не якась гнійна інфекція. Перрі оглянув її? Ви ж дивіться, турбуйтеся про своє здоров'я так само, як і про здоров'я вашої подруги! Благаю вас, не ризикуйте. Чому Перрі не приїздить оглянути її?

Емма, котра насправді зовсім не була наляканою, пом'якшила це надмірне занепокоєння, запевнивши містера Елтона, що досвідчена місіс Годдард належно подбає про Гаррієт; але оскільки вона була зацікавлена в тому, щоб певна міра такого занепокоєння зберігалась, і воліла радше всіляко підтримувати його, ніж навпаки, то через деякий час – наче між іншим – вона додала:

– Сьогодні так холодно – просто жах! Здається, от-от піде сніг. Якби треба було їхати в інше місце і до інших людей, то я скоріше воліла б нікуди не вирушати і залишитися вдома – та ще й батька від говорити. Та оскільки сам він уже вирішив їхати, і погода не видається йому холодною, то краще я не втручатимусь, бо знаю, що для містера і місіс Вестон це буде великим розчаруванням. Але повірте моєму слову, містере Елтон, на вашому місці я б вибачилась і не поїхала. Мені здається, що у вас *уже* хрипкуватий голос, а якщо взяти до уваги завтрашню потребу в численних розмовах і неминучу втому опісля, то не зайвим було б обачливо потурбуватися про себе і лишитися вдома.

Схоже, що містер Елтон розгубився і не знав, як відповісти; а саме так воно й було: хоча його і втішала така увага з боку красуні Емми і йому була несила встояти проти спокуси виконати будь-яку її пораду, він – з іншого боку – не мав ані найменшого наміру відмовлятися од візиту. Емма ж, надто нетерпляча і надто заклопотана своїми упередженими уявленнями та заздалегідь вибудованими планами, була вже нездатною прислухатися до його слів безпристрасно чи придивлятися до нього неупереджено. Тому вона цілком задовольнилася тим, що містер Елтон, погоджуючись з нею, щось промимрив про «дійсно дуже холодну, просто надзвичайно холодну погоду», і пішла собі далі, радіючи з того, що допомогла йому позбутися необхідності їхати до Рендоллза і забезпечила можливість увечері щогодини посилати людей до Гаррієт, аби ті питалися про її здоров'я.

– Ви чините абсолютно правильно, – сказала вона. – А ми за вас вибачимося перед Вестонами.

Та не встигла вона вимовити ці слова, як почула, що її зять люб'язно пропонує йому місце у своїй кареті, якщо погода буде для містера Елтона єдиною перепоною, а містер Елтон – уявіть собі! – швиденько і радісно це запрошення приймає. Справу було зроблено: містер Елтон теж мав їхати, і ніколи його широкі, красиві обличчя не виражало задоволення більшого, ніж у цей момент; ніколи не була його посмішка такою радісною, а очі не сяяли таким тріумфом, як тоді, коли він після цього на неї поглянув.

«От тобі й на, – мовила вона подумки. – Що за дивина така! Я йому дала можливість уникнути поїздки, а він, забувши про хвору Гаррієт, все одно прагне потрапити в товариство! Це дійсно дуже дивно! Мабуть, багато чоловіків, особливо неодружених, мають таку схильність – таку пристрасть: їздити в гості на обід; обіднє спілкування посідає таке високе місце серед їхніх розваг, їхніх занять, що перетворилося на питання честі, майже обов'язок. Тому все інше поступається перед ним – і це, напевне, стосується й містера Елтона. Надзвичайно достойний, люб'язний і приємний молодий чоловік, поза всякими сумнівами до безтями закоханий у Гаррієт, – і той не може відповісти відмовою на запрошення, змушений їхати на обід, куди б його не запросили! Що за дивна штука – любов! Він навіть готовий приписати Гаррієт наявність кмітливого розуму, але не зможе заради неї відмовитися від поїздки на обід».

Незабаром містер Елтон полишив їх, і Емма не могла не віддати йому належне, коли при розлученні він із великою теплотою в голосі згадав про Гаррієт і запевнив її, що перед тим, як матиме щастя зустріти її знов, неодмінно зайде до місіс Годдард, аби спитатися про

здоров'я її красуні подруги і – як він сподівається – почути підбадьорливі новини. Його ж прощальні зітхання і усмішки знову налаштували її прихильно до нього.

Декілька хвилин панувала повна тиша, а потім Джон Найтлі мовив:

– Ніколи в житті не бачив людини, котра б сильніше за містера Елтона прагнула справити гарне враження. Перед жінками він, бідолашний, аж надривається. Із чоловіками може поводитися раціонально і природно, але коли йому треба сподобатися жінці, то тут старається з усіх сил, використовує кожен рису обличчя.

– Манери містера Елтона не бездоганні, – відповіла Емма. – Але коли є бажання догодити і сподобатися, то слід виявляти поблажливість, і багато хто значною мірою це й робить. Коли чоловік із посередніми здібностями старається щосили, він завжди братиме гору над схильним до байдикування генієм. Не можна належним чином не поцінувати ту бездоганно добру вдачу і ласкаву запобігливість, що притаманні містеру Елтону.

– І дійсно, – відразу ж підхопив містер Джон Найтлі з деяким лукавством у голосі, – здається, що саме на вас він свою ласкаву запобігливість і спрямовує.

– На мене? – відповіла вона зі здивованою усмішкою. – Невже ви дійсно гадаєте, що я є об'єктом прагнень містера Елтона?

– По правді кажучи, Еммо, така думка у мене з'являлась; а якщо вона ніколи не з'являлась у вас, то раджу тепер узяти її до уваги.

– Містер Елтон – і кохає мене?! Що за нісенітниця така!

– Я не стверджую цього напевне; але краще вам розібратися, так це чи ні, і відповідним чином скоригувати свою поведінку. Мені здається, що ваші манери його заохочують. Я кажу це як друг, Еммо. Раджу вам озирнутися довкола себе та розібратись у своїх вчинках і намірах.

– Дякую, але запевняю вас: ви помиляєтеся. Містер Елтон і я – добрі друзі, тільки й того, – мовила Емма і пішла далі, розмірковуючи про непорозуміння, що часто спричиняються недостатнім знанням ситуації, і про помилки, яких приречені припускати люди з претензіями на непогрішимість суджень; вона була невдоволена тим, що зять визнав її нетямуною і необізнаною, такою, що потребує поради. Більше він не сказав нічого.

Містер Вудхаус так рішуче налаштувався їхати в гості, що, незважаючи на зростаючу холоднечу, здається, і не збирався від неї ховатись, і, врешті-решт, хвилина в хвилину вирушив у дорогу власною каретою зі своєю старшою дочкою, причому про погоду турбувався явно менше за своїх попутників. Він був надто зачудований самим фактом своєї поїздки і сповнений усвідомлення тієї радості, яку викличе його приїзд до Рендоллза, щоб помічати холод, і надто тепло вдягнений, аби його відчувати. Однак холод був дійсно сильний; і коли в дорогу вирушав другий екіпаж, то вже падали перші нечисленні сніжинки, а небо було таким нахмареним, що, здається, бракувало лише теплішого повітря, аби навколишній світ вельми швидко став надзвичайно білим.

Емма швидко переконалася, що її попутник був далеко не в найкращому настрої. Підготовка до виїзду і сам виїзд у таку погоду, необхідність пожертвувати спілкуванням з дітьми заради поїздки на обід – все це було нещастям або принаймні великою незручністю, з якою містер Джон Найтлі ніяк не міг змиритися. Він не очікував від цього візиту нічого такого, заради чого варто було б їхати взагалі, і всю дорогу до будинку священника тільки те й робив, що висловлював своє невдоволення.

– Яку ж високу думку про себе треба мати цьому чоловіку, – мовив він, – аби змушувати людей полишати свої теплі домівки і вирушати в таку ось погоду заради того, щоб із ним зустрітися. Напевне, він вважає себе загальним улюбленцем – не інакше; я б на його місці так не вчинив. Це просто неймовірний абсурд! А ось уже і сніг пішов! Що за дурість така – позбавляти людей можливості сидіти вдома в теплі і що це за дурість – кудись їхати, якщо можна прекрасно залишатися вдома! От якби в такий вечір нас покликали в поїздку

невідкладні бізнесові справи або обов'язок, то це видалося б нам тяжким випробуванням! Так ні ж! Ми вирушаємо з власної волі, без будь-яких вибачень, скоріш за все не так тепло вдягнені, як завжди, всупереч голосу природи, який промовляє до людини всім тим, що вона бачить чи відчуває: залишайся вдома і ховай усе, що можеш! І ось ми їдемо, щоби провести п'ять нудних годин у чужому будинку, без перспективи сказати чи почути щось таке, що не було сказане або почуте учора чи не буде сказане або почуте завтра. Подумати тільки: добиратися в погану погоду, повертатися, можливо, в ще гіршу, завдавати клопоту чотирьом слугам і чотирьом коням лише для того, щоб перевезти п'ять нудьгуючих, тремтячих від холоду істот до кімнат іще холодніших і товариства ще гіршого, ніж вони могли мати вдома!

Еммі було несила улесливо погоджуватися зі сказаним (хоча містер Джон Найтлі явно до цього звик) і промовляти щось на кшталт «істинна правда, мій любий», чим, мабуть, зазвичай і займалася під час поїздок його дружина; але їй стало витримки не відповідати взагалі. Підтакувати не хотілося, сваритися – теж; її героїзму вистачило лише на те, щоб мовчати. Вона дала йому можливість висловлюватись, а сама, не розтуляючи губ, крутила в руках лорнет і куталася в покривало.

Вони під'їхали до будинку священика; карету розвернули, підніжку опустили, і вмиль до них приєднався містер Елтон – чепуренький, весь вдягнений у чорне, і з усмішкою на обличчі. Емма зраділа, що нарешті тема розмови зміниться. Містер Елтон був уособленням запобігливості й бадьорого настрою; його радісно-ввічливе поводження навело її на думку, що, може, він отримав зовсім не такі новини про Гарріет, як ті, що дійшли до неї. Вона посилає спитатися про хвору, коли вдягалась, і відповідь була така: «В основному – так само, не краще».

– Новини, що сповістили *мені* від місіс Годдард, були не такими втішними, як я сподівалася: «Гарріет не стало краще» – ось що почула *я*.

Його обличчя відразу ж витягнулось; а коли він заговорив, то в його голосі почулося сильне співчуття і занепокоєння.

– Який жаль! Я з прикрістю дізнався... Тільки-но збирався вам розповісти, що коли я прийшов до закладу місіс Годдард – до речі, саме перед тим, як перевдягнутися до обіду, – то мені сказали, що міс Сміт зовсім не стало краще, а навпаки – навіть гірше. Я дуже засмутився і стурбувався, бо до того моменту тишив себе думкою, що її стан поліпшиться після тих підбадьорливих ліків, котрі, наскільки мені відомо, вона прийняла сьогодні вранці.

Емма усміхнулася у відповідь:

– Сподіваюся, мій візит підбадьорив її та допоміг їй у тому, що стосується нервової сторони її захворювання; але навіть я не вмію заговорювати хворе горло. Вона і справді сильно застудилася. Як ви, мабуть, уже чули, її оглядав містер Перрі.

– Так, мені здавалося... тобто ні, не чув...

– Йому часто доводилося лікувати Гарріет, коли у неї боліло горло, і тому сподіваюся, що завтра ми почуємо більш утішну новину. Але все ж мене не полишає занепокоєння. Така втрата для нашого сьогоднішнього товариства!

– Саме так, це дійсно жаклива втрата! Її відсутність відчуватиметься протягом усього вечора.

То були дуже доречні слова, супроводжувані справді сумним зітханням; але все одно цей сум мав бути тривалішим. Емма навіть розсердилася, коли всього лише за півхвилини потому він перейшов на іншу тему, і голос його був сповнений жвавості й задоволення.

– Який чудовий винахід – використання овчини у каретах! – сказав він. – Завдяки цьому вони стають такими комфортабельними! Завдяки таким застережним засобам замерзнути просто неможливо. Сучасні вигадки дійсно роблять карету джентльмена абсолютно досконалою. Вона так добре відгороджує і захищає людину від погоди, що жоден подув повітря

не проникне всередину без дозволу. На погоду можна не зважати зовсім. Сьогодні ввечері дуже холодно – але в цій кареті це не має для нас ніякого значення. Ба! Знову сніг пішов.

– Дійсно, – відказав Джон Найтлі, – і здається, що буде його сьогодні багато.

– Типово різдвяна погода! – зазначив містер Елтон. – Цілком відповідає порі року; нам іще дуже поталанило, що це не почалося вчора, бо унеможливило б нашу сьогоднішню зустріч. А таке запросто могло трапитися, бо містер Вудхаус навряд чи насмілювався б їхати, якби випав глибокий сніг. Але наразі це не має значення. Тепер дійсно вдала пора для дружніх зустрічей. На Різдво люди запрошують у гості своїх приятелів, і людей мало хвилює навіть найгірша погода. Якось мене замело на тиждень у будинку мого друга. Це була така незрівнянна насолода! Я поїхав до нього тільки на один вечір, а вибратися зміг лише через тиждень.

Вираз обличчя містера Джона Найтлі свідчив, що подібна насолода – явно не для нього, тому він коротко і стримано мовив:

– Сподіваюся, що нас не замече на тиждень у Рендоллзі.

Іншим разом такий хід розмови, може, і сподобався б Еммі, але вона була настільки спантеличена піднесеним настроєм містера Елтона, що нічого, крім сердитості, відчувати не могла. Здається, що, тішачись наперед приємним товариством, він зовсім забув про Гарріет.

– Певна річ, там гарно натоплять до нашого приїзду, – продовжував він, – і створять для нас максимально можливий комфорт. Містер і місіс Вестон – такі чудові люди! Місіс Вестон узагалі вище будь-яких похвал, а її чоловік має якраз ті риси, що дуже цінуються в людях: гостинність і товарицькість. Це буде вечірка у вузькому колі, однак найприємнішими є саме ті вечірки, де збирається тісне коло обраних друзів. У вітальні містера Вестона можуть комфортно розміститися не більше десяти людей; і я, зі свого боку, волів би в таких умовах, щоб нам бракувало двох, а не навпаки – щоб ми мали двох зайвих. Гадаю, що ви погодитеся зі мною, – звернувши до Емми своє люб'язно усміхнене обличчя, – думаю, ви схвально поставитеся до моїх слів, хоча містер Найтлі, звикнувши до багатолюдних прийомів у Лондоні, може і не розділяти нашого настрою.

– Мені невідомо, що то таке – багатолюдні лондонські прийоми, добродію. Я ніколи не обідаю в гостях.

– Та невже! – тоном, сповненим здивування і жалю. – Я і гадки не мав, що робота юриста – це така каторга. Нічого, сер! Прийде час, і вам за все це відплатиться: ви матимете мало роботи і багато утіх.

– Моя перша утіха, – відповів Джон Найтлі, коли вони в'їжджали у ворота, – полягатиме в тому, щоб цілим і неушкодженим повернутися до Гартфілда.

Розділ 14

Кожному із джентльменів довелося дещо скоригувати вираз обличчя, коли вони зайшли до вітальні Вестонів: містеру Елтону необхідно було деякою мірою приховати свою радість, а містеру Джону Найтлі – свій поганий настрій. Щоб виглядати доречно, містер Елтон був змушений усміхатися менше, а містер Джон Найтлі – більше. Емма поводитися так, як підказувало їй власне єство, і тому свого задоволення не приховувала. Зустріч із подружжям Вестонів дійсно була для неї великою радістю. До містера Вестона вона ставилася надзвичайно прихильно, а щодо його дружини, то не було у світі людини, з якою вона могла б поговорити так невимушено, як із нею, людини, якій вона могла б розповісти – з цілковитою упевненістю, що її завжди з цікавістю вислухають і завжди зрозуміють – про свої та батькові справи, плани, труднощі та втіхи. Все, що стосувалося Гартфілда, викликало жвавий інтерес місіс Вестон, і півгодини безперервного обговорення всіх тих дрібних справ, од яких залежить щоденна радість приватного життя, стали для кожної з них першим із отриманих ними задовольень.

Мабуть, такої насолоди не спромігся б надати і увесь проведений в гостях вечір, котрий не міг іти ні в яке порівняння з цими тридцятьма хвилинами. Емма отримувала задоволення від одного лише вигляду місіс Вестон, від її усмішки, її дотику і її голосу. Вона вирішила якомога менше думати про дивацтва містера Елтона чи якусь іншу неприємність і отримувати максимум задоволення від усього, що здатне було його надати.

Застуду, на яку Гарріет мала нещастя захворіти, встигли детально обговорити ще до Емминого прибуття. Містер Вудхаус, зручно вмотивирившись у кріслі, мав достатньо часу, щоб розповісти про неї, а також про те, як вони з Ізабеллою добиралися і що Емма має приїхати слідом за ними. Він саме встиг висловити своє задоволення тим, що Джеймс матиме змогу побачитися з дочкою, коли зайшла решта гостей, і місіс Вестон, котра була майже повністю поглинута необхідністю приділяти містеру Вудхаусу увагу, отримала, нарешті, можливість відвернутись і привітати свою любу Емму.

Емма з прикрістю виявила, що її наміри на деякий час забути про містера Елтона не справдилися, бо він чомусь опинився поруч із нею після того, як усі розсілися. І не тільки торкався її ліктя, а й набридливо виставляв перед нею свою радісну фізіономію, запопадливо звертаючись до неї з кожного приводу; тим часом їй важко було позбутися думок про його дивну байдужість до Гарріет. Вона не могла забути про нього, бо він поведився так, що внутрішній голос не міг не питати її: «А може, мій зять дійсно має рацію? Може, цей чоловік і справді починає переносити свої почуття з Гарріет на мене? Неймовірний абсурд!» Однак він так турбувався, щоб їй було тепло, так активно розпитував про її батька і висловлював таке захоплення місіс Вестон, а потім із такою ревністю і такою необізнаністю почав вихвалити її малюнки, що і дійсно був дуже схожий на людину, яка ось-ось зізнається в коханні. Їй довелося докласти чималих зусиль, щоб у відповідь на такий вилив почуттів утриматися в рамках гарних манер. Заради самої себе їй не варто було виявляти грубість, заради ж Гарріет – сподіваючись, що все ще владнається, – вона почала поводитися підкреслено ввічливо. Однак це далось їй нелегко, бо саме в розпал тих нісенітниць, які плів містер Елтон, інші говорили про дещо цікаве, про що і їй дуже хотілося б послухати. Вона почула достатньо, аби зрозуміти, що містер Вестон розповідав якісь новини про свого сина; вона почула, як слова «мій син» і «Френк» були мовлені декілька разів підряд; а з перехоплених уривків мовленого здогадалася, що містер Вестон розповідав про майбутній візит свого сина, котрий ось-ось мав відбутися. Але поки їй вдалося угамувати містера Елтона, ця тема була повністю полишена і тому будь-яке питання, котре б до неї повертало, було б недоречним.

Сталося так, що, попри твердий намір Емми ніколи не виходити заміж, щось було в імені містера Френка Черчілля і в уявленні про нього таке, що завжди викликало її інтерес. Їй часто спадало на думку – особливо після одруження його батька з міс Тейлор – що коли б їй уже *довелося* вийти заміж, то він якраз підійшов би їй за віком, вдачею і становищем. Виходило так, що, являючи немов сполучну ланку між двома родинами, він самою долею був призначений саме для неї. Їй здавалося, що всі, хто їх знали, не могли не думати про можливість такого шлюбу. В тому, що містер і місіс Вестон теж думали про таку можливість, вона не сумнівалась анітрохи; і хоча не збиралася під впливом Френка Черчілля чи під впливом когось іншого міняти свій дуже зручний і вигідний незаміжній статус на якийсь інший, котрий, на її думку, неодмінно був би гіршим, їй усе одно дуже хотілося з ним зустрітись. Еммі здавалося, що він обов'язково їй сподобається, а вона – йому (ну хоч трохи!); вона тішилася думкою про те, що в уяві їхніх друзів вони постають подружньою парою.

При подібних її думках залицяння містера Елтона були катастрофічно невчасними й недоречними; але їй вдавалося виглядати дуже ввічливою, хоча насправді вона була сильно роздратованою. Емма заспокоювала себе тим, що залишок вечора ніяк не зможе минути без того, щоб ця сама тема – або ж її суть – не виникла знову з ініціативи щиросердого містера Вестона. Так воно й сталося: коли їй поталанило позбутися містера Елтона і вона опинилася за обіднім столом поруч із містером Вестоном, той скористався першою ж вільною од виконання своїх обов'язків гостинного господаря хвилиною, першим же перепочинком після нарізання сідла барана, щоби сказати їй:

– До потрібної кількості не вистачає лише двох людей. Хотілося б мені бачити тут іще двох: вашу гарненьку подружку, міс Сміт, і мого сина – отоді я б міг сказати, що ми маємо якраз потрібну кількість гостей. Ви, мабуть, не чули, як у вітальні я розповідав, що ми очікуємо на приїзд Френка? Сьогодні вранці я отримав од нього листа, де він каже, що буде в нас через два тижні.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.